

**T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI**

**HAYVANLARIN CEZA HUKUKU YOLUYLA
KORUNMASI**

**Hazırlayan
Aybige SİNMEZ**

**Danışman
Doç. Dr. Ahmet Hulusi AKKAŞ**

Yüksek Lisans Tezi

Nisan 2022, KAYSERİ

**T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI**

**HAYVANLARIN CEZA HUKUKU YOLUYLA
KORUNMASI**

(Yüksek Lisans Tezi)

**Hazırlayan
Aybige SİNMEZ**

**Danışman
Doç. Dr. Ahmet Hulusi AKKAŞ**

Nisan 2022, KAYSERİ

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Aybige SİNMEZ

İmza

T.C.

ERCİYES ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Anabilim Dalı : Kamu Hukuku

Program Adı : Yüksek Lisans

Tez Başlığı : Hayvanların Ceza Hukuku Yoluyla Korunması

Yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının a) Giriş, b) Ana bölümler ve c) Sonuç kısımlarından oluşan (Kapak, Önsöz, Özet, İçindekiler ve Kaynakça hariç) toplam 116 sayfalık kısmına ilişkin 11/05/2022 tarihinde **Turnitin** intihal programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre tezin benzerlik oranı: % 22'dir.

Filtrelemeye **alıntılar dâhil** edilmiştir. Filtrelemede **yedi (7) kelimedenden daha az** örtüşme içeren metin kısımları hariç tutulmuştur.

Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez İntihal Raporu Uygulama Esaslarını inceledim ve bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmasının herhangi bir intihal içermediğini, aksinin tespit edilmesi durumunda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim. 11/05/2022

Danışman: Doç. Dr. Ahmet Hulusi AKKAŞ

Öğrenci: Aybige SİNMEZ

İmza

İmza

KILAVUZA UYGUNLUK

“Hayvanların Ceza Hukuku Yoluyla Korunması” başlıklı Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak hazırlanmıştır.

Hazırlayan

Aybige SİNMEZ

Danışman

Doç. Dr. Ahmet Hulusi AKKAŞ

Kamu Hukuku ABD Başkanı

Prof. Dr. Cengiz GÜL

KABUL VE ONAY TUTANAĞI

Doç. Dr. Ahmet Hulusi AKKAŞ danışmanlığında **Aybige SİNMEZ** tarafından hazırlanan “**Hayvanların Ceza Hukuku Yoluyla Korunması**” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü **Kamu Hukuku** Anabilim Dalı’nda **Yüksek Lisans Tezi** olarak kabul edilmiştir.

29/04/2022

JÜRİ:

Danışman	: Doç. Dr. Ahmet Hulusi AKKAŞ	İmza
Üye	: Dr. Öğr. Üyesi Gündüz Alp ASLAN	İmza
Üye	: Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin ERTUĞRUL	İmza

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulu’nun /.... /..... tarih ve sayılı kararı ile onaylanmıştır.

..... /05/2022

Prof. Dr. Atabey KILIÇ
Enstitü Müdürü

ÖN SÖZ

Bu çalışmada bana yol gösteren ve kıymetli vaktini bu çalışmaya ayıran, süreç içinde hep yanımda olduğunu hissettiren çok değerli danışmanım Doç. Dr. Ahmet Hulusi AKKAŞ'a, saygıdeğer hocalarım jüri üyeleri Dr. Öğretim Üyesi Gündüz Alp ARSLAN ve Dr. Öğretim Üyesi Hüseyin ERTUĞRUL'a şükranlarımı sunuyorum.

Bu süreçte bana büyük kolaylıklar sağlayan ve her konuda destek olan kıymetli eşim Doç. Dr. Çağrı Çağlar SİNMEZ'e ve hayatımın en değerli varlıkları olan oğullarım Ali ve Alp'e çok teşekkür ederim.

Aybige SİNMEZ, Kayseri, 2022

HAYVANLARIN CEZA HUKUKU YOLUYLA KORUNMASI

Aybige SİNMEZ

Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Yüksek Lisans Tezi, Nisan 2022

Danışman: Doç. Dr. Ahmet Hulusi AKKAŞ

ÖZET

Bu çalışmada, dünyada ve Türkiye’de hayvanların hukuken korunmasına ilişkin karşılaştırmalı hukukta ve ceza hukukunda ne tür düzenlemelerin yapıldığını ve hayvanların korunması boyutunda yaşanan sorun, eleştiri ve tartışmaları bilimsel ve çağdaş anlamda değerlendirmek amaçlanmıştır.

Çalışmanın ilk bölümünde, hayvanların ahlaki durumu ile ilgili kuramlar incelenmiştir. Hayvan hukuki konumu ve karşılaştırmalı hukukta hayvanların korunması alt başlığında çalışmamızın amaçları doğrultusunda ve araştırma araçları imkân verdiği ölçüde çeşitli ülke ve hukuk sistemlerindeki hayvanların korunmasına ilişkin düzenlemeler incelenmiştir.

Türkiye’de 5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanununda değişiklik yapılmasını öngören 7332 sayılı Kanunun yürürlüğe girmesiyle beraber hayvanlara karşı işlenen suçlar Kabahatler Kanunu kapsamından çıkartılıp Türk Ceza Kanunu kapsamına alınmıştır. Özellikle TCK 151/2. maddesinin yürürlükten kaldırılmasıyla beraber hayvanlar dolaylı da olsa eşya statüsünden çıkarılıp canlı statüsüne getirilmiştir. Yeni Kanun düzenlemesi ile birlikte bir hayvana kötü muamelede bulunanlara, kasten öldürenlere, tecavüz edenlere, dövüştürenlere, nesli yok olma tehlikesi altında olan hayvanları öldürenlere karşı hapis cezaları getirilmesi, hayvanlara karşı işlenen bazı kabahatlere karşı para cezalarının artırılması hayvanların korunması adına atılan önemli adımlar olarak nitelendirilebilir. Bu olumlu gelişmelerin yanında incelenen birçok idari ve adli mahkeme ile Yargıtay içtihatlarında korunanın hayvanlardan daha çok insan hak ve menfaatlerinin olduğu da söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Hayvan koruma, hayvanları koruma kanunu, ceza hukuku, hapis cezası, idari para cezası

PROTECTION OF ANIMALS BY CRIMINAL LAW

Aybige SİNMEZ

Erciyes University, Graduate School of Social Sciences Institute

Master's Thesis, April 2022

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Ahmet Hulusi AKKAŞ

ABSTRACT

In this study, it is aimed to evaluate what kind of regulations are made in comparative law and penal law regarding the legal protection of animals in the world and in Turkey, and to evaluate the problems, criticisms and discussions in the dimension of animal protection in a scientific and contemporary sense.

In the first part of the study, theories about the moral status of animals were examined. In the sub-title of animal legal position and protection of animals in comparative law, the regulations on the protection of animals in various countries and legal systems have been examined in line with the purposes of our study and to the extent that research tools allow.

With the entry into force of Act No. 7332, which envisages amending the Animal Protection Act No. 5199 in Turkey, crimes against animals were excluded from the scope of the Misdemeanor Act and included in the scope of the Turkish Penal Code. Especially 151/2 of the Turkish Penal Code with the repeal of the article, animals were removed from the status of property, albeit indirectly, and evaluated as living. With the regulation of the New Act, the introduction of prison sentences against those who mistreat an animal, those who intentionally kill it, those who rape, make it fighting, those who kill animals in danger of extinction, and the increase of fines against some misdemeanors against animals can be considered as important steps taken for the protection of animals. In addition to these positive developments, it can be said that the protection of human rights and interests, rather than the protection of animals, is protected in the case-laws of many administrative and judicial courts and the Supreme Court.

Keywords: Administrative fine, animal protection, animal protection law, criminal law, imprisonment.

İÇİNDEKİLER

HAYVANLARIN CEZA HUKUKU YOLUYLA KORUNMASI

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK	i
TEZ ÖZGÜNLÜK ONAYI	ii
KILAVUZA UYGUNLUK	iii
KABUL VE ONAY TUTANAĞI	iv
ÖN SÖZ	v
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER.....	viii
SİMGELER ve KISALTMALAR LİSTESİ.....	xi
TABLolar LİSTESİ	xii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

HAYVANLARIN KORUNMASININ FELSEFİ VE HUKUKİ BOYUTU

1.1. Hayvanların Korunmasına İlişkin Yaklaşımlar	5
1.1.1. İnsan Merkezci Yaklaşım	6
1.1.2. Faydacı Yaklaşım	7
1.1.3. Hak Temelli Yaklaşım.....	9
1.1.4. Abolisyonist Yaklaşım	10
1.1.5. Erdem Etiği Yaklaşımı	10
1.2. Hayvanların Hukuki Konumu	10
1.2.1. Hayvanı Eşya Sayan Görüş	12
1.2.2. Hayvanı Kişi Benzeri veya Hayvana Kişilik Tanıyan Görüş	15
1.3. Karşılaştırmalı Hukukta Hayvanların Korunması	19
1.3.1. Avrupa Birliğinde Hayvanların Korunması	19
1.3.2. Avrupa Birliği Haricindeki Ülkelerde Hayvanların Korunması.....	26
1.3.2.1. Amerika Birleşik Devletleri.....	26
1.3.2.2. Brezilya.....	33
1.3.2.3. Avustralya.....	37
1.3.2.4. Japonya	42
1.3.2.5. Çin Halk Cumhuriyeti	43

1.3.2.6. İsviçre	45
1.3.2.7. İslam Hukukunda Hayvanların Korunması	47
1.4. Hayvanların Korunmasına İlişkin Uluslararası Düzenlemeler	49
1.4.1. Balina Avcılığının Düzenlenmesine İlişkin Uluslararası Sözleşme/ Uluslararası Balina Avcılığı Komisyonu'nun Kurulmasından Sorumlu Sözleşme - ICRW/IWC (International Convention for the Regulation of Whaling).....	49
1.4.2. Kuşların Korunmasına Dair Milletlerarası Sözleşme (International Convention for the Protection of Birds)	50
1.4.3. Özellikle Su Kuşları Yaşama Ortamı Olarak Uluslararası Öneme Sahip Sulak Alanlar Hakkında Sözleşme (Convention on Wetlands of International Importance Especially as Waterfowl Habitat-Ramsar)	50
1.4.4. Nesli Tehlike Altında Olan Yabani Hayvan ve Bitki Türlerinin Uluslararası Ticaretine İlişkin Sözleşme (Convention on the International Trade in Endangered Species of Wild Flora and Fauna-CITES).....	51
1.4.5. Hayvan Hakları Evrensel Beyannamesi (Universal Declaration of Animal Rights)	51
1.4.6. Avrupa'nın Yaban Hayatı ve Yaşama Ortamlarını Koruma Sözleşmesi (Convention on the Conservation of European Wildlife and Natural Habitats- Bern Sözleşmesi)	52
1.4.7. Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi (Convention on Biological Diversity)	53
1.4.8. Ev Hayvanlarının Korunmasına Dair Avrupa Sözleşmesi (European Convention for the Protection of Pet Animals).....	53
1.4.9. Mücavir Atlantik Deniz Bölgesi, Akdeniz ve Karadeniz'deki Deniz Memelilerinin Korunmasına Dair Anlaşma (Agreement on the Conservation of Cetaceans of the Black Sea, Mediterranean Sea and Contiguous Atlantic Area- ACCOBAMS)	53
1.5. Türk Hukukunda Hayvanların Korunması	54
1.5.1. Anayasa	54
1.5.2. Kanunlar	55
1.5.2.1. 7101 Sayılı İcra ve İflas Kanunu	55
1.5.2.2. 1380 Sayılı Su Ürünleri Kanunu	55

1.5.2.3. 2873 Sayılı Milli Parklar Kanunu.....	56
1.5.2.4. 2872 Sayılı Çevre Kanunu.....	56
1.5.2.5. 4915 Sayılı Kara Avcılığı Kanunu	57
1.5.2.6. 5199 Sayılı Hayvanları Koruma Kanunu	58
1.5.2.7. 5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu	63
1.5.2.8. 5262 Sayılı Organik Tarım Kanunu	68
1.5.2.9. 5996 Sayılı Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu	68
1.5.2.10. 6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu	69
1.5.2.11. 6769 Sayılı Sınai Mülkiyet Kanunu	69

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK HUKUKUNDA HAYVANLARIN KORUNMASI İLE İLGİLİ MEVZUAT HÜKÜMLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

2.1. Giriş	72
2.2. Hayvanları Koruma Kanunundaki Hükümler.....	73
2.2.1. İdari Yaptırımlar	73
2.2.2. İdare Mahkemesi Kararları.....	74
2.2.3. Adli Cezalar.....	85
2.3. Yargıtay Kararları Işığında Hayvanların Korunması	88
2.3.1. TCK Hayvanın Tehlike Yaratabilecek Şekilde Serbest Bırakılması Suçu Kararları.....	91
2.3.2. TCK Mala Zarar Verme Suçu Kararları	101
2.3.3. TCK Çevreyi Kasten Kirletme Suçu Kararları.....	107
2.3.4. Çevre Kanunu Kapsamındaki Kararlar	103
2.3.5. Kara Avcılığı Kanunu Kapsamındaki Kararlar	105
SONUÇ ve ÖNERİLER	113
KAYNAKÇA.....	117

SİMGELER ve KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
HKK	: Hayvanları Koruma Kanunu
K	: Karar
KAK	: Kara Avcılığı Kanunu
M/md.	: Madde
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCK	: Türk Ceza Kanunu
UYAP	: Ulusal Yargı Ağı Projesi

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1.1: Türkiye'nin Hayvanların Korunması ile İlgili Mevzuatı	73
---	----

GİRİŞ

Günümüzde hayvanlara karşı işlenen suçlar, hayvanların korunması ve hukuki konumunun belirlenmesi hususlarını ortaya çıkarmaktadır. İnsanın çevreye karşı olan yükümlülükleri konusunda son yüzyılda artan duyarlılık, hayvanları koruma, hayvan hakları ve hayvan refahı kavramlarının hukuki düzenlemelerde yer almasıyla sonuçlanmıştır. Hayvanların hak sahibi olması gerektiğine ilişkin görüşler yeni olmakla birlikte hayvanların korunmasını esas alan görüşler çok eskilere dayanmaktadır.¹

Hayvan hakları kavramı, hayvanların istismar edilmesinin ve kötüye kullanımının ortadan kaldırılması, hayvanların temel haklarının güvence altına alınması ve daha üstün olduğu iddia edilen insan ihtiyaçları için feda edilmemesinin karşılığıdır. Hayvan hakları savunucuları, hayvanların deneylerde veya çiftliklerde kullanılmasını ya da vahşi yaşam alanlarına müdahale edilmesinin hem ilkesel hem de uygulamada yanlış olduğunu savunmaktadırlar.² Hayvan haklarının ortaya çıkış noktası, “türçülük” diye adlandırılan insanın bir tür olarak kendisini diğer canlı türlerinden üstün sayması ve tüm doğanın insanlar tarafından sonuna kadar sömürülmesi sorunudur.³

Hayvan refahının resmi olarak ilk bilimsel tanımı İngiliz hükümetince 1965 yılında kurulan Brambell Komisyonu tarafından “*Hayvanın hem duygusal hem fiziksel yönden iyi olma durumu*” olarak yapılmıştır.⁴ Hayvan refahı, “*Tüm hayvanların bakımı, beslenmesi, barındırılması, yetiştirilmesi, nakliyesi, kesimi, tedavisi ya da bilimsel araştırmalarda kullanımı sırasında ağrı, acı ve ıstıraptan uzak sağlık, mutluluk ve iyilik*

¹ Ayşe Karakaya, Baki Yiğit Çakmakaya, Yasemin Yılmaz, “Hayvanlara Yönelik Şiddet Konusunda Bir Değerlendirme”, *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 06 (2020): 187.

² Dilara Buket Tatar, “Hayvanların Korunmasına Dair Görüşlere Eleştirel Bir Bakış”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 20/3 (2016): 301.

³ Nejla Abanoz, “Çağdaş Toplumlarda Hayvan Hakları ve Refahı” (Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi, 2008), 11.

⁴ Serdar İzmirli ve Aşkın Yaşar. “Yumurtacı Tavuk Gönenci (Refah) ve Avrupa Birliği Sürecinde İlgili Mevzuatın Karşılaştırılması”, *Bahri Dağdaş Hayvancılık Araştırma Dergisi*, 6/2 (2017): 10.

hallerinin sağlanması”; hayvanın çevresine uyum sağladığı mental ve fiziksel durum veya hayvanların biyolojik durumlarının ve yaşam koşullarının iyileştirilmesi olarak tanımlanmaktadır.⁵

Hayvanın iyi hissetme hali; içinde yaşadığı çevreye zihinsel ve fiziksel olarak uyum sağlaması, normal davranış, büyüme ve üreme etkinliğini sergileyebilmesi ve bağışıklık sisteminin kuvvetli olması olarak açıklanmaktadır.⁶ İyi bir refah durumu ise hayvanın fiziksel ve mental iyilik hali olarak görülmekte, her türlü acı, korku, stres, açlık, susuzluk ve hastalık durumlarından muafiyeti ifade etmektedir.⁷

Hayvanları koruma olgusu 19’uncu yüzyılda çiftlik hayvanlarına karşı uygulanan işkenceler üzerine ortaya çıkmıştır. Hayvan refahı organizasyonlarının temelleri ise 19’uncu yüzyılda Kuzey Avrupa’daki madenlerde ve endüstriyel taşımacılıkta atların çalışma şartlarına insanların duyduğu tepkilerle atılmıştır. İngiliz hayvan refahı aktivisti Ruth Harrison 1964’de yayımladığı “*Makineleşmiş Hayvanlar*” isimli eserinde, çiftlik hayvanlarında yüksek verim sağlayan yetiştirme yöntemlerini eleştirmiştir. Bu eser, çiftlik hayvanlarının refahı konusunda rapor hazırlayacak olan Brambell Komitesinin 1965 yılında kurulmasını sağlamıştır. Brambell Komitesi raporunda, hayvan refahı hayvanların zihinsel ve fiziksel iyiliğini içeren bir kavram olarak ifade edilmiştir.⁸ İngiliz hükümeti tarafından 1993’te kurulan bir komite (*Çiftlik Hayvanları Refah Komitesi*) hayvanlara verilmesi gereken özgürlükleri; uygun barınak, çevre ve normal davranışlarını sergileyebilmeleri için yeterli alanın sağlanması, aç ve susuz bırakılmaması, ağrı, acı, endişe, korku, stres, rahatsızlık ve hastalıklardan korunması olarak sıralamıştır. Ülkelerin

⁵ Aşkın Yaşar ve Halis Yerlikaya, “Hayvan Gönenci-Veteriner Hekimliği İlişkisi ve Avrupa Birliğindeki Yasal Düzenlemeler Üzerine Bir Araştırma”, *Veteriner Bilimleri Dergisi*, 20/4 (2004): 18; Ahmet Antalyalı, “Avrupa Birliği ve Türkiye’de Hayvan Refahı Uygulamaları” (AB Uzmanlık Tezi, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, 2007), 2; Tatar, “Hayvanların Korunması”, 303.

⁶ Ian JH. Duncan and Marian Stamp Dawkins, “The Problem of Assessing Well-Being and Suffering in Farm Animals”, içinde *Indicators Relevant of Farm Animal Welfare*, ed., D. Schmidt, (Brussels Luxembourg: Martinius Nijhoff Publishing, 1983), 24; Marlene K. Halverson, “Farm Animal Health and Wellbeing”, (Erişim Tarihi 13.03.2020), http://www.awionline.org/farm/pdf/TWP_AnimalHealth-DH.pdf.

⁷ Linda Keeling, “Developing a Monitoring System to Assess Welfare Quality in Cattle, Pigs and Chickens”, içinde *Welfare Quality Conference Proceedings*, (Brussels, Belgium: 2005), 46-50.

⁸ Rachael Birbeck, “A European Perspective on Farm Animal Welfare”, *JAVMA*, 198/8: (1991):1377-80.

gelişmişlik seviyelerinin artmasıyla beraber, hayvan refah kriterlerinin iyileştirilmesi ve beş özgürlüğün korunması yönündeki yaklaşım hayata geçmeye başlamıştır.⁹

Hayvan hakları ve hayvan refahının ortak düşünsel temelleri olmasına rağmen kuramsal olarak bazı farklılıkları bulunmaktadır. Hayvan hakları, hayvanların acı ve ıstırap çekmelerini önleyebilen haklar tanınmasını savunan felsefi kuramdan ilham alan bir hareket iken, hayvan refahı hayvanların ihtiyaçlarını karşılamak için nesnel araştırma yöntemlerinden faydalanan bir bilim alanıdır. Hayvan refahı hayvanların her türlü acı ve ıstıraptan korunmasını amaçlarken, hayvan hakları hayvanları bir hak öznesi olarak kabul eden bir anlayışla onlara dokunulmaz haklar sunmaktadır.¹⁰

Hayvan refahı hareketi, hayvanların insanların faydası için kullanılmasını ve öldürülmesini acı vermemek koşulu ile kabul etmektedir. Hayvan hakları hareketi ise insan menfaatleri için hayvanların kullanılmasına ve öldürülmesine karşı çıkmaktadır. Hayvan hakları hareketi, hayvanların avlanılmasını; tıbbi deneylerde ve nükleer silahların test edilmesinde kullanılmalarını; dövüştürülmelerini (köpek ve horoz dövüşleri, boğa ve deve güreşleri, rodeolar vb); derileri ve kürkleri için katledilmelerini; “endüstriyel/fabrika tarımcılık” adı verilen kanatlı ve sığır çiftliklerinde hayvanların sıkışık bir şekilde hapsedilerek barındırılmalarına karşı çıkmaktadırlar. *Türçülüğü* ırkçılığa ve cinsiyetçiliğe benzeterek reddetmektedirler.¹¹

Felsefi kuramlar hayvanların korunması başlığı altında bu iki kavramı oluşturmuş ve şekillendirmiştir. Hayvan hukuku ise bu kavramların hukuk düzenindeki karşılıklarını ve konumlarını ifade etmektedir. Çalışmada, dünyada ve Türkiye’de hayvanların hukuken korunmasına ilişkin karşılaştırmalı hukukta ve ceza hukukunda ne tür düzenlemelerin yapıldığını ve hayvanların korunması boyutunda yaşanan sorun, eleştiri ve tartışmaları bilimsel ve çağdaş anlamda değerlendirmek amaçlanmıştır.

Çalışmada, hayvanların korunması konusunda ulusal/uluslararası yayımlanmış bilimsel araştırmalar, makaleler ve kitaplardan yararlanılmıştır. Araştırmanın belgelerini, dünyada ve Türkiye’de yürürlükte olan hayvanların korunması ile ilişkili mevzuat

⁹ Andrew N. Rowan, *Farm Animal Welfare: The Focus of Animal Protection in the USA in the 21st Century*, (USA: Tufts Center for Animals and Public Policy, 1999), 1-99; Fatih Atasoy, *Hayvan Refahının Tanımı, Önemi ve Yetiştiricilikte Refahın Değerlendirilmesi* (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını, 2011), 108.

¹⁰ Tatar, “Hayvanların Korunması”, 301.

¹¹ Yaşar ve Yerlikaya, “Hayvan Gönenci”, 19.

(kanun, yönetmelik, direktif, sözleşme vb) ve Ulusal Yargı Ağı Projesi (UYAP) sistemine kayıtlı Yargıtay Ceza Dairelerinin ve İdare Mahkemelerinin kararları oluşturmıştır.

Çalışmada, sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri kapsamında dokümanlar yoluyla elde edilen veriler içerik analizi¹² yöntemi kullanılarak düzenlenmiştir. İçerik analizi sonucu elde edilen veriler doğrultusunda çalışma iki bölüm halinde incelenmiştir. İlk bölümde hayvanların korunması kavramı felsefi ve hukuki yönleriyle ele alınmış; ikinci bölümde Türk hukukunda hayvanların korunmasıyla ilişkili idari ve adli mahkeme kararları ile Yargıtay içtihatları değerlendirilmiştir.

¹² Ali Yıldırım ve Hasan Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2013), 446.

BİRİNCİ BÖLÜM

HAYVANLARIN KORUNMASININ FELSEFİ VE HUKUKİ BOYUTU

1.1. Hayvanların Korunmasına İlişkin Yaklaşımlar

İnsanların hayvanlara karşı davranışları ve tutumları her ne kadar dini, etnik ve siyasi sebeplerden etkilense de “antroposentrizm” (insan merkezcilik) ve “fizyosentrizm” (doğa merkezcilik) yaklaşımları temel belirleyici etken olmaktadır. Antroposentrizm, insan merkezli bir bakış açısı olup, yalnızca insan varlığının içsel bir değere sahip olduğunu ve diğer canlıların değerini insana sağladıkları fayda ile ilişkilendirmektedir.¹³ Temeli Aristoteles’e (M.Ö. 384-322) kadar dayanan fizyosentrizm yaklaşımı ise doğa merkezli bir bakış açısı olarak tanımlanmaktadır. Hayvanları araç değil, amaç olarak gören fizyosentrizm yaklaşımı iki alt başlıkta gelişmiştir. Bunlardan “patosentrik” (hayvan merkezcilik) anlayışına göre, hayvanların korunmaya değer olan çıkarları, hayvanların acı çekme ve hissetme yeteneğine göre değerlendirilmelidir.¹⁴ Diğer bir bakış açısı olan “biyosentrizm” (biyo-merkezcilik) ise bütün canlı varlıkların onur ve hukuken korunmaya değer çıkarlara sahip olduğunu ve bu çıkarları canlı varlık olma niteliğine ve onun içsel değerine bağlamaktadır.¹⁵ Albert Schweitzer ile içselleşen bu etik yaklaşım “canlı olmanın onuru” ifadesinde kendini göstermektedir.¹⁶

İnsan merkezci yaklaşım, sadece insanın değerli olduğu ve insan çıkarlarının her şeyin üstünde tutulduğu bir fikir yapısıyla insan-çevre ilişkilerinin düzenlenmesi gereğine inanmaktadır. İnsan merkezçiler, insan-çevre ilişkilerinde görülen sorunların temeline

¹³ Haluk Aşar, “Hayvan Haklarına Yönelik Temel Görüşler ve Yanılgıları”, *Kaygı*, 30 (2018): 240.

¹⁴ Özgün Çelebi, “Kişi ve Eşya Ayrımı Bağlamında Hayvanların Hukuki Statüsü”, *İstanbul Hukuk Mecmuası*, 76/2 (2018): 564.

¹⁵ Fatma Şeker, “Peter Singer’da Hayvan Özgürleşmesi Hareketinin Dini Düşünce Açısından Değerlendirilmesi” (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2019), 110.

¹⁶ Savaş Türker, İsmail Yaman Yurtman ve Cemil Törlü, “Hayvan Hakları ve Hayvan Refahı: Felsefi Bakış- Nesnel Arayışlar”, *Hayvansal Ürün* 109): 55; Şeker, “Peter Singer’da”, 76.

inememekte ve insanın menfaatlerinin tehlikeye girmesi durumunda insanın çevreye hükümdarlık yapmasıyla krizlerin biteceğine inanmaktadırlar.¹⁷ Bu yaklaşıma göre, insanlar kendi türlerinin yok olması durumunda diğer canlıların ve doğanın sonunun geleceği ve anlamını kaybedeceğine ve yalnızca kendisinin doğaya bir değer kazandırdığına inanmaktadırlar. Nitekim bu durumda diğer varlıklar araçsal değere sahip iken insanlar içsel değere sahip tek canlı türü olarak kabul edilmektedir.¹⁸

Hayvan merkezli yaklaşımın temelinde, hayvan haklarının korunması görüşü yer almaktadır. Tarih boyunca insanoğlunun üstün bir ayrıcalığa sahip olduğu düşüncesiyle hayvanları değersiz görmesi hayvan haklarının felsefi bir bakış açısıyla değerlendirilmesinde etkili olmuştur. Avrupa’da, Descartes’in hayvanların acı çekmeyen makineler oldukları görüşünün yaygınlaşması sonucunda insanlar davranış ve tutumlarını artık bu doğrultuda gerçekleştirmişlerdir.¹⁹

Biyo (canlı) merkezli yaklaşım, hayvanların insanlar gibi acı ve haz duygusuna sahip canlı varlıklar olduklarını savunmaktadır. Yaşama saygı ilkesini benimseyen bu yaklaşıma göre, insanların hayvanlara karşı bilinçsiz tutumları bilimsel ve teknolojik yeniliklerin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır.²⁰

1.1.1. İnsan Merkezci Yaklaşım

Felsefe tarihi incelendiğinde, hayvanların birtakım haklara ve ahlaki bir değere sahip olup olmadıkları konusunda görüşler mevcuttur. Aristoteles²¹ ve Aquinalı Thomas²², hayvanların, insanoğlu için yaratıldığını ve ahlaki değerlere sahip olmadıklarını savunmaktadırlar. Descartes²³, hayvanların acı duymayan bir makineden ibaret olduğunu, Tanrı’nın hayvanları insanlara hizmet etmesi için yarattığını ve insanların hayvanlara istedikleri gibi davranmasının ahlaki bir sorun teşkil etmeyeceğini öne sürmektedir. Immanuel Kant ise hayvanların akıl yürütememesi ve irade sahibi

¹⁷ İrem Berksoy, “Özel Hukukta Hayvan Hakları” (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2007), 5.

¹⁸ Aşar, “Hayvan Haklarına”, 240; Şeker, “Peter Singer’da”, 76.

¹⁹ Selim Kılıç, “Modern Toplumda Hayvan Hakları Üzerine Felsefi Bir Yaklaşım”, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 22 (2015): 102.

²⁰ Kılıç, “Modern Toplumda”, 103.

²¹ Aristoteles, *Politika*, çev. Mete Tunçay (Ankara: Remzi Kitapevi, 1983), 18-19.

²² Saint Thomas Aquinas, *The Summa Theologica*, çev. Fathers of the English Dominican Province (London: Burns Oats and Washbourne, 1920-1925), 9453.

²³ Rene Descartes, *The Philosophical Writings of Descartes*, çev. John Cottingham (Cambridge: Cambridge University Press, 1985), 161.

olmamaları sebebiyle ahlaki fail olmadıklarını ve hayvanların insanların araçları olduğundan hayvanlara karşı doğrudan ahlaki ödev ve sorumlulukların olamayacağını, bu ödevlerin sadece insanlığa karşı olduğunu ifade etmektedir.²⁴ Kant²⁵'a göre, “*İnsan hayvanları hızlı bir şekilde (acısız) öldürme ve onların kapasitelerini aşmayan, yani onlara uygun işlerde onları çalıştırma yetkisine sahiptir*”. Bu nedenle, hayvanların öldürülmesinde, avlanılmasında ve deneylerde kullanılmasında herhangi bir problem görülmemektedir. Kant, belirli ilkeler doğrultusunda eylemde bulunmanın insanın kendi doğasına daha uygun olacağını ifade eden²⁶ ve etik davranışları güdüleyen ödevler ve kuralların yasalar tarafından belirlenebileceğini tanımlayan deontolojik etiğin en önemli savunucusudur.²⁷

1.1.2. Faydacı Yaklaşım

Filozoflar, hayvanların birçok haklara sahip olmalarını “*yaşamın öznesi olma*” ya da “*faydacı ahlak görüşü*”yle temellendirerek, doğa ötesi bir yaklaşımda bile hayvanları yok sayamayacağımızı ve hayvanların ahlaki bir statüye sahip olmalarının gerekliliğinden bahsetmektedirler.²⁸ Çağdaş faydacı ahlak yaklaşımının kurucusu olarak atfedilen Jeremy Bentham, çıkarların eşit gözetilmesi ilkesinin insan türü dışındaki varlıklara da uygulanabileceğini belirtmiş, “*Sorun konuşabilmeleri ya da düşünebilmeleri değil, acı hissedip hissetmedikleridir*” diyerek konuya özgün bir bakış açısı getirmiştir. Bentham’ın bu görüşü hayvan hakları ve hayvan refahı alanında ortaya konulan ilk müspet gelişme olarak değerlendirilmektedir.²⁹ Baruch Spinoza³⁰, hayvanların birer aygıt olmadıklarını ve doğal haklara sahip canlılar olduklarını ileri sürmüştür. Spinoza’ya göre, insanlar kâinatın merkezinde değildir ve hayvanlar onlara hizmet etmek için yaratılmamıştır. Hayvanlar hissetme yetisine sahip ahlaki ilgiye değer varlıklardır. Spinoza’nın bu görüşleri faydacı yaklaşımın temellerini oluşturmaktadır.³¹

²⁴ Immanuel Kant, *Lectures on Ethics* (Cambridge: Cambridge University Press, 2001), 212.

²⁵ Immanuel Kant, *The Metaphysics of Moral*, çev. Mary Gregor (Cambridge: Cambridge University Press, 1991), 238.

²⁶ Hanifi Macit, “Teleolojik Etik Anlayışın Deontolojik Eleştirisi”, *Kaygı*, 13 (2009): 83-91.

²⁷ Dilek Esen, “Teleolojik ve Deontolojik Kuram Bağlamında İşletmelerin Etik Çalışmalarının Analizi”, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1 (2020): 301.

²⁸ Şeker, “Peter Singer’da”, 83.

²⁹ Aşar, “Hayvan Haklarına”, 243.

³⁰ Baruch Spinoza, *Ethica*, çev. Çiğdem Dürüşken (İstanbul: Alfa Yayınları, 2017), 212-213.

³¹ Ayşe Uslu, “İnsanlar, Hayvanlar ve Taşlar Üzerine: Spinoza Felsefesinde Bireyselleşme ve Doğa Farkı”, *Cogito*, 80 (2015): 98-118.

Avustralyalı filozof Peter Singer, hayvanlara karşı gösterilen davranışları bir ahlaki sorun olarak kabul eden ilk kapsamlı eserleri³² ortaya koymuştur. Singer'ın ahlak görüşü, çıkarların eşitliği ilkesine dayanmaktadır. Düşünür, çıkarların eşitliği ilkesiyle tüm canlıların eşit muamele görmesi ve çıkarların aynı derecede göz önünde bulundurulmasını kastetmektedir. Singer, duyu/duygu sahibi canlılar olan hayvanların çektikleri acının insanların çıkarlarından daha büyük olduğunu ve bu durumun ahlaken de kabul edilemez olduğunu bildirmiştir. Singer, faydacılık görüşü gereği her şart ve koşulda hayvanların acı çekmesini önleyecek eylemleri desteklememektedir. Örneğin, insanlık için daha büyük bir faydanın sağlanacağı durumlarda hayvanların acı çekme kapasitelerinin görmezden gelinebileceğini ileri sürmektedir.³³

Singer, hak kavramını siyasi alanda kullanılan yararlı bir kısaltma olarak görmektedir. İnsanların hayvanlara olan yaklaşımını değiştirmek için bu kavrama ihtiyaç olmadığını, gerçek ihtiyacın hayvanların çıkarlarının korunması olduğunu belirtmektedir.³⁴ Singer, doğada acı çeken her canlının, türüne, ırkına, cinsiyetine bakılmaksızın acılarının dindirilmesinin gerektiğini ve bir canlının çektiği acıyı önemsememenin kabul edilebilir bir ahlaki gerekçesi olamayacağını belirtmektedir.³⁵

Singer, hayvanların birçoğunun bir insan dilini öğrenememelerinin nedeninin bilişsel kapasitelerinden daha çok insan dilinde bulunan seslerin üretimi için gerekli olan teçhizattan yoksun olduğundan kaynaklandığını, bu nedenle dil bilmenin insanlar ve hayvanların kişi olarak kabul görmesinde ayırıcı özellik gösteren bir öge olarak kabul edilmemesi gerektiğini bildirmiştir.³⁶

Singer'ın, hedonizm yerine tercihe dayalı bir faydacı ahlak görüşünü kuramsallaştırması, onu diğer faydacı filozoflardan ayırmaktadır. Bu görüşün temel prensibi, her türlü ayrımcı muameleye karşı çıkması ve dayanmasıdır.³⁷ Bir hayvana ait

³² Peter Singer, *Practical Ethics* (Cambridge: Cambridge University Press, 1993), 55-58; Peter Singer, "Ethics Beyond Species and Beyond Instincts: A Response to Richard Posner", içinde *Animal Rights: Current Debates and New Directions*, ed., Cass R. Sunstein, Martha C. Nussbaum, (Oxford: Oxford University Press, 2004), 87-88; Peter Singer, *Hayvan Özgürleşmesi*, çev. H. Doğan (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2005), 400; Peter Singer and Jim Mason. *The Ethics of What We Eat* (Pennsylvania: Rodale Press, 2006), 24-26.

³³ Singer, *Hayvan Özgürleşmesi*, 47,54.

³⁴ Singer, *Hayvan Özgürleşmesi*, 46.

³⁵ Singer, *Practical Ethics*, 55-58.

³⁶ Singer, *Practical Ethics*, 55-58.

³⁷ Şeker, "Peter Singer'da", 117.

olduğu tür veya ırkından dolayı negatif algı ve tutumlara sahip olmak türücü önyargı, benzer farklılıklardan dolayı bir hayvanın sahip olduğu çıkarları görmezden gelmek türücü ayrımcılık olarak ifade edilmektedir.³⁸ Singer türcülüğü, ırkçılık ve cinsiyetçilikle aynı çizgide değerlendirmektedir.³⁹

Amerikalı felsefeci Raymond G. Frey, Singer'ı tercih faydacılığı bakış açısından eleştirmektedir. Frey'e göre hayvanlar dil kullanma yeteneğine, belli düşüncelere ve isteklere sahip olmadıklarından dolayı belli tercihlere de sahip olamazlar.⁴⁰ Singer⁴¹ dil yeteneğinin kişilerin çıkarlarının oluşması ve korunmasında önemli bir öge olmadığını, dilin tercihlerin ifade edilmesini sağladığını ve zaten birçok hayvanın kendi türü içerisinde dil ile iletişim kurduğunu savunmaktadır.

1.1.3. Hak Temelli Yaklaşım

Amerikalı felsefeci Tom Regan, hissetme, arzulama, algılama, hatırlama ve gelecek kaygısı taşıma yetilerine sahip olan tüm hayvanları “*bir hayatın öznesi*” olarak tanımlamaktadır.⁴² Regan, insanların biyolojik ve ruhsal akrabaları olan memeli hayvanların hayatın öznesi olduğunu ve hayatın öznesi olmanın, “*içkin/işsel değere*” sahip olmak için gerekli ve yeterli bir ölçüt olduğunu bildirmektedir. Regan'a göre, “*içkin/işsel değere*” sahip olan canlılar haklara da sahip olmalıdır. Her ne kadar canlıların içkin değeri için akıl sahibi olma şartı aransa da, Regan, işsel değer için akıl sahibi olmanın şart olmadığını savunmaktadır. Regan, hayvanlara saygı gösterilmesinin ahlaki bir mecburiyet olduğunu ifade etmektedir.⁴³ Bu durumda hayatın öznesi olan hayvanlara saygı göstermek, bir naziklik tutumu olmaktan çıkarak adalet meselesi haline gelmektedir. Regan'ın hayvanların hayatın öznesi olarak işsel değere sahip olması kuramı hayvan haklarına özgün bir hareket kazandırmıştır. Artık hayvanların da insanlar gibi hakları, insanların da hayvanlara karşı ödevleri bulunmaktadır.⁴⁴

³⁸ Berk Efe Altınal, “Hayvanların Türçülük Bağlamında Ötekileştirilmesi” (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2019), 7.

³⁹ Singer, *Hayvan Özgürleşmesi*, 133.

⁴⁰ Raymond G. Frey, “Why Animals Lack Beliefs and Desires”, içinde *Animal Rights and Human Obligations*, eds., Tom Regan, Peter Singer (Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall, 1989), 39-41.

⁴¹ Singer, *Hayvan Özgürleşmesi*, 53.

⁴² Tom Regan, *Kafesler Boşalsın: Hayvan Haklarıyla Yüzleşmek*, çev. S. Çağlayan (İstanbul: İletişim Yayınları, 2007), 316.

⁴³ Regan, *Kafesler Boşalsın*, 67,68.

⁴⁴ Tatar, “Hayvanların Korunması”, 67.

1.1.4. Abolisyonist Yaklaşım

Amerikalı hukukçu Gary Lawrence Francione, hayvanların insanlarla eşit muamele görme haklarına sahip olduklarını savunmaktadır. Yazar, hayvanların özsel değere sahip kişiler olarak kabul edilmesini ve hayvan refahı hareketinin insanları rahatlatan bir sömürü olduğunu iddia etmektedir. Yazar, hayvan haklarına “*Abolisyonist*” (köleliğe karşı) yaklaşım kuramının sahibidir.⁴⁵

1.1.5. Erdem Etiği Yaklaşımı

Yeni Zelandalı felsefeci Rosalind Hursthouse’a göre erdem etiği, yaşamaya değer bir hayatın ne olduğunu ve buna nasıl ulaşılabileceğini araştırmaktadır. Yazara göre, erdem etiği, hayvanlara ahlaki statü tanınmasını anlamsız bulmaktadır. Hursthouse, yeni Aristotelesçi bir yaklaşımı özümsemiştir. Bu yeni erdem etiği yaklaşımına göre iyi, anlamlı, yaşamaya değer bir hayat *eudaimonia*’dır. Erdemler ise insanın biyolojik ve psikolojik doğası gereği *eudaimonia*’ya ulaşmak için ihtiyaç duyduğu karakter özellikleridir. Hursthouse’a göre, bir insan *eudaimonia*’ya ulaşmak isterse erdemlere sahip olmalıdır. Bu durum, insanların hayvanlarla ilgili eylemlerinde dürüst, saygılı, merhametli, sorumlu, ölçülü, özgecil ve sevgi sahibi olmasını gerektirmektedir.⁴⁶

Ahlak felsefecisi Jon Nuttall⁴⁷ (2011) ise, hukuk sisteminde nasıl ki akıllı ve bilinçli olmayan insanların hakları sağlanıyorsa, benzer şekilde hayvanların da haklarının sağlanması gereğini savunmaktadır.

1.2. Hayvanların Hukuki Konumu

Hukuk; insanın tüm canlılarla birlikte sağlıklı, huzurlu ve güvenli bir düzen içinde yaşamasını amaçlamaktadır. Dünyada tarım toplumundan sanayi toplumuna geçiş, insanların hayvanlarla etkileşiminde pozitif bir değişim meydana getirmiştir. Bu değişim hayvanların hukukî statüsü konusunda toplumlar arasında farklılık arz eden görüşlerin oluşmasına yol açmıştır. Bu görüşler sonucunda insan haricindeki varlıkların da haklarının olabileceği fikri ortaya çıkmıştır. Bunun sonucunda birçok ülke, hayvanlara

⁴⁵ Gary L. Francione, *Hayvan Haklarına Giriş: Çocuğunuz mu Köpeğiniz mi?*, çev. R. Akman, E. Gen (İstanbul: İletişim Yayınları, 2008), 201.

⁴⁶ Engin Arıkan, “Hayvan Refahı, Hayvan Hakları, Hayvan Hukuku” (Yüksek Lisans Tezi, Galatasaray Üniversitesi, 2014), 93.

⁴⁷ Jon Nuttall, *Ahlak üzerine tartışmalar (Etiğe Giriş)*, çev. Abdullah Yılmaz (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2011), 237.

karşı zalimliği önlemek amacıyla ulusal ve uluslararası birçok düzenlemeyi kabul etmiştir.⁴⁸ Bu bağlamda, dünyada ve Türk Hukukunda hayvanların hukuki konumu birçok tartışmayı da gündeme getirmiştir.

Hukukun temelini haklar meydana getirmektedir. Hayvan hakları, felsefi tartışmaların yapıldığı ve çeşitli çıkarımların sorgulandığı bir konu olmakla beraber hukuki bir boyuta da sahiptir. Hayvan hakları; hayvanların, bir şeye sahip olmaya ya da bir şey yapmaya dair ahlaki veya hukuki yetkisi olarak da tanımlanabilir.⁴⁹

Hak, yararlanıp yararlanılmaması sahibinin iradesine bağlı olan, toplum çıkarları ile sınırlandırılmış, hukuk düzeninde korunan çıkardır. Hak kavramını, canlıların her türlü çıkarlarının eşit derecede korunması ve kanunlarca güvence altına alınması olarak tanımlamak da mümkündür.⁵⁰ Haklar, parayla ölçülebilen (malvarlığı) ve parayla ölçülemeyen manevi değerlere (haysiyet, saygınlık) özgün de olabilmektedir.⁵¹ Tatar'a göre⁵², hakkın mevcudiyeti için talep ya da istem şart olmayıp, bunlar hakkın bir unsuru olarak kabul edilmelidir. Nitekim talep etme yetisine sahip olmayan, ayırt etme gücünden yoksun bir insan öldürülemeyecektir; anne karnındaki bir bebek, doğmadan önce mirasçı olabilecektir. Tüm bunlar hak sahibi olmanın değil, hakkı kullanmayı engelleyen unsurlardır. Bunun aksinin kabulü, hayvan haklarının dışında fetüsün, insanlığın gelecek nesillerinin, gençlerin ve engellilerin hak iddialarını da zayıflatacaktır. Bu yönüyle düşünüldüğünde, hayvanlar da hak sahibi olabilecektir.

Hayvan hakkı teriminden anlaşılması gereken, hukuken korunan ve insana zarar vermeme sorumluluğu yükleyen hayvan çıkarıdır. İnsanların kendilerine atfettikleri “maksatlılık”, “hissetme” veya “acı duyma” gibi özelliklerin bazı hayvan türlerinde de var olduğunu savunan hayvan hakları, hayvanların da benzer haklara sahip olmasını öne sürmekte, aksi halde gerçek bir insan hakları arayışından bahsedilemeyeceğini iddia etmektedir.⁵³

⁴⁸ Onur Akbulut ve Nesrin Çobanoğlu, “Türk Hukukunda Hayvanların Korunmasına İlişkin Yasal Mevzuat ve Bu Mevzuata Göre Hayvanların Hukuki Durumları”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 36 (2020): 1-37

⁴⁹ Şeker, “Peter Singer’da”, 7.

⁵⁰ Emre Cumalıoğlu, “Madeni Hukukta Hayvan Hakları ve Hayvanlar Üzerindeki Hak” *D.E.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi*, 19 (2017): 582.

⁵¹ Halil Yılmaz, “Hayvan Haklarına Bakış”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 62 (2006): 214.

⁵² Tatar, “Hayvanların Korunması”, 308.

⁵³ Peri Uran Murphy, “Hayvanların Anayasal Çerçeve Korunması”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 88 (2019): 254.

Günümüzde hayvanın hukuki konumuna ilişkin literatürde farklı görüşler bulunmaktadır. Bu görüşler esas olarak, “*Hayvanın nesne (eşya) olarak kabul edilmesi*”, “*Hayvanın kişi benzeri olarak kabul edilmesi*” ve “*Hayvanın duyarlı ve ıstırap çeken bir canlı olduğundan hareketle kişi olarak kabul edilmesi*” biçiminde ortaya çıkmaktadır.⁵⁴

1.2.1. Hayvanı Eşya Sayan Görüş

İnsanlık tarihi incelendiğinde Yaratıcının ve insanların tüm haklara sahip olduğu ancak köleler, kadınlar, çocuklar ve hayvanların eşya olarak görüldüğü bir süreç yaşanmıştır. İlerleyen zaman diliminde köleler, kadınlar ve çocuklar eşya olmaktan çıkarak haklarını kazanmışlardır. Ancak bugün hayvanların haklarına tam anlamıyla kavuştuklarından bahsetmek pek mümkün görünmemektedir.⁵⁵ Hayvanın hukuk düzenince yüzyıllardan beri eşya olarak kabul edilmesi fakat kötü ve zalimce muamelelere karşı koruyucu mevzuatların düzenlenmesi gerektiği fikri statükoyu koruyan bir görüştür.⁵⁶

Hukukta eşya kavramı, üzerinde fiili hâkimiyet kurulabilen, ekonomik bir değer taşıyan, kişi ve hayvanlar dışındaki maddi varlıklar olarak tanımlanmaktadır.⁵⁷ Hayvanın eşya olarak kabul edilmediği ancak eşya benzeri olduğunu iddia eden yazarlar⁵⁸, bu durumun hayvanın aynî hak konusu olmasına engel oluşturmayacağını bildirirken, bazı yazarlar⁵⁹ hayvanların alım-satım konusu olduklarını, üzerlerinde rehin ve mülkiyet hakkı gibi sınırlı aynî hakların kurulabildiğini ve böylece eşya olma niteliklerini koruduklarını ileri sürmektedirler. Hayvanların eşya olduğu kabul edildiğinde, insanlar; bilim ve sanat özgürlüğü, din özgürlüğü gibi başlıca temel hak ve özgürlüklerini dayanak göstererek, bu hayvanlar üzerindeki mülkiyet haklarının meşru biçimde kullanımı kapsamında hayvanları sahiplenebilmekte, satın alabilmekte, satabilmekte,

⁵⁴ Veysel Başpınar, *Mülkiyet Hakkını İhlal Eden Müdâhaleler* (Ankara: Yetkin Yayınevi, 2009), 108; Cengiz Koçhisarlıoğlu ve Özlem Söğütlü Erişgin, “Hayvanın Hukuki Konumu”, *Yaşar Üniversitesi Elektronik Dergisi*, Prof. Dr. Aydın Zevkliler’e Armağan (Özel Sayı), 2/1691 (2013): 1691-1725; Çelebi, “Kişi ve Eşya Ayrımı”, 572.

⁵⁵ Kemal Kutlay, “Haksızlıktan Hayvan Hakkına Gelişen Uygarlık Süreci”, *İstanbul Barosu Dergisi, Hayvan Haklarına Hukuki Yaklaşım Özel Sayısı* (2008): 77.

⁵⁶ Koçhisarlıoğlu ve Söğütlü Erişgin, “Hayvanın Hukuku”, 1693.

⁵⁷ Ayşe Erol Sarıyev, “Veteriner Hekimin Sözleşme Dışı Sorumluluğu”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 127 (2016), 266.

⁵⁸ Mehmet Ayan, *Eşya Hukuku II: Mülkiyet* (Konya: Mimoza Yayıncılık, 2014), 575; Lale Sirmen, *Eşya Hukuku* (Ankara: Yetkin Yayınevi, 2014), 9.

⁵⁹ Başpınar, “Mülkiyet Hakkını”, 404; Mehmet Ünal ve Veysel Başpınar, *Şekli Eşya Hukuku (Giriş Zilyetlik Tapu Sicili)* (Ankara: Yetkin Yayınevi, 2012), 71.

hapsedebilmekte, cerrahi müdahaleyle değiştirebilmekte, kısırlaştırabilmekte, sağabilmekte veya öldürebilmektedir.⁶⁰

Koçhisarlıoğlu ve Söğütlü Erişgin'e göre⁶¹, insanoğlu, hayvanın korunmasında çıkarı olduğu için hayvanlara karşı yasalarla yaptırıma bağlanmış ahlaki ödevlerle yükümlüdür. Ancak, hayvan haklarını savunmak, hayvanlara hak tanınmasını şart koşturmak veya hayvanlar için aracı bir avukat önermek farklı olgulardır. Hayvanların haklarının olamayacağını savunanlar, hakların sadece insan türüne ait olduğunu, hukuk ve doğal hakların insan aklından kaynaklandığını ve yalnız aynı türden canlılar arasında geçerli olduğunu ve hayvanlarda akıl olmadığından dolayı hak sahibi olamayacaklarını ileri sürmektedirler.

Francione'ye (2008) göre⁶², insanlara verilen hakkın duyulara sahip olan hayvanlara da tanınmaması için hiçbir mantıklı sebep gösterilememektedir. Francione, hukuki olarak insan-hayvan hak eşitliğinin sağlanması için hayvanların eşya statüsünden çıkarılması, vegan tipi bir yaşam şeklinin benimsenmesi ve tamamen hayvan kullanımının sona erdirilmesinin gerekli olduğunu söylemektedir. Yazar, eşyaların amaç olmayıp, sahiplerinin birtakım amaçlara ulaşmalarını sağlayan araçlar olduğunu; böylece eşya olarak tanımlanan hayvanın birtakım çıkarları muhafaza edilse bile bu çıkarların insan çıkarlarında olduğu gibi korunmayacağını ifade etmektedir. Francione, hayvan haklarının kurumsallaşmasında ilk adımı hayvanların eşya statüsünden çıkarılması olarak görmektedir. Bu öngörünün, hayvanların hak öznesi olmaları yolundaki hukuki süreçte katkı sağlayabileceği bildirilmektedir.

Modern hukuktaki gelişmeler neticesinde günümüzde hayvanların eşya olmadığına dair fikirler önem kazanmaya başlamıştır. Bu görüşlere kayıtsız kalmayan birçok hukuk sistemi hayvanların eşya olmadığından hareketle mevzuat güncellemesi yapmakta ve hayvanlara ilişkin özel kanunlar çıkarmaktadırlar. Böylece, hayvan kavramı eşya kavramından ayrılarak, hayvanların kanunlar tarafından koruma altına alınan, acı ve ıstıraba duyarlı, insanlarca korunması ve bakılması zorunlu olan canlılar olduğu ortaya konulmaktadır. Bu kanunlardan Alman Medeni Kanunu, “Hayvanlar” başlıklı 90a maddesinde geçen “*Hayvanlar eşya değildir*” şeklindeki düzenlemesi ile bu prensibi

⁶⁰ Koçhisarlıoğlu ve Söğütlü Erişgin, “Hayvanın Hukuki”, 1700.

⁶¹ Koçhisarlıoğlu ve Söğütlü Erişgin, “Hayvanın Hukuki”, 1693.

⁶² Francione, *Hayvan Haklarına Giriş*, 260-261.

açıkça benimsemiş görünmektedir.⁶³ Alman Medeni Kanunu’nun 903/2. maddesinde hayvan sahiplerinin hayvanların korunmasına ilişkin özel kurallara uymak zorunda olduğu bildirilerek hayvanlar özel koruma altına alınmıştır.⁶⁴ Aynı düzenleme, İsviçre Medeni Kanunu’na eklenen yeni 641a hükmü birinci fıkrasına göre, “*Hayvanlar nesne değildirler*” şeklindedir. 641a maddesi ikinci fıkrası gereğince ise “*Aksine hüküm yoksa nesnelere ilişkin düzenlemeler hayvanlar için de geçerlidir*” hükmü yer almıştır.⁶⁵ Benzer bir düzenleme Avusturya Medenî Kanunu’nun 285a maddesinin ilk fıkrasında yer almaktadır. Hükmün ikinci fıkrasında hayvanların özel kanunlarla korunduğu ve özel bir düzenleme olmadıkça hayvanlar hakkında eşyalara ilişkin hükümlerin uygulanacağı belirtilmiştir.⁶⁶

Fransız hukukunda hayvanlar eşya statüsünde konumlanmışken, Fransız Medeni Kanunu’nda 16 Şubat 2015’te yapılan bir değişiklik ile hayvanlar kendilerine ait bir statüye kavuşmuştur. Bu Kanun’un 515(14). maddesinde “*Hayvanlar, duyarlılığa sahip canlı varlıklardır*” hükmü yer alarak hayvanların, cansız varlıklardan farklı bir hukuki statüye sahip olduğu ilkesel nitelikte kabul edilmiştir.⁶⁷

Avusturya ve Alman hukukunda hayvanın maddi değerini aşan tedavi ücretlerinin talep edilebileceği ilkesi kabul edilmektedir.⁶⁸ İsviçre Borçlar Kanunu’nun 42/3. maddesine göre, zarar gören bir ev hayvanının tedavi ücretleri için suçludan talep edilebilecek tutarın hayvanın kaza anındaki değeri ile sınırlı olmadığı hükmüne bağlanmıştır. Hükümden anlaşıldığı gibi, hayvanın tedavi masrafları, hayvanın maddi değerinden fazla olsa bile talep edilebilecektir. Çünkü hayvan herhangi bir nesneden daha üstün bir değere sahiptir.⁶⁹ Aksoy’a göre⁷⁰, bu düzenlemeler hayvanların eşya olmadığının kabulü olarak değerlendirilmelidir.

⁶³ Kate M. Natrass, “Und Die Tiere Constitutional Protection For Germany’s Animals”, *Animal Law*, 10 (2004): 288.

⁶⁴ Eylem Baş, “Hayvanın Kötü Muamelelere Karşı Ceza Hukuku Vasıtasıyla Korunması Halinde Mağdurun Tespiti”, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 12 (2021): 4.

⁶⁵ Can H. Aksoy, “Türk ve İsviçre Hukuklarında Evcil Hayvanlara Verilen Zararlara İlişkin Özel Hukuktan Doğan Sorumluluk”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 129 (2017): 163.

⁶⁶ Alper Uyumaz, “Bir Hukuk Sorunsalı Olarak Güncel Gelişmeler Işığında Türkiye’de Hayvan Hakları”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 20/3 (2016):142.

⁶⁷ Çelebi, “Kişi ve Eşya Ayrımı”, 582; Uran Murphy, “Hayvanların Anayasal”, 254; Nathalie Melik, “France and Animal Rights Issues”, içinde *Animal Welfare*, (Virginia: Council of Europe Publishing, 2006), 220-221.

⁶⁸ Natrass, “Und Die”, 285; Aksoy, “Türk ve İsviçre”, 163.

⁶⁹ Koçhisarlıoğlu ve Söğütü Erişgin, “Hayvanın Hukuki”, 1705.

⁷⁰ Aksoy, “Türk ve İsviçre”, 166.

Başpınar⁷¹, Türk hukukunda hayvanın mülkiyet konusu olarak görülmesinin hayvanın eşya olarak kabul edilmesini mecbur kıldığını, lakin özel düzenlemeler sayesinde diğer eşyalara kıyasla farklı ve kendine özgü bir eşya statüsünün kazandırılmasının mümkün olabileceğini, bununla beraber, hayvanın eşya olmaktan çıkmasının, alım-satım, tahsil, rehin gibi eşya hukukunun öznesi olmayacak şekildeki düzenlemelerle mümkün olduğunu ifade etmektedir. Ertaş⁷², hayvanların hukuken nev'i şahsına münhasır eşya olduğunu ancak, doğal hukuka göre hayvanların yaşama, beslenme ve üreme gibi temel haklara sahip olduğunu belirtmektedir. Baş⁷³, Hayvanları Koruma Kanununda, hayvanların yaşama hakkının yer almasıyla beraber artık hayvanların eşya olarak kabul edilemeyeceğini bildirmektedir.

1.2.2. Hayvanı Kişi Benzeri veya Hayvana Kişilik Tanıyan Görüş

Hukukta, hak sahibi ve öznesi olabilen varlığa kişi denilmektedir. Hukukta gerçek kişi ve tüzel kişi olmak üzere iki tür kişilik tanımlanmıştır. Gerçek kişiler hak ve borçlara sahip olabilen ve sadece insanlardan oluşan varlıklardır. Kanun koyucular, güncel ihtiyaçları göz önünde tutarak insan dışındaki bazı topluluklara da kişilik vermişler ve insandan ayrı hukuksal bir kişilik olan tüzel kişiliği oluşturarak tüzel kişilere de bir hak sahibi olabilme yetkisi tanımışlardır. Nitekim anayasal anlamda kişi, belli bir anayasal hakkın korumasını talep edebilen varlık olarak tanımlanmasına rağmen acı veya haz hissedebilen hayvanlara kişilik hakkı tanınmamaktadır.⁷⁴ İnsanlardan oluşan kanun koyucu, hayvanları borç sahibi olabilecek ve haklardan faydalanabilecek varlıklar arasında görmemiştir. Eski hukuk sistemlerinde de insanlar tarafından kullanılan köleler tıpkı bugünkü hayvanlar gibi kişi sayılmamışlardır.⁷⁵

Hayvanı hukuk öznesi olarak kabul eden kurama göre, sinir sistemine ve akla sahip olan tüm hayvanlar acı çekebilmektedir. Bu görüş savunucuları, insanlarla hayvanların eşit hak/çıkara sahip olduklarını, zevk ve acı hissedebilen her canlının bir hukuk öznesi olarak kabul edilmesi gerekliliğini ve duygusal yetilere sahip olan her

⁷¹ Veysel Başpınar, "Eşya Hukuku Bakımından Hayvanların Hukukî Durumu", içinde *1926'dan Günümüze Türk İsviçre Medeni Hukuku, Medeni Kanun'un ve Borçlar Kanunu'nun 90. Yılı Uluslararası Sempozyumu*, (İstanbul: Yetkin Yayınları, 2016), 1343-1362.

⁷² Şeref Ertaş, *Çevre Hukuku ve Hayvan Hakları Hukuku* (İzmir: İleri Kültür Merkezi, 2012), 478-479.

⁷³ Baş, "Hayvanın Kötü", 4.

⁷⁴ Serkan Köybaşı, "Yeni Bir Anayasal Hak Öznesi Olarak Hayvan – II", *Anayasa Hukuku Dergisi*, 7/14 (2018): 386-387.

⁷⁵ Yılmaz, "Hayvan Haklarına", 215.

canlının hukuk öznesi olmasında herhangi bir engelin olmadığını belirtmektedirler.⁷⁶ Buna göre, bir varlığın kişi olarak kabul edilmesi için onun ahlâken önemli çıkarlarının olması, eşit gözetilme ilkesinden yararlanabilmesi, eşya olmadığının kabul edilmesi ve hak ehliyetine sahip olması gerekmektedir.⁷⁷

Koçhisarlıoğlu ve Söğütlü Erişgin'e göre⁷⁸, hak sahibi, yararlanabilme iddiasında olan, hakkını korumak için kendisi veya temsilcilerini harekete geçirebilen varlıktır. Bu kuram hukuk öznesini, “*yararlanma öznesi*” ve “*tasarruf öznesi*” olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Bu kurama göre, tüm hayvanlar hukuk öznesi olabilecektir. Bununla beraber, hukuk öznesi olan hayvan, kendi haklarını koruyamayacağından dolayı, bir temsilci aracılığıyla (hayvan sahibi, hayvan koruma ve hakları dernekleri vb) hayvan haklarının korunması sağlanabilecektir. Bu kapsamda, hayvanlar yararlanan hukuk özneleri olabilmekte, ancak tasarruf edilen hukuk özneleri olamamaktadırlar. Bu nedenle, hayvanın yararlanan hukuk öznesi olarak kabul edilmesi yanında haklarını savunan bir hukuk öznesi de oluşturmak gerekecektir.

Hayvanların hukuk öznesi olması görüşüne bazı eleştiriler getirilmektedir. Eğer hayvan hukuk öznesi olarak kabul edilirse, hem hak sahibi hem de borç sahibi olması gerekmektedir. Haklar açısından değerlendirildiğinde, temel haklar; yaşam hakkı, vücut bütünlüğünün ve türünün korunması hakkı ile barınma ve beslenme haklarından oluşmaktadır. Borçlar konusunda ise hayvanların borçları nasıl ödeyeceğinden, olası zararları nasıl karşılayacağından ve cezai sorumluluğundan bahsedilemeyecektir. Hayvan bilince ve bilgiye sahip olmadığından, hayvanın sözleşme dışı sorumluluğundan söz edilemeyecektir. Ayrıca hayvanın sözleşmede hiçbir zaman taraf olamayacağı ve rızası alınamayacağından dolayı sözleşmesel sorumlulukta geçerli değildir.⁷⁹

Hayvanın hukuk öznesi olamayacağını savunan hukukçulardan Carbonnier'e göre, metafizik ve din gibi değişik gerekçelerle sadece insan hukuk öznesi olabilir. Saleilles'e göre ise irade, akıl ve bilinç sahibi olan insanlar hukuk öznesi olabilmekte,

⁷⁶ Francione, *Hayvan Haklarına Giriş*, 260-261.

⁷⁷ Mustafa Dural ve Tufan Ögüz, *Kişiler Hukuku* (İstanbul: Filiz Kitabevi, 2001), 3.

⁷⁸ Koçhisarlıoğlu ve Söğütlü Erişgin, “Hayvanın Hukuki”, 1698.

⁷⁹ Koçhisarlıoğlu ve Söğütlü Erişgin, “Hayvanın Hukuki”, 1694, 1700.

hayvanlar, bu özelliklere sahip olmadıklarından dolayı hukuk öznesi niteliğine sahip değildirler.⁸⁰

Hayvanların akıl hastaları, zihinsel engelliler ve çocuklar gibi akıllı canlılar olmasalar da yaşam hakkına sahip oldukları bu nedenle yaşamın öznelere sayılması da eleştirilmektedir. Çocukların zamanla zihinlerinin geliştiği, akıl hastaları ve zihinsel engellilerin sorumluluğunun sosyokültürel ve hukuki olarak bir başka kişi tarafından üstlenildiği, bu nedenle bazı insanları küçülterek hayvanları beşerileştirmeyi istemenin kabul edilemeyeceği belirtilmektedir.⁸¹

Diğer bir eleştiri ise hayvanın hukuk öznesi olarak kabul edilmesiyle beraber, hayvan insan seviyesine yükseltilmekte, insan da hayvan seviyesine indirgenmektedir. Hayvan insan seviyesine çıkarıldığında, hayvanın yaşam hakkını ve bedenini koruma amaçlı hayvanlarla ilişkili tüm sözleşme ve alım-satım işlemleri yasaklanacak; hayvanlar deneylerde kullanılamayacak; vejetaryenlik ve veganlık yaygınlaşacak, doğum ve üreme kontrol programları yasaklanacaktır. Öte yandan insanın hayvan seviyesine indirilerek, hayvanın insan ile eşit düzeyde bir kişi olarak kabul edilmesi insanın ölümcül darbelerle maruz bırakılmasına rıza göstermektir.⁸²

Koçhisarlıoğlu ve Söğütlü Erişgin'e göre⁸³, hayvanın kişi olarak kabul edilmesi durumunda, “*hangi hayvanlar hukuk öznesi sayılmalıdır/hangi hayvanlara hangi haklar tanınmalıdır?*” sorusuyla karşılaşmaktadır. Bu soruya, genellikle evcil hayvanlara kişilik tanınmalıdır cevabı verilmesine rağmen, zamana ve toplumlara göre değişen bir evcil hayvan tanımı da yapılmaktadır. Ayrıca evcil hayvanlara göre nesli tükenmekte olan yabani hayvanların korunması ihtiyacı daha çok önem teşkil etmektedir.

Bazı yazarlara göre, hayvanlar, eşya ile kişi arasında bir ara bir basamak olarak nitelendirdikleri “*kısmi hukuk öznesi*” olarak konumlandırılan bir varlık haline gelmiştir. Yazarlar, aslında tüzel kişiler ile tam ve sınırlı ehliyetsiz kişilerin de kısmi hukuk öznesi olduğunu, hayvanlara da bu statüyü vermeye bir engel bulunmadığını ileri sürmüşlerdir.

⁸⁰ Koçhisarlıoğlu ve Söğütlü Erişgin, “Hayvanın Hukuki”, 1694.

⁸¹ Koçhisarlıoğlu ve Söğütlü Erişgin, “Hayvanın Hukuki”, 1695.

⁸² Koçhisarlıoğlu ve Söğütlü Erişgin, “Hayvanın Hukuki”, 1700.

⁸³ Koçhisarlıoğlu ve Söğütlü Erişgin, “Hayvanın Hukuki”, 1701.

Mevcut hukuk özneleri ve hukukî süreçleri değerlendirildiğinde, hayvanların potansiyel hak ehliyeti ve hukuk özneliğini reddetmek için hiçbir kesin gerekçe bulunmamaktadır.⁸⁴

İsviçre’de hukukçu Saskia Stucki⁸⁵, İsviçre hukukunun hayvanları hak öznesi olarak kabul ettiğini belirtmektedir. Yazara göre, İsviçre hukukunda hayvan onurunun hukuken kabul edilmesi; hayvanların eşya statüsünden farklı bir konumda yer aldığının ve korunmaya değer çıkarlarının olduğunun kabulüne işaret etmektedir. Bu durum, hayvanın eşya hükmünden fiilen özne olma niteliğine kavuşması anlamına gelmektedir. Böylece, hayvanların kişi benzeri varlıklar olarak kabul edilmesi süreci sonunda hukuki kişilik de kendilerine tanınacaktır. Nihayet, hayvanlara tanınacak kişilik, tüzel kişilerinkine benzer biçimde ve kendi ekolojilerine uygun olan haklarla sınırlı bir kişilik olarak tanımlanabilecektir. Ayrıca kişi kavramının doğada karşılığı olmayan bir kurgunun ürünü olduğu düşünüldüğünde, hayvanların da kişi olarak kabul edilmesinin bir tutarsızlık olarak kabul edilemeyeceği ileri sürülmektedir.

Hukukçu Demogue, hakları kullanabilme imkânının yalnız hukuki işlem yapabilme hakkına sahip olan kişilerce gerçekleştirilmesine rağmen, haklardan yararlanabilme imkânının böyle bir sınırlama kapsamında olmayan, hissetme ve acı çekme yetisine sahip olan tüm canlılar için geçerli olduğunu bildirmektedir. Yazara göre, geçici veya sürekli olarak temyiz gücünden yoksun hayvanlar da hak öznesi olabilmelidir. Fransız hukukçu Jean Pierre Marguénaud, Demogue’un görüşünü daha modern bir anlayış çerçevesinde yorumlamış ve hayvanların hukuki kişiliğine ilişkin tezini insanlara atfedilen kişilik hakkından ziyade hayvanların kendilerine has çıkarlarını koruyan, tüzel kişilerinkine benzer teknik bir hukuki kişilik kavramı üzerinde somutlaştırmıştır.⁸⁶ Benzer görüşler hayvana kişi statüsü tanınmasının insanın haysiyetinde bir zayıflamaya yol açabileceğini, o nedenle fazla ileri gitmeden hayvanın hukuki statüsünün iyileştirilmesi ile yetinmek gerektiğini, bu doğrultuda hayvanın eşya statüsünden çıkartılarak, yaşamına ve hissi varlığına özel, ayrıcalıklı bir konuma getirilebileceğini söylemektedirler.⁸⁷ Benzer şekilde, Baş⁸⁸, hayvanların yaşam hakkıyla sınırlı kalacak

⁸⁴ Çelebi, “Kişi ve Eşya Ayrımı”, 601; Koçhisarlıoğlu ve Söğütlü Erişgin, “Hayvanın Hukuki”, 1721-1722.

⁸⁵ Anne Peters, Saskia Stucki and Livia Boscardin, *Animal Law: Reform or Revolution?* (Zürich: Schulthess, 2015), 152.

⁸⁶ Çelebi, “Kişi ve Eşya Ayrımı”, 600.

⁸⁷ Berksoy, “Özel Hukukta”, 60.

⁸⁸ Baş, “Hayvanın Kötü”, 4.

şekilde bağımsız bir hak ehliyetinin tanınmasının aslında hayvanların kişi olarak kabul edilmesini sağlamadığını, sadece hayvan haklarının ihlal edilmesinin önüne geçilmesi yani hayvanların korunması amacıyla önerildiğini ifade etmektedir.

Türk hukukunda hayvanlara kişilik hakkı verilmesine dair ilk kapsamlı görüş, Sungurbey⁸⁹ tarafından ortaya atılmıştır. Yazara göre, hayvanlara tanınacak kişilik hakları ve bu hakların hayvanlar lehine nasıl yürütüleceği farklı olgulardır. Bu hakların kimi kişi ve kuruluşlarca kullanılacağı ve hakların tanınmasının engellenemeyeceği iddia edilmekle beraber, esas temel problemin ilke olarak hakların tanınması sorunu olduğu bildirilmiştir.

1.3. Karşılaştırmalı Hukukta Hayvanların Korunması

Uluslararası hukukun, uluslararası sözleşmeler, uluslararası teamül ve uluslararası genel hukuk prensipleri olmak üzere bağlayıcı (asil) kaynakları bulunmaktadır.⁹⁰ Bu bağlamda, bu bölümde hayvanların korunması ile ilgili uluslararası teamüller ve Türkiye'nin de taraf olduğu uluslararası sözleşme ve düzenlemeler incelenmiştir.

1.3.1. Avrupa Birliğinde Hayvanların Korunması

Avrupa Birliği (AB), 27 üye ülkeden meydana gelen siyasi ve ekonomik bir topluluktur. AB hukukunun kaynaklarını birincil ve ikincil kaynaklar oluşturmaktadır. Birincil kaynaklar arasında kurucu antlaşmalar, ekler ve protokoller yer almaktadır. İkincil kaynakları ise tüzükler, direktifler, kararlar ve görüşler oluşturmaktadır.⁹¹

AB hayvanların korunması özellikle hayvan refahı ile ilgili birçok hukuki düzenlemeyi yürürlüğe koymuştur.⁹² AB'nin hayvan refahı ile ilgili ilk düzenlemesi 1957 tarihli Avrupa Ekonomik Topluluğunu oluşturan antlaşmadır (Roma Antlaşması). Hayvan hukukuyla ilgili en kapsamlı düzenleme ise 2009'da yürürlüğe giren “*Tadil Antlaşması*” olarak da adlandırılan Lizbon antlaşmasıdır. Lizbon Antlaşması, Maastricht Antlaşması (AB Antlaşması) ve Roma Antlaşması üzerinde değişiklik yapmıştır. Roma Antlaşması'nın ismi bu değişikliklerle “*Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma*”

⁸⁹ İsmet Sungurbey, *Hayvan Hakları* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Basımevi, 1992), 81.

⁹⁰“ Uluslararası Adalet Divanı Statüsü”, (Erişim Tarihi 10.11.2020), https://diabgm.adalet.gov.tr/arsiv/-sozlesmeler/coktarafli-soz/bm/bm_02.pdf.

⁹¹ Osman Düzel, “Türkiye'nin Avrupa Birliği Üyeliği ve Türk Hukuk Sistemi” (Uzmanlık Tezi, AB Genel Sekreterliği, 2004), 11,12.

⁹² Türker, Yurtman ve Tölü, “Hayvan Hakları”, 54.

olarak değiştirilmiştir. Lizbon Antlaşmasının değişiklik yapılan hükümleri ve AB'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma'nın 13. maddesinde: “... hayvanlar hissedebilen varlıklar olduklarından onların refahı ile ilgili gerekleri azami ölçüde dikkate alırlar. Bunu gerçekleştirirken Birlik ve üye devletler, dini ayinler, kültürel gelenekler ve bölgesel miras konusundaki adetler ile ilgili olanlar başta olmak üzere üye devletlerin kanun ve ikincil düzenlemelerine saygı gösterirler” hükmü yer almıştır.⁹³

AB, çiftlik hayvanlarının refahı ile ilgili dört temel direktif belirlemiştir:

1-“98/58/EC Sayılı Çiftlik Hayvanı Olarak Yetiştirilen Hayvanların Korunması ile ilgili Konsey Direktifi”⁹⁴,

2- “1999/74/EC Sayılı Yumurtacı Tavukların Korunması ile ilgili Asgari Standartları Ortaya Koyan Konsey Direktifi”⁹⁵,

3- “91/629/EEC Sayılı Buzağların Korunması ile ilgili Asgari Standartları Ortaya Koyan Konsey Direktifi”⁹⁶,

4- “91/630/EEC Sayılı Domuzların Korunması ile ilgili Asgari Standartları Ortaya Koyan Konsey Direktifi”⁹⁷.

AB üye devletleri, “78/923/AET Sayılı Yetiştirme Amaçlı Barındırılan Hayvanların Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi”ni onaylamışlardır.⁹⁸ Sözleşme gereği üye devletler, hayvanları fizyolojik ve etiyolojik ihtiyaçlarına uygun şekilde hayvan refahı ile ilgili tüm gereklilikleri yerine getirmekle yükümlü tutulmuştur.⁹⁹

AB nakil sırasındaki hayvan refahı uygulamalarını yönetmelik, direktif ve tüzükler şeklinde yürürlüğe koymuştur: 1/2005/EC sayılı “Nakliye ve ilgili diğer İşlemler Sırasında Hayvanların Korunması Konsey Yönetmeliği”¹⁰⁰; 91/628/EEC sayılı

⁹³ Antalya, “Avrupa Birliği”, 12.

⁹⁴ “Council Directive 98/58/EC”, (Erişim Tarihi 14.11.2019), http://eur-lex.europa.eu/RECH_naturel.do/

⁹⁵ “Council Directive 1999/74/EC”, (Erişim Tarihi 14.11.2019), http://eur-lex.europa.eu/RECH_naturel.do/

⁹⁶ “Council Directive 91/629/EEC”, (Erişim Tarihi 14.11.2019), http://eurlex.europa.eu/RECH_naturel.do/

⁹⁷ “Council Directive 91/630/EEC”, (Erişim Tarihi 14.11.2019), http://eurlex.europa.eu/RECH_naturel.do/

⁹⁸ “Council Decision 78/923/EEC”, (Erişim Tarihi 14.11.2019), http://eur-lex.europa.eu/RECH_naturel.do/

⁹⁹ Antalya, “Avrupa Birliği”, 31.

¹⁰⁰ “Council Regulation 1/2005/EC”, (Erişim Tarihi 14.11.2019),

“Hayvanların Nakliyeleri Esnasında Korunmaları Hakkında Direktif¹⁰¹”; 95/29/EC sayılı “Hayvanların Nakliyeleri Esnasında Korunmaları Hakkında Değişiklik Yapan Direktif¹⁰²”; 1255/97 sayılı “EC Dinlendirme İstasyonları Hakkında Konsey Tüzüğü¹⁰³”; 411/98/EC sayılı “Karayolu ile Sekiz Saatten Fazla Taşınmaları Durumunda İlave Şartlar Hakkında Konsey Tüzüğü¹⁰⁴”; 2001/298/EEC sayılı “Değişiklik Yapan Direktif¹⁰⁵”; 1040/2003/EC sayılı “Hayvan Dinlendirme İstasyonlarının Kullanımı ile ilgili Konsey Tüzüğü¹⁰⁶”.

1986 yılında AB, “Deneyisel ya da Başka Bilimsel Amaçlarda Kullanılan Omurgalı Hayvanların Korunmasına İlişkin Yönerge (86/609/AET)¹⁰⁷”yi yayımlamıştır. Yönergede, hayvan deneylerinde en az acıya duyarlı ve minimum sayıda hayvan kullanımı önerilmektedir. AB’nin 17 üye devleti ETS 123 sayılı bu sözleşmeye taraftır.¹⁰⁸ Deney hayvanlarının korunmasına ilişkin güncel direktif ise Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Komisyonunun birlikte hazırladığı 2010/63/EU¹⁰⁹ direktifidir.

Çiftlik hayvanlarında kesim işlemiyle ilgili düzenlemeler 74/577¹¹⁰ sayılı “Hayvanların Kesim Öncesi Sersemletme” konulu direktif ile 93/119¹¹¹ sayılı “Hayvanların Kesim veya Öldürme Sırasında Korunması” direktifleridir. Yumurtacı

-
- ¹⁰¹ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/ALL/?uri=CELEX%3A32005R0001/>
- ¹⁰² “Council Directive 91/628/EEC”, (Erişim Tarihi 14.11.2019), http://eur-lex.europa.eu/RECH_naturel.do/
- ¹⁰³ “Council Directive 95/29/EC”, (Erişim Tarihi 14.11.2019), http://eur-lex.europa.eu/RECH_naturel.do/
- ¹⁰⁴ “Council Directive 1255/97/EC”, (Erişim Tarihi 14.11.2019), http://eur-lex.europa.eu/RECH_naturel.do/
- ¹⁰⁵ “Council Regulation 411/98/EC”, (Erişim Tarihi 14.11.2019), http://eurlex.europa.eu/RECH_naturel.do/
- ¹⁰⁶ “Commission Decision 2001/298/EC”, (Erişim Tarihi 14.11.2019), http://eurlex.europa.eu/RECH_naturel.do/
- ¹⁰⁷ “Council Regulation 1040/2003/EC”, (Erişim Tarihi 14.11.2019), http://eurlex.europa.eu/RECH_naturel.do/
- ¹⁰⁸ “Council Directive 86/609/EEC”, (Erişim Tarihi 14.11.2019), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A31986L0609/>
- ¹⁰⁹ Abanoz, “Çağdaş Toplumlarda”, 20.
- ¹¹⁰ “Council Directive 2010/63/EU”, (Erişim Tarihi 14.11.2019), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32010L0063&from=EN>
- ¹¹¹ “Council Directive 74/577/EEC”, (Erişim Tarihi 14.11.2019), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A31974L0577/>
- ¹¹² “Council Directive 93/119/EC”, (Erişim Tarihi 14.11.2019), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=celex%3A31993L0119/>

tavuklar ile ilgili düzenlemeler 86/113¹¹² ve 88/166¹¹³ sayılı “*Kafeste Yetiştirilen Yumurtacı Tavukların Korunması için Asgari Standartlar*”, 99/74¹¹⁴ sayılı “*Yumurtacı Tavukların Korunması için Asgari Standartlar*” ve 1906/90¹¹⁵, 1907/90¹¹⁶, 1538/91¹¹⁷ sayılı “*Yumurta için Pazarlama Standartları*” ile ilgili direktiflerdir. Konsey etçi tavuklar için 2007’de 2007/43/EC¹¹⁸ no’lu direktifini yürürlüğe koymuştur. Buzağılara ilişkin düzenlemeler 91/629¹¹⁹ ve 97/2¹²⁰ sayılı direktiflerle “*Buzağıkların Korunması için Asgari Standartlar*” başlığı altında oluşturulmuştur. Domuzların korunması için asgari standartlar 91/630¹²¹ sayılı direktifle düzenlenmiştir. Genel anlamda çiftlik hayvanlarıyla ilgili standartlar ise 98/58¹²² sayılı çiftlikte yetiştirme amacıyla bulundurulanan hayvanların korunması ile ilgili direktifle yürürlüğe girmiştir. 2008/119/EEC¹²³ sayılı Konsey direktifi, buzağıkların korunmasına dair asgari standartları belirlemektedir. Tüm bu değişiklikler Avrupa Konseyinin 2008/120/EC¹²⁴ direktifi ile 2008 yılında tek bir mevzuatta toplanmıştır.

AB mevzuatında hayvan refahıyla ilgili mevzuat düzenlemeleri, 1968 yılında imzaya açılan ve 2006 yılında revize edilen 193 no’lu¹²⁵ “*Hayvanların Uluslararası*

¹¹² “Council Directive 86/113/EEC”, (Erişim Tarihi 14.11.2019), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/ALL/?uri=CELEX%3A31986L0113/>

¹¹³ “Council Directive 88/166/EEC”, (Erişim Tarihi 14.11.2019), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A31988L0166>

¹¹⁴ “Council Directive 1999/74/EC”, (Erişim Tarihi 14.11.2019), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/ALL/?uri=CELEX:31999L0074/>

¹¹⁵ “Council Regulation 1906/90/EEC”, (Erişim Tarihi 14.11.2019), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A31990R1906/>

¹¹⁶ “Council Regulation 1907/90/EEC”, (Erişim Tarihi 14.11.2019), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/ALL/?uri=CELEX%3A31990R1907/>

¹¹⁷ “Commission Regulation 1538/91/EEC”, (Erişim Tarihi 14.11.2019), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A31991R1538/>

¹¹⁸ “Council Directive 2007/43/EC”, (Erişim Tarihi 14.11.2019), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32007L0043/>

¹¹⁹ “Council Directive 91/629/EEC”, (Erişim Tarihi 14.11.2019), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A31991L0629/>

¹²⁰ “Council Directive 97/2/EC”, (Erişim Tarihi 14.11.2019), <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/1997/2/oj/>

¹²¹ “Council Directive 91/630/EEC”, (Erişim Tarihi 14.11.2019), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A31991L0630/>

¹²² “Council Directive 98/58/EC”, (Erişim Tarihi 14.11.2019), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A31998L0058/>

¹²³ “Council Directive 2008/119/EC”, (Erişim Tarihi 14.11.2019), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A32008L0119/>

¹²⁴ “Council Directive 2008/120/EC”, (Erişim Tarihi 14.11.2019), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A32008L0120/>

¹²⁵ “European Convention for the Protection of Animals During International Transport”, (Erişim Tarihi 14.11.2019), <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list-/conventions/rms/0900001680083710/>

Taşıma Sırasında Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi”, 1976 yılında imzaya açılan 87¹²⁶ no’lu “Yetiştirme Amaçlarıyla Muhafaza Edilen Hayvanların Korunması Hakkında Avrupa Sözleşmesi”, 1979 yılında imzaya açılan 102¹²⁷ no’lu “Kesim Sırasında Hayvanların Korunmasına Dair Avrupa Sözleşmesi”, 1987 yılında imzaya açılan 125¹²⁸ no’lu “Ev Hayvanlarının Korunmasına Dair Avrupa Sözleşmesi” ve Mayıs 1999’da yürürlüğe giren “Amsterdam Antlaşması” olarak sıralanabilir.

Avrupa’da hayvan refahı ile ilgili birçok düzenleme Konseyin 2009’da “Hayvanların Kesim Zamanında Korunması” hakkında 1099/2009¹²⁹ sayılı düzenlemesinin yürürlüğe girmesiyle birlikte başlamıştır. Avrupa Parlamentosu’nun 1223/2009¹³⁰ sayılı düzenlemesi kozmetik ürünler hakkında olup, düzenlemenin 18’inci maddesinde kozmetik ürünler geliştirilirken veya bitmiş ürünlerde hayvanların denek olarak kullanılması yasaklanmaktadır. Kedi ve köpek kürklerinin ithalatı ve ihracatı Avrupa Parlamentosu’nun 2009’da yürürlüğe giren 1523/2007¹³¹ sayılı düzenlemesi ile yasaklanmıştır. Fok balıklarından elde edilen ürünlerin ticareti, Avrupa Konseyinin 83/129/EEC¹³² direktifi ve Avrupa Parlamentosu ile Avrupa Konseyi’nin beraber kabul ettiği 1007/2009¹³³ sayılı düzenlemeler ile yasaklanmıştır.

AB, “Yabanî Kuşların Korunması Hakkında” EEC/409/79¹³⁴ sayılı Konsey Direktifi, “Yabanî Flora ve Faunanın ve Doğal Habitatların Korunması Hakkında”

¹²⁶ “European Convention for the Protection of Animals kept for Farming Purposes”, (Erişim Tarihi 14.11.2019), <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/087/>

¹²⁷ “European Convention for the Protection of Animals for Slaughter”, (Erişim Tarihi 14.11.2019), [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:21988A0602\(04\)&from=EN/](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:21988A0602(04)&from=EN/).

¹²⁸ “European Convention for the Protection of Pet Animals”, (Erişim Tarihi 14.11.2019), <https://rm.coe.int/168007a67d/>

¹²⁹ “Council Regulation 1099/2009/EC”, (Erişim Tarihi 15.11.2019), <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2009/1099/oj/>

¹³⁰ “Regulation 1223/2009/EC”, (Erişim Tarihi 15.11.2019), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A32009R1223/>.

¹³¹ “Regulation 1523/2007/EC”, (Erişim Tarihi 15.11.2019), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32007R1523/>

¹³² “Council Directive 83/129/EEC”, (Erişim Tarihi 15.11.2019), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:31983L0129/>

¹³³ “Regulation 1007/2009/EC”, (Erişim Tarihi 15.11.2019), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32009R1007&from=en/>.

¹³⁴ “Council Directive 79/409/EEC”, (Erişim Tarihi 15.11.2019), http://eur-lex.europa.eu/RECH_naturel.do/

92/43/EEC¹³⁵ sayılı Konsey Direktifi ve “*Yabani Hayvanların Hayvanat Bahçelerinde Barındırılmasına İlişkin*” 1999/22/EC¹³⁶ sayılı Konsey Direktifini hazırlamıştır.

Yukarıda sıralanan AB Anlaşmalarının içinde sokak hayvanlarının korunmasına ilişkin bir düzenleme bulunmamaktadır. Ancak, 125 no’lu “*Ev Hayvanlarının Korunmasına Dair Avrupa Sözleşmesi*”ne on altı AB Üye Devleti taraf olmuş, İtalya ve Hollanda ise sözleşmeyi imzalamakla birlikte henüz onay sürecini tamamlamamıştır.¹³⁷

AB üye devletlerince 20 Kasım 2004 tarihinde Roma’da imzalanan AB Anayasası’nın III-121. maddesinde, hayvan refahından “*Birliğin tarım, balıkçılık, taşımacılık, iç pazar, araştırma, teknolojik gelişme ve uzay politikalarının geliştirilmesi ve uygulanması aşamalarında, Birlik ve Üye Devletler, hayvanların duygulu varlıklar olması nedeniyle, Üye Devletlerin özellikle dinsel törenler, töreler ve bölgesel mirasa ilişkin mevzuatına ve idari hükümleri ile geleneklerine saygı göstermek koşuluyla, hayvan refahının tüm gereklerini dikkate alacaklardır*” şeklinde bahsedilmiştir. Ancak AB Anayasası, kimi üye ülkelerin halkoylamasında kabul edilmemesi nedeniyle henüz yürürlüğe girmemiştir.¹³⁸

AB mevzuat metnlerinin genel değerlendirilmesinde, genelde çiftlik hayvanlarının, özelde ise hayvanat bahçesi hayvanları (özellikle yabani hayvanlar) ve deney hayvanlarının refahı (bakım-besleme, nakil ve kesim) üzerinde titizlikle durulduğu söylenebilir.¹³⁹

AB ülkelerinden Almanya, çağdaş anlamda ilk hayvanları koruma kanunu olan “*Tierschutzgesetz*”¹⁴⁰’i 1972’de kabul etmiş; son değişikliği 2017 yılında yapmıştır. Kanun, hayvanların korunmasını hedeflemekte; hayvanların geçerli bir sebep olmaksızın acı ve eziyet görmelerini, şiddete maruz kalmalarını yasaklamaktadır. Bu Kanunun 17. paragrafında bir omurgalının (tüm hayvanların değil) geçerli bir neden olmaksızın öldürülmesine, kötü muamele ve eziyet sonucu şiddetli ve kronik bir acı çekmesine neden

¹³⁵ “Council Directive 92/43/EEC”, (Erişim Tarihi 15.11.2019), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A31992L0043/>

¹³⁶ “Council Directive 1999/22/EC”, (Erişim Tarihi 15.11.2019), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:31999L0022/>

¹³⁷ Uyumaz, “Bir Hukuk”, 163.

¹³⁸ Uran Murphy, “Hayvanların Anayasal”, 266.

¹³⁹ Yaşar ve Yerlikaya, “Hayvan Gönenci”, 23.

¹⁴⁰ “Tierschutzgesetz”, (Erişim Tarihi 15.11.2019), https://www.dpz.eu/fileadmin/content/Kommunikation/1_Internet/4_Infothek/Tierversuche/Fotos_Zahlen_und_Fakten/TierSchG_gesamt.pdf

olunması suç olarak öngörülmektedir. Bu Kanun, prensip olarak tüm hayvanları kapsamı içine almış ancak farklı türleri acı çekme kapasitelerine göre sınıflandırarak dereceli bir koruma sistemi içinde kategorize etmiştir.¹⁴¹

Almanya’da 1990’da yapılan düzenleme ile hayvanların icra işlemlerindeki konumuna ilişkin Alman Medeni Usul Kanunu’na §811c ve §765a hükmü eklenmiştir. İlk değişikliğe göre, evde yaşayan ve ekonomik değeri olmayan hayvanlar haczedilemeyecektir. İkinci değişiklik hükmünde, bir hayvana ilişkin gerçekleştirilecek cebri icra tedbir ve kararlarının, Alman Hayvanları Koruma Kanunu ile belirlenen standartlara paralel şekilde sadece alacaklının menfaatlerinin değil, hayvanın da çıkarları ve ihtiyaçları ile dengelenerek alınması gerektiği hükme bağlanmıştır. Bu değişikliğin diğer düzenlemelerden farkı, hayvanın kendi menfaatlerinin de bütün yönleriyle hukuki bir değer olarak benimsenmesidir.¹⁴²

Almanya Anayasası madde 20a¹⁴³, da, Devletin gelecek nesillere karşı sorumluluk bilinci ile hayvanları anayasal kurallar kapsamında koruyacağı taahhüt edilmiştir. Anayasanın bu maddesiyle birlikte hayvanların korunması, devletin anayasa güvencesi altına girmiş ve devlet kurumları için hukuken bağlayıcı ve yükümlülükler doğuran anayasal bir ilke haline gelmiştir. Bu doğrultuda hayvanların korunması devletin sorumluluğu altına girmiştir.¹⁴⁴ Federal Alman Anayasası’na hayvanların korunmasına ilişkin hükmün konulmasıyla uluslararası liderlere ve kanun koyuculara hayvanları koruyan kanunların yapılması sorumluluğu yüklenmiştir.¹⁴⁵

Fransa’da hayvanlara kötü muamele ve zulüm bir suç olarak Ceza Kanunu’nun 521. maddesinde düzenlenmiştir. Her türlü eziyet verici eylemler, cinsel kötü muameleler ve hayvanların terk edilmesi yasaklanmaktadır. Ancak bu madde kapsamında sadece evcil veya kapalı tutulan hayvanlar yer almaktadır. Bu maddeyi ihlal edenler iki yıl hapis cezası ve 30.000 Avro adli para cezası ile cezalandırılmaktadırlar. Madde 521-2’ye göre, hayvanları deney ve bilimsel araştırmalarda kullananlara on yıl hapis ve 150.000 Avro

¹⁴¹ Natrass, “Und Die”, 287.

¹⁴² Çelebi, “Kişi ve Eşya Ayrımı”, 579.

¹⁴³ “The Constitution of Germany”, (Erişim Tarihi 02.04.2020), https://constituteproject.org/constitution/German_Federal_Republic_2014.pdf?lang=en/.

¹⁴⁴ Ahmet Güneş, “Alman Çevre Hukukunun Anayasal Çerçevesi”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 58/4 (2009):797; Uran Murphy, “Hayvanların Anayasal”, 264.

¹⁴⁵ Natrass, “Und Die”, 312; Nurten İnce, “Alman Hukukunda Veteriner Hekimin Aydınlatma Yükümlülüğü”, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 8/2 (2017): 519.

para cezası verileceği hükmolunmuştur.¹⁴⁶ Fransız Ceza Kanunu’nun 421(2) inci maddesinde¹⁴⁷, hayvan sağlığını tehlikeye düşüren maddelerin yere, toprağa, suya, atmosfere ve gıdalara kasten atılması cezalandırılmaktadır.

Hayvan haklarına ilişkin güncel düzenlemeler, merkezine omurgalı hayvanları almakla birlikte diğer hayvanları da içine alacak şekilde düzenlemeler getirmeyi öngörmektedir. İsviçre’de yürürlükte olan “*Hayvanları Koruma Kanunu*”¹⁴⁸ ve Birleşik Krallık’ta yürürlükte olan “*Hayvan Refahı Kanunu*”¹⁴⁹nda, kanunun omurgalı hayvanlara uygulanacağı, ancak Federal Konseye veya yerel otoritelere verilecek yetkiyle kanunun omurgasız hayvanları da kapsamı hayvanların hissetme yetileri üzerinde gerçekleştirilecek bilimsel araştırma sonuçlarına göre şekillenecektir.

Avusturya’da yürürlükte olan “*Hayvanları Koruma Kanunu*”¹⁵⁰ ise kanun kapsamının bütün hayvanları içerdiğini açıkça belirtmiştir.¹⁵¹ Avusturya Anayasası 11/1(8). maddesine¹⁵² göre, hayvanların, avcılık ve balıkçılık uygulamaları hariç olmak üzere diğer yasal hükümlere göre korunması hükmü yer almaktadır. Bu madde, federasyona hayvan haklarını düzenleyen kanunları yapma yetkisini vermiştir. Anayasada hayvan haklarını koruyan ve bu hakları gözetken konulara ilkesel olarak yer verilmek suretiyle, ülke çapında hayvan hakları önlemleri bir standarda kavuşturulmuştur.¹⁵³

1.3.2. Avrupa Birliği Haricindeki Ülkelerde Hayvanların Korunması

1.3.2.1. Amerika Birleşik Devletleri

¹⁴⁶ “Fransa Ceza Kanunu”, (Erişim Tarihi 13.09.2020), https://www.legislationline.org/download/id/8546/file/France_CC_am012020_fr.pdf/

¹⁴⁷ “Fransa Ceza Kanunu”.

¹⁴⁸ “Act on Animal Protection”, (Erişim tarihi 15.11.2019), <https://www.animallaw.info/sites/default/files/Swisslaws.pdf/>.

¹⁴⁹ “Animal Welfare Act 2006”, (Erişim tarihi 15.11.2019), <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/45/contents/>.

¹⁵⁰ “Federal Act on the Protection of Animals”, (Erişim tarihi 15.11.2019), https://www.ris.bka.gv.at/Dokumente/Erv/ERV_2004_1_118/ERV_2004_1_118.pdf/.

¹⁵¹ Çelebi, “Kişi ve Eşya Ayrımı”, 567.

¹⁵² “The Constitution of Austria”, (Erişim Tarihi 02.04.2020), https://www.constituteproject.org/constitution/Austria_2009.pdf.

¹⁵³ Uran Murphy, “Hayvanların Anayasal”, 264.

Amerika Birleşik Devletlerinde (ABD) Federal düzeyde hayvanların duyarlı varlıklar olduğunu kabul eden bir düzenleme mevcut değildir. Birkaç mevzuat, hayvanların acı çekebileceğini kabul eder, ancak hayvanlar kanunda duyarlı olarak tanımlanmamaktadır. Bu alandaki devlet mevzuatı da kapsam olarak sınırlıdır ve eyaletler arasında tutarsızdır. Hayvan duyarlılığı, özel bir mevzuatın konusu olmasa da, birçok eyalet yasası, hayvanların fiziksel ve psikolojik acılarıyla ilgili tanımları içermektedir. Örneğin, 2017’de yürürlüğe giren ve fillerin her türlü eğlence eyleminde kullanılmasını yasaklayan New York Fil Koruma Kanunu¹⁵⁴, fillerin karmaşık, son derece sezgisel ve zeki hayvanlar olduğunu kabul etmektedir.

ABD Anayasasında hayvanlardan bahsedilmediği için, hayvanlara karşı zulüm ve kötü muameleye karşı yasal hükümlerin çoğu eyalet düzeyinde çıkarılmaktadır. Devlet mevzuatının içeriği ve kapsamı, zulüm karşısı yasaların birçok istisnası dışında önemli ölçüde farklılık göstermektedir. Son yirmi yılda, 50 eyaletin tamamı, belirli hayvanlara karşı belirli taciz eylemlerinin veya hayvan dövüştürme suçlarının kabahatten ziyade ağır suç olarak kovuşturulmasını sağlayan tüzükler çıkarmıştır.¹⁵⁵

ABD Hayvan Refahı Kanunu¹⁵⁶, federal düzeyde hayvan refahını ele alan ana mevzuattır. Bu Kanun, hayvanların acı ve sıkıntı çekme kapasitesini tanımakta, bu da zihinsel bir acı çekme durumunu ima etmektedir. Ayrıca, insan olmayan primatlar için Kanun, psikolojik esenliği teşvik etmek için hayvanın çevresinin zenginleştirilmesini öngörmektedir. Ancak, Kanun, yalnızca belirli hayvan türlerini kapsadığı ve geniş muafiyetler içerdiği için çok sınırlıdır. Özellikle, mevzuat, ülkede bulunan hayvanların ezici çoğunluğunu oluşturan çiftlik hayvanlarını, hayvanat bahçelerinde yaygın olarak bulunan birçok hayvanı kapsamadığı için sınırlıdır. Örneğin tüm kuşları ve soğukkanlı hayvanları kapsamamaktadır. Kanun ayrıca, ülkede yaygın olarak bulunan vahşi hayvanların özel koleksiyonları veya evcil hayvan olarak tutulan özel şahıslara ait vahşi hayvanlar gibi, halka sergilenmeyen hayvan koleksiyonlarını da kapsamamaktadır. Bu

¹⁵⁴ “Elephant Protection Act”, (Erişim Tarihi 10.08.2021), <https://www.nysenate.gov/legislation/bills/2017/s2098/amendment/b>.

¹⁵⁵ “Animal protection Index 2020”, (Erişim Tarihi 05.12.2020), https://api.worldanimalprotection.org/sites/default/files/api_2020_-_usa.pdf.

¹⁵⁶ “USA Animal Welfare Act”, (Erişim Tarihi 10.08.2021), <https://www.animallaw.info/statute/us-awa-animal-welfare-act#2139>.

Kanun, yeniden satış amacıyla köpeklerin ithalatını ve köpek dövüşü girişimlerini yasaklamakta ve evcil köpeklerin çalınmasını önlemek için korumalar sağlamaktadır.

Hayvan Refahı Kanunu¹⁵⁷ kapsamında yaptırım mekanizmaları vardır. İhlal başına 10.000 ABD Dolarına kadar olan para cezalarına ek olarak, yetiştiriciler için cezai yaptırımlar arasında bir yıla kadar hapis cezası ve/veya 2.500 ABD Dolarına kadar para cezası yer alabilmektedir. 2000 tarihli Köpek ve Kedi Koruma Kanunu¹⁵⁸, herhangi bir ihlal durumunda her bir ayrı ihlal için en az 3.000 ABD Doları tutarında cezalar öngörmektedir.

Hayvan Refahı Kanunu, köpek, horoz, ayı veya rakun dövüşlerini ve benzeri hayvan dövüş girişimlerini yasaklamaktadır. 2008 yılından bu yana, bir hayvanla savaşa katılmak için bir hayvanı sponsor etmek, sergilemek, satın almak, satmak, teslim etmek, bulundurmak, eğitmek veya nakletmek, beş yıla kadar hapis ve 250.000 ABD Doları para cezası ile cezalandırılan federal bir suçtur. Hayvan dövüşlerinin federal düzeyde Hayvan Refahı Kanunu tarafından yasaklanması olumludur. Örneğin, 2013 yılında Amerika Birleşik Devletleri STK'ları, ABD Savcılığı ve Federal Soruşturma Bürosu tarafından Alabama genelinde koordineli baskınlarda 367 köpeğin dövüştürüldüğü tespit edilmiştir. Alabama, Mississippi ve Georgia eyaletlerinde toplam sekiz sanık altı aydan sekiz yıla kadar değişen hapis cezalarına çarptırılmıştır. Bu ceza, federal bir köpek dövüşü davasında verilen en uzun hapis cezası olarak kayıtlara geçmiştir.¹⁵⁹

Eğlence amacıyla kullanılan hayvanların refahını ele alan ana federal mevzuat, Hayvan Refahı Kanunudur. Kanunun federal düzeyde hayvan dövüşlerinin düzenlenmesini yasaklaması olumludur. Bununla birlikte, Hayvan Refahı Kanunu, kuşları veya soğukkanlı hayvanları kapsamadığından uygulanabilirliği çok sınırlıdır. Ayrıca, Kanun kapsamındaki hayvanlar için vahşi hayvanların bakımı ve tedavisi ile ilgili olarak yalnızca temel hükümler ve minimum uygulanabilir standartlar sunmaktadır.¹⁶⁰ Bu nedenle, ABD Hükümeti, Hayvan Refahı Kanununun uygulama kapsamını eğlence

¹⁵⁷ “USA Animal Welfare Act”.

¹⁵⁸ “Dog and Cat Protection Act”, (Erişim Tarihi 10.08.2021), <https://www.federalregister.gov/documents/2001/08/10/01-20081/dog-and-cat-protection>

¹⁵⁹ “The Humane Society of the United States”, (Erişim Tarihi 05.12.2020), Multi-State Dog fighting Raid Saves 367 Dogs | The Humane Society of the United States.

¹⁶⁰ “Animal Welfare Act”.

amacıyla esaret altında tutulan tüm vahşi hayvanları kapsayacak şekilde genişletmeye teşvik edilmelidir.

Hayvanların korunmasına yönelik federal düzeyde geçerli olan diğer bir mevzuat, İnsani Kesim Kanunudur.¹⁶¹ Kanun, gereksiz acıları önlemek, daha güvenli ve daha iyi çalışma koşulları sağlamak ve üreticilere, işleyicilere ve tüketicilere fayda sağlamak için hayvan kesiminin ve hayvanların kesimle bağlantılı olarak işlenmesinin yalnızca insancıl yöntemlerle gerçekleştirileceğini belirtmektedir. İnsani Kesim Kanunu kümes hayvanları veya balıklar için geçerli değildir ve yalnızca nakliye ve kesim işlemlerini kapsamaktadır. Bu nedenle, ABD Hükümeti, yetiştirme, nakliye ve kesim sırasında tüm çiftlik hayvanlarını korumak için kapsamlı federal yasalar çıkarmaya teşvik edilmelidir.

Mayıs 2019’da, tüm vahşi hayvanların sirklerde kullanılmasının yasaklanmasını içeren Kaliforniya’daki Senato Bill 313 oybirliğiyle kabul edilmiştir. Sirk Zulmünü Önleme Kanunu¹⁶², sirkte “evcil köpek, evcil kedi veya evcil at” olmayan herhangi bir hayvanın kullanılmasını yasaklamıştır (Bölüm 2209). Kanun, rodeoları sirk tanımının bir parçası olmaktan açıkça hariç tutmaktadır. Bu Kanun tüm vahşi hayvanların sirklerde kullanılmasını yasakladığı için övgüye değerdir.

1970 tarihli “At Koruma Kanunu”¹⁶³, hayvan refahı ile ilgili federal düzeyde geçerli olan diğer bir mevzuattır. Kanun, yaralı atların gösterilere, sergilere, satışlara veya müzayedelere katılmasını yasaklamaktadır. Yasa, atın yürüyüşünü değiştirmek için ayakları yaralanmış herhangi bir ağırlı atın sergilenmesi veya teşhir amacıyla taşınmasını suç saymaktadır.

2010 tarihli “Hayvan Video Düşkünlüğünü Yasaklama Kanunu”¹⁶⁴, yavru köpek ve kedilerin ve diğer canlı hayvanların kasıtlı olarak ezilmelerini, yakılmalarını, boğulmalarını ve izleyicilerin eğlenmesi için diğer canlı hayvanlara yapılan eziyetleri gösteren müstehcen hayvan işkence videolarının oluşturulmasını ve dağıtımını

¹⁶¹ “Humane Methods of Slaughter Act”, (Erişim Tarihi 14.11.2020), <https://www.nal.usda.gov/legacy/awic/humane-methods-slaughter-act>.

¹⁶² “Circus Cruelty Prevention Act”, (Erişim Tarihi 05.12.2020), https://leginfo.legislature.ca.gov/faces/billTextClient.xhtml?bill_id=201920200SB313

¹⁶³ “The Horse Protection Act”, (Erişim Tarihi 10.08.2021), https://www.aphis.usda.gov/aphis/ourfocus/animalwelfare/hpa/ct_hpa_reg_sections

¹⁶⁴ “Animal Crush Video Prohibition Act”, (Erişim Tarihi 05.12.2020), <https://www.congress.gov/bill/111th-congress/house-bill/5566>.

yasaklamaktadır. Bu Kanun kapsamındaki suçlara, yedi yıla kadar hapis cezası verilebilmektedir.

ABD’de “Hayvanlara Zulüm ve İşkenceyi Önleme (PACT) Kanunu”¹⁶⁵ 2019’da Kongre tarafından oybirliğiyle kabul edilmiştir. PACT Kanunu, memelilerin, kuşların, sürüngenlerin veya amfibilerin kasıtlı olarak ezildiği, yakıldığı, boğulduğu, ciddi istismara maruz kaldığı, kazığa geçirildiği veya başka bir şekilde gerçekleştirildiği fiili davranış olarak tanımlanan hayvana eziyet eyleminde bulunmayı federal bir suç haline getirmiştir (Madde 48). PACT Kanununa göre, hayvanlara eziyet hafif ve ağır para cezası ve yedi yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılmaktadır.

ABD’de evcil hayvanları korumaya yönelik ek önlemler yerel düzeyde çıkarılmakta ve uygulanmaktadır. Kaliforniya Eyaleti, petshop mağazaları gibi perakende kuruluşlarının ticari yetiştiricilerden kedi, köpek ve tavşan satmasını yasaklayan Bill 425’i 2017’de kabul etmiştir. Bu tür hayvanlar, yalnızca barınaklardan ve kurtarma gruplarından temin edilirse satılabilmektedir. Maryland, 2018’de eyalet çapında benzer şekilde evcil hayvan satış yasağını onaylamıştır. Son olarak, birçok şehir kedilerin yasa dışı sokağa bırakılmasını yasaklamıştır. 22 Temmuz 2019’da New York, kedilerin yasa dışı bırakılmasını yasaklayan ilk eyalet olmuştur. Devlet düzeyinde, zulüm karşıtı hükümler genellikle evcil hayvanlara yapılan zulüm ve ihmal için daha yüksek cezalar sağlamaktadır. Ancak sokak hayvanları ile ilgili herhangi bir mevzuat bulunmadığından bu hayvan kategorisine ilişkin herhangi bir yaptırım mekanizması bulunmamaktadır.¹⁶⁶

Alabama’da, kişinin gözetiminde bulunduğu bir hayvanı zalimce kötü muameleye veya ihmale tabi tutmak veya başkasına ait bir hayvanı haklı bir sebep olmaksızın öldürmek veya yaralamak kabahattir. Fiil kasten veya bilerek işlenmişse ve zulüm veya ihmal fiili işkenceyi içeriyorsa eylem suçtur (Alabama Kanunu s.13A-11-14). Dolayısıyla bu hüküm, hayvan üzerindeki acı etkisinden ziyade suçlunun davranışına odaklanmaktadır. Michigan Ceza Kanunu’na¹⁶⁷ göre, bir hayvanı acımasızca dövmek, yaralamak, öldürmek, zehirlemek veya bir hayvanın işkence veya acı çekmesine izin vermek suçtur (m. 50b-2). Bu maddenin cezası 4 yıldan fazla olmamak üzere hapis cezası,

¹⁶⁵ “Preventing Animal Cruelty and Torture Act”, (Erişim Tarihi 06.05.2021), <https://www.congress.gov/bill/116th-congress/house-bill/724/text>.

¹⁶⁶ “Animal protection Index 2020”.

¹⁶⁷ “Michigan Penal Code § 750.50b”, (Erişim Tarihi 05.09.2021), <https://codes.findlaw.com/mi/chapter-750-michigan-penal-code/mi-comp-laws-750-50b.html>

her bir hayvan için 5.000 ABD Doları ve her ilave hayvan için 2.500 ABD Doları para cezasıdır (750.50b-3) (toplam 20.000 ABD Dolarını geçmemek üzere).

Florida’da, herhangi bir hayvanı gereksiz yere aşırı yüklemek, aşırı kullanmak, eziyet etmek, gerekli yiyecek veya barınaktan yoksun bırakmak veya gereksiz yere sakatlamak veya öldürmek veya bir hayvanı acımasız veya insanlık dışı bir şekilde taşımak kabahattir. Kasıtlı olarak yapıldığında veya hayvanın sahibi veya gözetimi veya kontrolünde olan kişi hareket etmediğinde, zalimce ölüme veya aşırı veya tekrarlanan gereksiz acı veya ıstıraba neden olduğunda ise bir suçtur. Bu koruma, yaşayan her dilsiz yaratığı kapsamaktadır (Florida Tüzüğü 828.12).¹⁶⁸

Teksas Ceza Kanunu’nda¹⁶⁹, çiftlik hayvanları ve evcilleştirilmiş veya tutsak vahşi hayvanları koruyan ayrı hükümler vardır. İşkencenin haksız acıya veya ıstıraba neden olan herhangi bir eylem anlamına geldiği durumlarda, bir çiftlik hayvanına kasten veya bilerek işkence yapmak veya bir hayvanı zalimce ve olağandışı bir şekilde nakletmek veya sınırlamak yasaktır. Evcilleştirilmiş veya tutsak edilmiş vahşi hayvanlarla ilgili olarak, bir hayvana kasten işkence yapmak veya zalimce öldürmek veya bir hayvana ciddi bedensel zarar vermek veya bir hayvanı zalimce taşımak yasaktır. 14 Mart 2014’te, Güney Dakota, hayvanlara eziyet ve horoz dövüşü gibi kötü niyetli eylemler için ağır bir hüküm getirmiştir.¹⁷⁰

6 Kasım 2018’de Kaliforniya Eyaletinde, gıda için yetiştirilen hayvanlar için belirli minimum alan gereksinimleri belirleyen Öneri 12¹⁷¹ kabul edilmiş, yumurta tavukları için kafesler, domuz ahırları ve buzağılar için kulübeler etkin bir şekilde yasaklanmıştır. Kaliforniya Eyaleti, yumurtlayan tavukların, domuzların ve buzağılarının aşırı şekilde hapsedilmesini yasaklayan 12. Önerme’yi kabul ettiği için takdir edilmelidir. Kaliforniya örneğini temel alan ABD Hükümeti, çiftlik hayvanları için en kötü hapsedme biçimlerini yasaklamayı teşvik etmektedir. Tutsak tutulan deniz memelileri ile ilgili olarak, Kaliforniya, Ocak 2017’de yürürlüğe giren ve tüzel kişilerin ve bireylerin esaret

¹⁶⁸ “Animal Protection Index 2020”.

¹⁶⁹ “Texas Penal Code 42.09”, (Erişim Tarihi 05.09.2021), <https://statutes.capitol.texas.gov/Docs/PE/pdf/PE.42.pdf>

¹⁷⁰ “Animal Protection Index 2020”.

¹⁷¹ “California Proposition 12”, (Erişim Tarihi 21.09.2021), <https://www.cdca.ca.gov/ahfss/media/Prop12.pptx.pdf>

altında orka yetiştirmesini yasaklayan Bill 839'u¹⁷² yasalaştırmıştır. Yasayı ihlal edenler 100.000 ABD Dolarına kadar para cezasına çarptırılabilir. 173

ABD'de kürk için yetiştirilen hayvanlar, vahşi hayvanlar veya evcil hayvanlar olarak kabul edilmedikleri için yasal boşluklar doğmaktadır. Bu hayvanlar, Hayvan Refahı Kanunu veya İnsani Kesim Kanununun korumalarından yararlanamamaktadır. Bu tür hayvanların nasıl barındırılacağı veya bakılacağı konusunda ulusal mevzuat bulunmamaktadır. Kürk için yetiştirilen hayvanlar için doğrudan geçerli olan tek federal mevzuat, gerçek kürk içeren tüm ürünlerin etiketlenmesini gerektiren Doğru Kürk Etiketleme Kanunudur.¹⁷³

ABD'de, nesli tükenmekte olan türlerin ve belirli hayvanların korunmasına ilişkin ilgili mevzuata ilişkin yaptırım mekanizmaları bulunmakta olup, her Kanunda cezaların yanı sıra düzenleyici otoriteler de belirlenmiştir. 1966 Fok Kürk Kanunu¹⁷⁴, belirtilen koşullar dışında, kürklü fokların ve deniz su samurlarının nakliyesi, ithalatı veya bulundurulması dâhil olmak üzere avlanılmasını yasaklamaktadır. Yabancı hayvanlar ile ilgili yürürlükte olan başlıca kanunlar; Hava Avcılık Kanunu¹⁷⁵ (1971), Deniz Memelilerini Koruma Kanunu¹⁷⁶ (1972), Nesli Tehlike Altında Olan Türler Kanunu¹⁷⁷ (1973), Yabancı Kuşları Koruma Kanunu¹⁷⁸ (1992), Büyük Maymunları Koruma Kanunu¹⁷⁹ (2000), Yabancı Hayatı Kaçakçılığını Ortadan Kaldırma, Nötrale Etme ve

¹⁷² “Senate Bill no. 839”, (Erişim Tarihi 14.09.2021), https://leginfo.ca.gov/faces/billNavClient.xhtml?bill_id=201520160SB839

¹⁷³ “Truth in Fur Labeling Act”, (Erişim Tarihi 14.11.2020), <https://www.govtrack.us/congress/bills/111/hr2480>.

¹⁷⁴ “The Fur Seal Act”, (Erişim Tarihi 14.11.2020), <https://www.govtrack.us/congress/bills/111/hr2480>.

¹⁷⁵ “The Airborne Hunting Act”, (Erişim Tarihi 14.11.2020), <http://extwprlegs1.fao.org/docs/pdf/usa143301.pdf>.

¹⁷⁶ “Marine Mammal Protection Act”, (Erişim Tarihi 14.11.2020), <https://legcounsel.house.gov/Comps/Marine%20Mammal%20Protection%20Act%20Of%201972.pdf>

¹⁷⁷ “Endangered Species Act”, (Erişim Tarihi 11.11.2020), <https://www.fws.gov/endangered/laws-policies/>

¹⁷⁸ “Wild Bird Conservation Act”, (Erişim Tarihi 11.11.2020), <http://extwprlegs1.fao.org/docs/pdf/usa144314.pdf>.

¹⁷⁹ “Great Apes Conservation Act”, (Erişim Tarihi 11.11.2020), <https://www.animallaw.info/statute/us-apes-great-apes-conservation-act-2000>.

Bozma Kanunu¹⁸⁰ (2016) ve Nesli Tükenmekte Olan Somon Avcılığını Önleme Kanunu'dur (2018).¹⁸¹

ABD içindeki yabancı yaşamı kapsayan federal mevzuat, hayvanları bireysel olarak korumaktan ziyade, çoğunlukla hayvan gruplarını korumayı amaçlamaktadır. Örneğin, Nesli Tükenmekte Olan Türler Kanunu (ESA), CITES hükümlerini uygular ve ABD İçişleri Bakanlığı, listelenen türlerin avlanma, öldürülme, alınma ve yaralanmadan korunmasından sorumludur. Havada Avcılık Yasası dışında, avlanma, tuzak kurma ve balık tutma sırasında bireysel vahşi hayvanların tedavisini ele alan federal bir mevzuat yoktur. Ayrıca vahşi hayvanları zulüm ve/veya suiistimal eylemlerinden koruyan ve insancıl avlanma hükümlerini zorunlu kılan hiçbir federal mevzuat bulunmamaktadır.

1.3.2.2. Brezilya

Brezilya'daki temel mevzuat, hayvanlara, özellikle de çalışan hayvanlara yönelik zulüm ve kötü muameleye karşı koruma sağlayan 1934 tarihli ve 24.645/1934 sayılı Kanun Hükmünde Kararnameyi¹⁸² (KHK) içermektedir. İstismar ve kötü muamelenin tanımları, 24.645 sayılı KHK'da verilmektedir. Bunlar arasında bir hayvanı zalimce hapsedmek; bir hayvanı fazla çalıştırmak; bir hayvanı yaralamak veya sakat bırakmak; bir hayvanın başka bir hayvanla kavga etmesini sağlamak ve fiziksel ceza yoluyla bir hayvanı eğitmek yer almaktadır. Kanunun 32. maddesinde, evcilleştirilmiş hayvanlara kötü muamelenin eskiden basit bir suç olarak kabul edildiği, şimdi ise egzotik veya yerli hayvanların kötüye kullanılmasının bir suç olarak kabul edildiği hükmolunmuştur. Kanunda, canlı hayvanlar üzerinde yapılan acı ve ıstırap verici deneyler, alternatif yöntemler mevcut olduğunda suç olarak kabul edilmektedir.

1998 tarihli ve 9.605/98 sayılı Çevre Suçları Kanunu'nun¹⁸³ 32. maddesi 2015 yılında değiştirilmiştir. 1934 ve 1998'in birleşik mevzuatı, hayvanlar için zulüm, istismar ve ihmal eylemleriyle ilgili bazı temel korumaları uygulamaya koymuştur. 1934

¹⁸⁰ “Yaban Hayatı Kaçakçılığını Ortadan Kaldırma, Nötrale Etme ve Bozma Kanunu”, (Erişim Tarihi 11.11.2020), <https://www.congress.gov/bill/114th-congress/housebill/2494?q=%7B%22search%22%3A%5B%22HR+280%22%5D%7D&s=1&r=49>.

¹⁸¹ “Endangered Salmon Predation Prevention Act”, (Erişim Tarihi 11.11.2020), <https://www.congress.gov/bill/115th-congress/senate-bill/3119>.

¹⁸² “Decree No. 24645”, (Erişim Tarihi 11.11.2020), <https://www2.camara.leg.br/legin/fed/decret/1930-1939/decreto-24645-10-julho-1934-516837-publicacaooriginal-1-pe.html>

¹⁸³ “Environmental Crimes Law of Brazil”, (Erişim Tarihi 11.11.2020), <https://www.animallaw.info/statute/brazil-crimes-brazilian-environmental-crimes-law>

Kanununa göre suçlar, para cezasına neden olan kabahatler olarak kabul edilmiştir. Güncel 9.605/98 sayılı Kanunun 32. maddesi kapsamındaki cezalar daha ağır yaptırımlar içermektedir. Örneğin, istismar veya kötü muamelede bulunmanın cezası üç aydan bir yıla kadar hapis ve para cezasıdır. Hayvanın ölümü halinde ceza altıda birden üçte bire kadar artırılmaktadır. Senato Bill 631/2015 hayvan istismarı durumunda hapis cezasını artırmayı amaçlamaktadır. Ancak, bu Kanunun bazı istisnaları vardır. Örneğin, bir hayvanı açlıktan veya ekinleri veya sürüleri korumak için öldürmek suç sayılmamaktadır.

2012 yılında Ceza Kanunu'nda¹⁸⁴ ceza artırımına gidilmiş ve hayvan istismarı durumunda yeni suçlar oluşturulmuştur. Bu değişikliklerin ardından, hayvana kötü muamele cezası bir yıldan dört yıla, hayvanın kalıcı olarak yaralanması veya ölümü halinde ceza altı yıla çıkarılmıştır. Yardımın ihmali, yetersiz ulaşım ve terk etme de bir yıldan dört yıla kadar cezaya tabi kılınmıştır.

Federal yasayı tamamlayıcı olarak, birçok eyalet, hayvanların korunması için ikincil kanunlar çıkarmıştır. Örneğin, Maranhão Eyaletinde 2014 tarihli 10.169 sayılı Kanun¹⁸⁵, bölge içinde hayvanları korumayı, terk edilmiş ve kötü muamele görmüş hayvan oranını azaltmayı, sosyo-ekonomik gelişmeyi çevresel sunumla uyumlu hale getirmeyi amaçlamaktadır. Pernambuco Eyaletinde, Hayvanları Koruma Devlet Kanununu oluşturan 2014 tarihli 15.226 sayılı Hayvanları Koruma Kanununda¹⁸⁶, bilimsel amaçlar için kullanılanlar da dâhil olmak üzere vahşi, egzotik, yerli ve evcil hayvanlar için hayvan sağlığı koşullarını korumak için gereklilikler ve standartlar belirlenmiştir. Sergipe Eyaletinde 2017 tarihli 8.366 sayılı Hayvanları Koruma Kanunu¹⁸⁷; hayvanları fiziksel veya psikolojik olarak rahatsız etmeyi, onları acı veya zarara neden olan her türlü deneyim, uygulama veya faaliyete yasaklamış, beş özgürlüğe atıfta bulunarak hayvan refahını sağlamayı taahhüt etmektedir.

¹⁸⁴ “Brazil Penal Code”, (Erişim Tarihi 11.11.2020), <https://www.warnathgroup.com/wp-content/uploads/2015/03/Brazil-Penal-Code-TIP-Articles-Unofficial-English.pdf>

¹⁸⁵ “Law No. 10.169 on Animal Protection within the State”, (Erişim Tarihi 11.11.2020), <https://www.fao.org/faolex/results/details/es/c/LEX-FAOC155349/>

¹⁸⁶ “State Code on Animal Protection within the State of Pernambuco”, (Erişim Tarihi 11.11.2020), <https://leap.unep.org/countries/br/national-legislation/law-no-15226-creating-state-code-animal-protection-within-state>

¹⁸⁷ “Law No. 8.510 amending Law No. 8.366 on the Animal Protection Code within the State of Sergipe”, (Erişim Tarihi 11.11.2020), <https://www.fao.org/faolex/results/details/en/c/LEX-FAOC183927/>

Belediyeler, 14 Haziran 1966 tarih ve 5.027 sayılı Kanun¹⁸⁸ kapsamında köpek popülasyonu yönetimi ve tehlikeli hayvanlar da dâhil olmak üzere evcil hayvanlarla ilgili halk sağlığı sorunlarından sorumludur. 2008 yılında, Sao Paulo Eyaleti, bir nüfus kontrolü uygulaması olarak sokak köpeklerinin ve kedilerin öldürülmesini yasaklayan bir yasa çıkaran ilk Brezilya eyaleti olmuştur. Sokak köpekleri ve kedileriyle ilgili 12.916 sayılı Sao Paulo Eyalet Kanunu¹⁸⁹, hayvan kontrol kurumlarının insani nüfus kontrolü, hayvan sahiplenme merkezleri kurma ve sorumlu evcil hayvan sahipliğini teşvik etme konusunda STK'lar ve diğer kuruluşlarla birlikte çalışılmasını öngörmektedir.

Brezilya Medeni Kanununa¹⁹⁰ göre evcil hayvanlar kişisel mal/eşya olarak kabul edilmektedir. Ticari işlem ve ekonomik kullanım nesnesi olabilirler. Evcil hayvanlar eşya olarak statülerini korudukları için, terk edildikleri takdirde res nullius olarak kabul edilecekler ve hayvan kontrol kurumları da dâhil olmak üzere herkes tarafından sahiplenilebileceklerdir.

Sokak hayvan popülasyonları ile ilgili olarak, 13.426/17 sayılı Federal Kanun¹⁹¹, hayvan popülasyonu kontrolünün etkili bir yöntemi olan kısırlaştırma işlemini teşvik ettiği için hayvan refahı için olumludur. Brezilya'da evcil hayvanların artan popülaritesi ve yüksek profilli hayvan zulmü vakalarına artan kamu ilgisi, kaynak engellerine rağmen, ülkede evcil hayvanların refahını iyileştirmek için ilerleme sağlanmasının mümkün olabileceğini düşündürmektedir.

11.794/08 sayılı özel Kanunda¹⁹² cezalarla ilgili bir bölüm bulunmaktadır. Sao Paulo Eyaletinde hayvanlar üzerinde kozmetik testler yapan herhangi bir kurum veya araştırma merkezinin cezası, hayvan başına 435.000 Dolar para cezası olarak belirlenmiştir. Mükerrer cezalar iki katına çıkarılacak ve kurum/lar geçici veya kalıcı olarak kapatılabilecektir. Kanunu ihlal ettiği tespit edilen çalışanlar da para cezasına

¹⁸⁸ “Act No. 5.027 Establishing Sanitary Code”, (Erişim Tarihi 11.11.2020), <https://urbanlex.unhabitat.org/law/1278>

¹⁸⁹ “Sao Paulo State Law no. 12.916, Concerning Stray Dogs and Cats” (Erişim Tarihi 11.11.2020), <https://www.animallaw.info/statute/brazil-dogs-and-cats-sao-paulo-state-law-n-12916-no-kill-ordinance>

¹⁹⁰ “Brazil Law No. 10.406 of January 10, 2002”, (Erişim Tarihi 11.11.2020), <https://wipo.lex.wipo.int/en/legislation/details/9615>

¹⁹¹ “Brazil Law no 13.426, DE 30 DE MARÇO DE 2017”, (Erişim Tarihi 11.11.2020), https://www.in.gov.br/materia/-/asset_publisher/Kujrw0TZC2Mb/content/id/20137975/do1-2017-03-31-lei-no-13-426-de-30-de-marco-de-2017-20137896

¹⁹² “Brazil. Law no 11.794, November 08, 2008”, (Erişim Tarihi 11.11.2020), http://www.planalto.gov.br/ccivil_03/_ato2007-2010/2008/lei/11794.htm

çarpıtılabilecektir. 3 Ocak 1967 tarih ve 5.197 sayılı Brezilya Fauna Kanunu¹⁹³ kapsamındaki suçlar beş yıla kadar hapisle cezalandırılmaktadır. 22 Temmuz 2008 tarihli 6.514 Sayılı Kararnamede¹⁹⁴, hayvanlara kötü muamele ve eziyetler 500 R\$ (250 ABD\$) ile 5.000 R\$ (2.500 ABD\$) arasında değişen para cezaları gibi cezaları içermektedir.

Brezilya’da hayvanların korunması konusunda önemli gelişme 1997’de Yüksek Mahkemenin güneydeki Santa Catarina eyaletindeki topluluklarda yüzlerce boğa/öküze işkence edilmesini ve öldürülmesini içeren geleneksel bir şenlik olan Farra do Boi’nin yasaklanması lehine karar vermesiyle meydana gelmiştir. Yüksek Mahkeme, “Devletin tüm insanlara kültürel hakların ifade edilmesini güvence altına alma görevi olmasına rağmen, kültürel ifadelerin, hayvanları zulme maruz bırakan herhangi bir uygulamayı yasaklayan 225. maddenin anayasal kuralına uygun olması gerektiğini” tespit etmiştir.¹⁹⁵ Brezilya, Farra do Boi’de acımasız, ancak kültürel açıdan önemli bir geleneği yasaklamayı başarmış ve böylece hayvanların korunmasının modası geçmiş kültürel uygulamalardan daha üstün olduğunu göstermiştir.

Brezilya Anayasasının 24(VI). maddesine¹⁹⁶ göre, Birlik, Eyaletler, Federal Bölgeler ve İller; ormanlar, avcılık, balıkçılık, vahşi hayvanlar, doğanın korunması, toprak ve doğal kaynakların korunması, çevre koruma ve kirlilik kontrolü konularında ortak yetkilere ve yasama gücüne sahiptir. Anayasanın 225§1°(VII) maddesi, devlet ve yaşayan bireylere ve gelecek kuşaklara çevrenin savunulması ve korunması görevini vermektedir. Bu görev hayvanları ve bitki örtüsünü korumayı, kanunların sağladığı kadarıyla ekolojik işlevleri tehlikeye atan, türleri yok eden ya da hayvanları zulme maruz bırakan tüm uygulamaları yasaklamayı gerektirmektedir. Bu maddenin §7° bendinde, hayvanların kullanıldığı spor uygulamaları, kültürel değerler olduğu sürece acımasız kabul edilmeyecektir. Brezilya Anayasa maddesi ile Devlet tarafından hayvan türlerinin

¹⁹³ “Hunting Act No. 5.197 Providing for the Protection of Fauna and Hunting Activity”, (Erişim Tarihi 02.04.2020), <https://www.ecolex.org/details/legislation/hunting-act-no-5197-providing-for-the-protection-of-fauna-and-hunting-activity-lex-faoc012803/>

¹⁹⁴ “Decree No. 6.514 Establishing Penalties and Administrative Offences For Illegal Activities Against The Environment”, (Erişim Tarihi 02.04.2020), <https://leap.unep.org/countries/br/national-legislation/decreed-no-6514-establishing-penalties-and-administrative-offences>

¹⁹⁵ Tagore Trajano de Almeida Silva, “Brazilian Animal Law Overview: Balancing Human and Non-Human Interests”, *Animal Law Journal*, 6 (2010): 93.

¹⁹⁶ “The Constitution of Brazil”, (Erişim Tarihi 02.04.2020), https://constituteproject.org/constitution/Brazil_2017.pdf?lang=en/

varlığının korunacağı ve hayvanlara eziyet veren eylemlerin yasaklanacağı garanti altına alınmıştır.

1.3.2.3. Avustralya

Avustralya'nın federal hükümet sistemi; bir Commonwealth hükümeti, altı eyalet ile iki bölgeden oluşmaktadır. Commonwealth hükümeti ulusal işlerin yürütülmesinden sorumludur. Avustralya Anayasası, hangi konuların Commonwealth, hangilerinin eyaletler ve bölgeler tarafından ele alınacağını belirlemektedir. Hayvanların korunması, İngiliz Milletler Topluluğu Hükümeti'nin en önemli öncelikleriyle ilgilenen Avustralya Topluluğu Anayasasına dâhil değildir. Commonwealth Hükümeti hayvan korunması ile ilgili sorumlulukları eyaletlere ve bölgelere bırakmıştır. Kısaca, hayvanların korunması ve refahı ile ilgili yasa ve politikaların ülke çapında geliştirilmesi ve denetimi bulunmamaktadır.¹⁹⁷

Queensland Eyaleti Hayvan Bakım ve Koruma Kanunu,¹⁹⁸ hayvanlara karşı zulüm eylemlerini, köpek kulak ve kuyruk kesimini, köpeklerin ses tellerinin çıkarılmasını, kedinin tırnaklarının sökülmesi işlemlerini, hayvan dövüşlerini (boğa güreşleri dâhil) yasaklamaktadır.

Batı Avustralya Eyaletinde, 2002 tarihli Hayvan Refahı Kanunu'nda¹⁹⁹ hayvanlara karşı zalimane davranmak, hayvanları terk etmek ve gereksiz yere acı çektirmek yasaklanmıştır. Batı Avustralya'da sirklerde hayvanların performans sergilemek üzere eğitilebileceği hükmü yer almaktadır. Ayrıca hayvan yarışları, gösterileri ve rodeolar için uygulama kodları vardır. Batı Avustralya'da, 2003 tarihli Hayvan Refahı (Genel) Yönetmeliğinin 14. maddesi, köpeklerin kuyruklarının estetik amaçlarla kesilmesini yasaklamaktadır. Elektrik çarpmasına neden olan cihazların kullanımına ilişkin Yönetmelikte, eğitim sırasında hayvanların elektrikli eğitim tasmaları ve elektrikli görünmez çitler kullanılmasına izin vermektedir. Köpeklerin refahı, yönetimi ve kimlikleri 1976 tarihli Köpek Kanunu'nda²⁰⁰ düzenlenmiştir. Kanunun 29.

¹⁹⁷ “Animal Protection Index 2020”, (Erişim Tarihi 02.04.2020), https://api.worldanimalprotection.org/sites/default/files/api_2020_-_australia.pdf

¹⁹⁸ “The Queensland Animal Care and Protection Act”, (Erişim Tarihi 02.04.2020), <https://www.legislation.qld.gov.au/view/pdf/2016-07-01/act-2001-064>

¹⁹⁹ “Animal Welfare Act 2002”, (Erişim Tarihi 02.04.2020), https://www.legislation.wa.gov.au/legislation/statutes.nsf/main_mrtitle_50_homepage.html

²⁰⁰ “Dog Act 1976”, (Erişim Tarihi 02.04.2020), https://www.legislation.wa.gov.au/legislation/statutes.nsf/law_a230.html

maddesinde bir köpeğin bir kişiye zarar vermesi veya tehlikeli olarak kabul edilmesi durumunda, köpeğe el konulacağı veya ötenazi edilebileceği yer almaktadır. Kedi Kanunu (2011)²⁰¹, Batı Avustralya topraklarında kedilerin kayıt, tanımlama, sterilizasyon ve yönetimine ilişkin hükümleri içermektedir. Ayrıca, m.49’da, eğer kişi makul gerekçelerle kedinin vahşi, hastalıklı veya tehlikeli olduğuna, ciddi yaralanmaya neden olduğuna veya neden olma ihtimalinin bulunduğuna inanıyorsa, yetkili bir kişinin kediye insani yöntemlerle ötenazi etmesine imkân verilmektedir.

Avustralya Başkent Bölgesi’nde, Hayvan Refahı Kanunu²⁰² bir hayvandan sorumlu kişinin makul bir şekilde hareket etmesi gerektiğini düzenleyerek hem bireyler hem de tüzel kişiler tarafından gerçekleştirilen zalimlik eylemlerini yasaklamaktadır. Kanunda, evcil hayvanlar da dâhil olmak üzere hayvanları öldürmek amacıyla zehir koymanın yasa dışı olduğu belirtilmektedir. Bölüm 19A’da, köpeklerde klitoridektominin yanı sıra kulak ve kuyruk kesme işlemi yasaklanmıştır. Madde 17(1)’de, tutsak bir hayvanın bir kişi tarafından avlanması, yakalanması, hapsedilmesi veya öldürülmesi ya da başka bir hayvanın eğitilmesi için serbest bırakılması yasaklanmakta, m.17(2)’de hayvan dövüşü, tazıların boğuşturulması eylemleri ve mekânları yasaklanmaktadır. M.18’de, balık dışındaki hayvanların spor veya eğlence amacıyla götürüldüğü veya öldürüldüğü rodeolarda veya oyun parklarında yer alması yasaklanmıştır. Kanunun 5. Bölümü, gezici hayvanat bahçeleri ve sirklerin lisans altında yapılmasına izin vermektedir. Burada evcil kedilerden farklı olarak ayılar, filler, zürafalar, primatlar ve kedigillerin kullanımına ilişkin yasaklar ve ayrıca yeterli tesisler için gereklilikler belirlenmiştir. Çalışan hayvanlarla ilgili olarak, bölüm 16, uygun olmayan bir hayvanı çalıştırmayı, sürmeyi yasaklamaktadır. 2018’de değiştirilen Evcil Hayvanlar Kanunu²⁰³ (2000), kedi ve köpeklerin tanımlanmasını ve kayıt altına alınmasını sağlamakta ve sorumlu mülkiyeti teşvik etmektedir. Avustralya Başkent Bölgesi’nde getirilen tazı yarışı yasağına ilişkin olarak, bu tür bir faaliyetin

²⁰¹ “The Cat Act 2011”, (Erişim Tarihi 02.04.2020), <https://www.ava.com.au/siteassets/about-us/legislation/western-australia/wa-cat-act-2011.pdf>

²⁰² “Animal Welfare Act 1992”, (Erişim Tarihi 02.04.2020), <https://www.legislation.act.gov.au/a/1992-45/>

²⁰³ “The Domestic Animals Act”, (Erişim Tarihi 02.04.2020), <https://www.legislation.act.gov.au/a/2000-86>

gerçekleştirilmesi durumunda azami ceza 15.000 AUD, bir yıl hapis cezası veya her ikisi olarak belirlenmiştir.

Yeni Güney Galler’de, 1979 tarihli Hayvanlara Zulmü Önleme Kanunu,²⁰⁴ hayvanlara zulmü yasaklayarak, zulmü hayvana gereksiz yere acı çektirmek ve acıya neden olan durumlar da dâhil olmak üzere acısını makul bir şekilde hafifletmemek olarak tanımlamaktadır. Kanun ayrıca, bir hayvandan sorumlu kişiye, bir zalimlik fiilinin işlenmesini önlemek için makul özen, kontrol veya gözetim uygulama görevi de yüklemektedir. Kanun, evcil hayvanlara zehir verilmesini yasaklamakta (m.15) ve insanların bir araçla kaza yaptıklarında evcil hayvanlarda meydana gelen yaralanmaları bildirmelerini şart koşmaktadır (m. 14). Köpeğin ses tellerinin çıkarılması veya bir kedinin tırnaklarını sökmek amacıyla müdahale etmek de yasaklanmıştır (m.12). Kanun, hayvan dövüş ve boğa güreşlerini, rodeoları, hayvan engelli koşu ve engelli yarışlarını yasaklamaktadır. 1998 tarihli Arkadaş Hayvanlar Kanunu’nun²⁰⁵ 22. maddesi, bir köpeğin havlama, dışkılama, herhangi bir kişi veya hayvanın üzerine koşması veya kovalaması veya herhangi bir kişinin veya hayvanın yaralanma veya ölümden korunması için makul ve gerekliyse, bu köpeklere el konulması, yaralanması veya ötenazi edilmesine izin vermektedir. Bu Kanunda, bir köpek herhangi bir kişi veya hayvana koşar, saldırır, ısırır, taciz eder veya kovalarsa, bu durum köpeğin sahibinin pervasız bir eylemi veya ihmali sonucu meydana gelirse, bir suç işlemiş olur ve maksimum 200 ceza birimi veya 2 yıl hapis cezası veya her ikisine; bu vakalar tehlikeli bir köpek ırkı tarafından gerçekleştirilirse cezası 500 ceza birimi ve 4 yıl hapis cezası olarak belirlenmiştir. Kasıtlı bir şekilde tehlikeli köpek ırklarının herhangi birine saldırması durumunda ceza 700 ceza birimi ve 5 yıl hapis olarak değerlendirilmiştir.

Kuzey Bölgesi’nde, 2000 yılı Hayvan Refahı Kanunu²⁰⁶ zalimane eylemler ve eylemde bulunmama dâhil olmak üzere gereksiz ıstıraba neden olmayı yasaklamakta ve gerekli asgari koşulları belirleyerek bir özen yükümlülüğü getirmektedir. Kanunda, hayvanların uygunsuz işlerde ve organize dövüşlerde kullanılması, mahmuzların bir

²⁰⁴ “Prevention of Cruelty to Animals Act 1979”, (Erişim Tarihi 02.04.2020), <https://www.dpi.nsw.gov.au/about-us/legislation/list/prevention-cruelty-animals>

²⁰⁵ “Companion Animals Act 1998 No 87”, (Erişim Tarihi 02.04.2020), <https://legislation.nsw.gov.au/view/whole/html/inforce/current/act-1998-087>

²⁰⁶ “Northern Territory of Australia Animal Welfare Act 1999”, (Erişim Tarihi 03.04.2021), <https://legislation.nt.gov.au/Legislation/ANIMAL-WELFARE-ACT-1999>

hayvanı dövüşmek üzere eğitimde veya başka bir hayvana zarar vermek için kullanılamayacağı, bir hayvanın başka bir hayvan tarafından avlandığı, yakalandığı, hapsedildiği, öldürüldüğü veya acı çekmesine neden olduğu veya başka bir hayvanı çalıştırmak için kullanıldığı bir maça, yarışmaya veya diğer faaliyetlere reklamı, promosyonu ve katılımı yasaklayan hükümler yer almaktadır. Ancak, Haziran 2013'te yürürlükte olan Kuzey Bölgesi Hayvan Refahı Yönetmeliği²⁰⁷, köpekler üzerinde elektrikli eğitim tasmalarına (uzaktan kumanda cihazıyla çalıştırılanlar hariç) ve köpeklerin tutulması için görünmez çitlerin satışına ve kullanımına izin vermektedir. Bu yönetmeliğin bir parçası olarak, bu tür elektrikli cihazların bir hayvanın yüzüne, memelerine veya cinsel organlarına uygulanarak kullanılması yasaktır. 30 Ekim 2018'de, Hayvanları Koruma Kanunu²⁰⁸, Kuzey Bölgesi Yasama Meclisi tarafından kabul edilmiştir. Zulüm karşıtı mevzuatla ilgili olarak, Kanun, bir hayvana karşı bir zulüm veya ilgili bir suçtan suçlu bulunan herhangi birinden otomatik olarak müsadere edileceğini öngörmektedir. Ayrıca, beş yıllık bir süre içinde üç hayvana eziyet veya ilgili suçlardan hüküm giyen bir kişi, otomatik olarak beş yıl boyunca bir hayvanın kontrolünü elinde bulundurmaktan men edilecektir. Kontrollü koşullar altında, hayvan çok ağır şekilde yaralanmışsa, hastalanmışsa veya fiziksel durumu kötüyse, hayvanı korumak zalimceyse, yetkili bir görevli bir hayvanı insanca ve gereksiz ek acı çekmeden yok etme (veya yok ettirme) yetkisine sahip olacaktır. Yeni Kanun uyarınca azami hapis cezası iki yıldan beş yıla çıkarılmış ve azami para cezası 31.000'den 77.500 AUD'ye yükseltilmiştir.

Güney Avustralya'da 1985 tarihli Hayvan Refahı Kanunu'nun²⁰⁹ 13. bölümü, bir hayvana kasıtlı veya gereksiz zarar verilmesini yasaklamakta ve bir hayvanın maruz kaldığı zararı azaltmak için hayvan sahibine makul adımları atması için bir görev yüklemektedir. Kanunda, organize hayvan dövüşleri, bir hayvanı avlamak veya öldürmek için esaretten serbest bırakmayı organize ve teşvik etmek yasaklanmakta ve rodeoların yalnızca izinlerle tutulabileceği belirtilmektedir. Bu Kanuna dayandırılarak çıkarılan Hayvan Refahı Yönetmeliği²¹⁰ köpek ve kedilerin kulak ve kuyruklarını kesmeyi, elektrik

²⁰⁷ "Northern Territory's Animal Welfare Regulations 2000", (Erişim Tarihi 02.04.2020), <https://legislation.nt.gov.au/Legislation/ANIMAL-WELFARE-REGULATIONS-2000>

²⁰⁸ "Animal protection Bill 2018", (Erişim Tarihi 02.04.2020), https://legislation.nt.gov.au/LegislationPortal/Bills/~link.aspx?_id=C200E817764D463C88DB658BE4A78598&_z=z

²⁰⁹ "South Australia Animal Welfare Act 1985", (Erişim Tarihi 02.04.2020), <http://extwprlegs1.fao.org/docs/pdf/sa82899.pdf>

²¹⁰ "Animal Welfare Regulations 2012", (Erişim Tarihi 02.04.2020),

tasmaları kullanımını ve ses tellerinin çıkarılmasını ve tuzakların kullanımını yasaklamaktadır.

Tazmanya’da, 1993 tarihli Hayvan Refahı Kanunu’nun²¹¹ 8. bölümü, bir hayvana mantıksız ve gerekçesiz acı veya ıstırap veren veya verme olasılığı bulunan herhangi bir eylemi yapmayı yasaklamaktadır. Hayvan refahı ihlalleri için azami cezalar 2015 yılında artırılmıştır. Ağırlaştırılmış zulümden suçlu bulunan bir kişi artık 5 yıla kadar hapis cezasına ve/veya 200 ceza birimine kadar (yaklaşık 30.000 \$) para cezasına çarptırılabilir. Kanunun 8. bölümündeki zulüm karşısı hüküm, terk etme yasağını da içermektedir.

Victoria’da, Hayvanlara Zulmü Önleme Kanunu’nda²¹² makul olmayan acıya neden olmak, bir hayvanı endişelendirmek, eziyet etmek veya korkutmak dâhil olmak üzere bu tür acı veya ıstıraba yol açması muhtemel eylemler için bir zulüm suçu oluşturulmuştur. Kanunda, rodeoların yalnızca izinlerle gerçekleştirilebileceği hükmedilmiştir. Victoria’da, Hayvanlara Zulmü Önleme Yönetmeliğine göre²¹³, köpeklerin ve atların kuyruğunu kesmek, kedilerin tırnaklarını sökmek, köpeklerin ses tellerini çıkarmak ve kulaklarını kesmek gibi evcil hayvanlar üzerinde bazı işlemler yasaklanmıştır.

Esaret altındaki vahşi hayvanlar için refah standartlarının sağlanmasına ilişkin ulusal düzeyde çok sınırlı ilgili mevzuat bulunmaktadır. 1999 tarihli Çevre ve Biyoçeşitliliği Koruma Kanunu’nun²¹⁴, yaban hayatı örneklerinin uluslararası hareketi kapsamında yaban yaşamına insancıl muameleyi teşvik etmek, tutsak yaban hayatının ithalatı ve ihracatı konularına ilişkin hükümler yer almaktadır.

Evcil Hayvanlarda Değişikliğe Dair (Yasak Cins Köpekler) Kanun²¹⁵, 30 Eylül 2017’de yürürlüğe girmiştir. Bu Değişiklik Kanunu, Victoria’da yasaklı cins köpeklerin

<https://www.legislation.sa.gov.au/lz?path=%2FC%2FR%2FAnimal%20Welfare%20Regulations%202012>

²¹¹ “Animal Welfare Act 1993”, (Erişim Tarihi 02.04.2020), <https://nre.tas.gov.au/biosecurity-tasmaia/animal-biosecurity/animal-welfare/legislation-standards-guidelines/animal-welfare-act>

²¹² “Prevention of Cruelty to Animals Act 1986”, (Erişim Tarihi 02.04.2020), <https://content.legislation.vic.gov.au/sites/default/files/2020-04/86-46aa096%20authorised.pdf>.

²¹³ “Prevention of Cruelty to Animals Regulations 2019”, (Erişim Tarihi 02.04.2020), <https://www.legislation.vic.gov.au/as-made/statutory-rules/prevention-cruelty-animals-regulations-2019>.

²¹⁴ “Environment Protection and Biodiversity Conservation Act 1999”, (Erişim Tarihi 02.04.2020), <https://www.legislation.gov.au/Details/C2016C00777>.

²¹⁵ “Domestic Animals Amendment (Restricted Breed Dogs) Act 2017”, (Erişim Tarihi 02.04.2020),

kaydına izin vermekte, yasaklı köpeklerin çip takılmak şartıyla belediyelerce kayıt altına alınabileceğine dair hükümler içermektedir.

1.3.2.4. Japonya

Bu ülkede hayvanların korunması ile ilgili “Hayvan Refahı ve Denetimi Hakkında Kanun” 1973 yılında yürürlüğe girmiştir²¹⁶. Bu Kanun en son 2014 yılında değiştirilmiştir. Kanunun temel ilkesinde “*hayvanları canlı oldukları için kimse yok edemez, yaralayamaz veya onlara zulmedemez*” denilmektedir. Hayvanların acı ve sıkıntı hissettiklerini kabul etmekle ilgili belirli davranışlar için para cezası veya hapis cezasından oluşan yaptırım mekanizmaları vardır. Bununla birlikte, bunlar yalnızca tümü evcil hayvanlar (arkadaş ve çiftlik hayvanları) olan belirli hayvan türlerinin bir listesi için geçerlidir.

Kanunun temel amacı hayvanlara zulmün ve terkin önlenmesini, hayvanların uygun şekilde muamele görmesini sağlayarak vatandaşlar arasında hayvan refahı ruhu oluşturmak, hayvanların sağlığını ve güvenliğini korumak ve hayvanların insanların yaşamına, vücuduna veya mallarına zarar vermesini önlemek veya hayvanların yönetimine ilişkin konuları sağlayarak yaşam ortamının korunmasına engel olmak gibi hayvan refahı ile ilgili diğer konular ve hayata saygı, dostluk ve barış duygularının gelişmesine böylece insan ve hayvanlardan oluşan simbiyotik bir toplum gerçekleştirmesine katkıda bulunmaktır.

Kanunda cezalar 44. madde fıkralarında yer almaktadır: Bir hayvanı (sığır, at, domuz, koyun, keçi, köpek, kedi, evcil tavşan, tavuk, evcil güvercinler ve evcil ördekler; memeliler, kuşlar veya sürüngenler olarak sınıflandırılan kişilerin sahip olduğu hayvanlar) sebepsiz yere öldüren veya yaralayan bir kişi, iki yıldan fazla olmayan hapis veya iki milyon Yenden fazla olmayan para cezası ile cezalandırılır. Bir hayvanın, sebepsiz olarak, beslenme ve/veya su ihtiyacını kesen, hayvanın sömürülmesi veya hayvanın sağlık ve güvenliğinin sağlanmasının zor olduğu bir yerde tutulması, bakımını yaptığı veya beslediği ve bir hastalığı olan veya yaralanan bir hayvanı uygun şekilde korumayan ve terk eden veya başka herhangi bir zulüm yapan kişi bir milyon Yen’den

<https://www.legislation.vic.gov.au/as-made/acts/domestic-animals-amendment-restricted-breed-dogs-act-2017>.

²¹⁶ “Act on Welfare and Management of Animals”, (Erişim Tarihi 02.04.2021), https://www.env.go.jp/nature/dobutsu/aigo/1_law/files/aigo_kanri_1973_105_en.pdf.

fazla olmayan para cezası ile cezalandırılır. Bir hayvanı terk eden kişi, bir milyon Yen'den fazla olmamak üzere para cezası ile cezalandırılır. Bir çiftlik hayvanını öldürmek veya yaralamak para cezası veya iki yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. Kanun'da vahşi hayvanlardan özel olarak bahsedilmemektedir ve tutsak oldukları durumlar dışında, onlar da Kanun'un 44. maddesinin zulmü önleme hükümlerinin kapsamı dışında kalmaktadır.

“Nesli Tehlike Altında Olan Yabani Hayvan ve Bitki Türlerinin Korunmasına Dair Kanun”²¹⁷ kapsamında, nesli tükenmekte olan türlerin, Çevre Bakanı'ndan izin alındıktan sonra akademik araştırma, üreme ve üreme amacıyla doğadan alınmasına izin verilmektedir. Bu Kanun kapsamında hiçbir hayvan refahı hükmü bulunmamaktadır. Özellikle vahşi hayvanların özel olarak tutulmasıyla ilgili herhangi bir politika veya mevzuat bulunmamaktadır. İlgili Kanun uyarınca, yasa dışı yollarla ithal edilen hayvanlara da el konulmaktadır.

1.3.2.5. Çin Halk Cumhuriyeti

Çin Halk Cumhuriyeti'nde, hayvanlarla ilgili ana mevzuat, Çin Halk Cumhuriyeti Hayvancılık Kanunu'dur²¹⁸. Ancak bu kanun yalnız çiftlik hayvanlarını ve kümes hayvanlarını kapsamaktadır. Bu Kanun, bireysel hayvanlardan ziyade genetik kaynakların korunmasına odaklanmıştır.

Çin Halk Cumhuriyeti Hayvan Salgınına Önleme Kanunu kapsamında hazırlanan “Veteriner Hekimlerin Çalışma Yönetimi Yönetmeliği”²¹⁹ (2008), veteriner hekimlerin hayvanları sevmesini ve korumasını, hayvan sağlığı ve hayvan refahı hakkında bilgileri geliştirmesini içermektedir (m. 26). Bu Yönetmelik, tüm hayvanlara belirli bir düzeyde genel koruma sağlayan ilk düzenlemeyi oluşturmaktadır.

Çin Halk Cumhuriyeti'nde tüm hayvan türlerini kapsayan “Hayvanları Koruma Kanunu”na²²⁰ göre, köpek veya kedi öldürmek veya bunların karkaslarını, sakatatlarını

²¹⁷ “The Act on Conservation of Endangered Species of Wild Fauna and Flora”, (Erişim Tarihi 02.04.2020), <https://www.env.go.jp/nature/kisho/kisei/en/>.

²¹⁸ “Animal Husbandry Law of the People's Republic of China”, (Erişim Tarihi 02.04.2020), <https://www.ecolex.org/details/legislation/animal-husbandry-law-of-the-peoples-republic-of-china-2015-lex-faoc155082/>.

²¹⁹ “Administrative Measures for Practicing Veterinarians”, (Erişim Tarihi 02.04.2020), <http://www.lawinfochina.com/display.aspx?lib=law&id=7394&CGid=&EncodingName=big5>.

²²⁰ “Animal Protection Act (2017)”, (Erişim Tarihi 02.04.2020), <http://extwprlegs1.fao.org/docs/pdf/tw40369.pdf>.

veya içindekileri içeren yiyecekleri satmak, satın almak, yemek veya bulundurmak yasaklanmıştır. Kanunun 13. maddesinde, insani kesim yöntemleri, yerleri ve kuralları belirtilmiştir. Madde 14(1)'de hayvanların yakalanması ve av amacıyla patlayıcı, zehir, elektrik, aşındırıcı madde, anestezi tabancaları dışındaki ateşli silahların kullanılması yasaklanmıştır. Madde 15'te bilimsel araştırmalarda hayvanlar kullanılırken mümkün olduğunca canlı hayvan kullanımından kaçınılması, en az sayıda hayvan kullanılması ve en az acı ve zarar verecek şekilde prosedürlerin uygulanmasının gerekliliği hükmedilmiştir. Madde 23'te, Belediye ve ilçe (şehir) yetkili makamlarına, tam zamanlı hayvan koruma müfettişleri atayarak hayvan koruma denetimlerine yardımcı olmak için gönüllü hayvan koruma memurlarını seçebilme yükümlülüğü verilmiştir.

Kanun kapsamında, aşağıdaki durumlardan birini gerçekleştiren kişi, iki yıldan fazla olmamak üzere hapis cezasına veya tutukluluğa ve 200 bin NT \$'dan az olmamak ve 2 milyon NT \$'dan fazla olmayan para cezasına çarptırılmaktadır. Bir hayvanı keserek, kasten yaralayarak, hayvanın uzuvlarının ciddi şekilde sakat kalmasına veya hayati organ fonksiyonunun kaybına neden olmak; merkezi Yönetimin ilanı ile kesilmesi yasak olan köpek, kedi veya hayvanların kesilmesidir. Kanuna göre, birden fazla hayvanın ölümüne neden olacak şekilde uyuşturucu veya ateşli silah kullanmak, bir yıldan az olmamak üzere beş yıl süreli hapis cezası ve 500 bin NT ila 5 milyon NT \$ arasında para cezasına çarptırılmaktadır. Hayvanları kumar ve bahis amacıyla kullanan kişiye 50 binden 250 bin NT \$'a kadar para cezası verilmektedir.

İlgili Kanun hükümlerine göre, hayvanlarla ilgili uygunsuz resim, ses, görüntü, elektromanyetik kayıt veya diğer nesneleri dağıtmak, yayınlamak veya satmak veya bunları kamuya açık olarak görüntülemek veya duymak için başka yöntemler kullanmak, bir yıldan az süreli hapis cezası, cezai gözaltı veya birlikte 30 bin NT \$'dan az para cezası verilmektedir. Kanuna göre, hayvanını terk eden, tehlikeli evcil hayvanların halka açık yerlere ve uygun koruyucu önlemler almadan girmesine ve çıkmasına izin vermek, hayvan koruma müfettişlerinin kanuna uygun olarak görevlerini yapmasını engellemek veya reddetmek 30 binden 150 bin NT \$'a kadar para cezasına çarptırılmaktadır. Bir hayvanı kasten veya ihmal nedeniyle yaralayan, hayvanın uzuvlarını ciddi şekilde sakatlayan, hayvanın ölümüne veya hayati organ fonksiyonuna sebep olan, evcil hayvanlara sterilizasyon amacı dışında zaruri olmayan veya tıbbi olmayan işlemler yapan kişilere 15 bin ile 75 bin NT \$ arasında para cezası verilmektedir.

Çin Halk Cumhuriyeti “Yaban Hayatının Korunmasına Dair Kanun”²²¹, 1988 yılında kabul edilmiş ve 2017 yılında, yaban hayatı ve çevresel kaynakların korunması amacıyla değiştirilmiştir. Yabani hayvanların kaçak avlanması gibi vahşi hayvanların refahını etkileyebilecek bazı konular mevzuata dâhil edilmiştir, ancak mevzuat, nesli tükenmekte olan türlerin korunması ve vahşi yaşamın insanlar için doğal kaynak olarak kullanılması ile ilgilidir. Avlanma ile ilgili, bilimsel araştırma, nüfus kontrolü, salgın izleme veya diğer özel amaçlar dışında, devlet koruması altındaki alanlarda yaban hayvanlarının avlanması, yakalanması veya öldürülmesi yasaklanmıştır (m.21). Kanunun 24. maddesi, zehir, patlayıcılar ve tuzak kullanımı gibi en acımasız avlanma biçimlerini yasaklamaktadır.

Kürk yetiştiriciliğinde kullanılan hayvanlara ilişkin bir mevzuat bulunmadığından, bu hayvan kategorisine ilişkin herhangi bir yaptırım mekanizması bulunmamaktadır. Çin Hükümeti’nden mümkün olan en kısa sürede tüm türler için kürk yetiştiriciliği yasağını yürürlüğe koyması istenmektedir. Kürk çiftçiliği doğası gereği acımasızdır ve hayvanlara acı, sıkıntı ve ıstırap vermektedir. Hayvanlar ülke genelinde sirklerde yaygın olarak kullanılmaktadır. İlk kez 1999 yılında yürürlüğe giren Çin Halk Cumhuriyeti’nin “Sudaki Yabani Hayvanların Sömürülmesine Yönelik Özel Lisanslara İlişkin Tedbirleri” 2017 yılında revize edilmiştir. Tedbirler, özel durumlar dışında suda yaşayan vahşi hayvanların yakalanmasını ve öldürülmesini yasaklamaktadır (Madde 8).

Çin Halk Cumhuriyeti Anayasasının 9. maddesinde²²², Devletin, nadir hayvan ve bitki türlerini korumakla görevli olduğu, yaşam ortamını ve ekolojik ortamı ve ormanların korunmasını organize ve teşvik etmekle yükümlü tutulduğu yer almaktadır. Çin Anayasasında bu hükümlerin yer alması Çin’in çağdaş hukuk anlayışını benimsediğini göstermesi bakımından değerlidir.

1.3.2.6. İsviçre

İsviçre’de hayvanları korumanın en önemli düzenlemesi 16 Aralık 2005’te yürürlüğe giren Hayvan Refahı Kanunu’dur²²³. Bu Kanun, omurgalı ve omurgasız

²²¹ “Law of the People’s Republic of China on the Protection of Wildlife”, (Erişim Tarihi 02.04.2020), <http://www.china.org.cn/english/environment/34349.htm>

²²² “The Constitution of China”, (Erişim Tarihi 04.04.2020), https://constituteproject.org/constitution/China_2018.pdf?lang=en.

²²³ “Animal Welfare Act”, (Erişim Tarihi 13.09.2020), <https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/2008/414/en>.

hayvanların refahını korumayı ve gereksiz acı ve eziyeti yasaklamayı amaçlamaktadır. Kanun'un 6. maddesine göre, hayvanları besleyen veya onlara bakan herkes, onları gerektiği gibi beslemeli ve bakımını yapmalı ve onlara iyilikleri için gerekli faaliyetleri ve hareket özgürlüğünü ve gerektiğinde barınak sağlamalıdır. Kanuna göre, Federal Konsey tarafından izin verilen bayıltma yöntemleri hayvanlara kesim öncesinde uygulanmalı, hayvan deneylerinde kamu otoritelerinden gerekli izin alınmalı, hayvanlar alternatif bir yöntemi varsa kullanılmamalı ve alternatif yöntemlerin araştırılması desteklenmeli, deney sırasında hayvanlara en az acı veren yöntemler kullanılmalı, evcil hayvanların uzuvları kesilmemelidir. Kanunun 26. maddesinde, eğer bir kişi bir hayvana kötü davranır veya ihmal eder, onu gereksiz yere fazla çalıştırır veya başka bir şekilde onurunu hiçe sayar; kasten ve hayvanı acı çektirecek şekilde öldürür; evde veya çiftlikte bulunan bir hayvanı elden çıkarmak amacıyla terk eder veya geride bırakırsa para cezası veya üç yıla kadar hapis cezasına çarptırılabilir. Bunları ihmal yoluyla yapan kişilere 180 güne kadar hapis veya 20.000 Frank para cezasına kadar yaptırımlar öngörülmüştür. Hayvan Refahı Kanunu'nun 28. Maddesi, hayvanların bakımıyla ilgili düzenlemeleri göz ardı edenlerin para cezasına çarptırılacağını bildirmektedir. 28. madde ayrıca, "Hayvan Refahı Yönetmeliği"²²⁴ (2020) veya Kanun kapsamında yapılan diğer ikincil düzenlemelerin gerekliliklerini ihlal etmenin bir suç olduğunu, kasten yapılması halinde para cezası veya hapis cezası ile cezalandırılabilceğini, ihmalle yapılması halinde ise para cezası ile cezalandırılacağını belirtmektedir.

İsviçre Hayvan Refahı Kanunu'nda hayvan onuru "*hayvanın onurunu ve refahını korumak*" olarak tanımlanmıştır. Kanunun 3. maddesinde, hayvan onuru, hayvan refahından farklı olarak, "*Hayvanın, onunla iştigal eden kişiler tarafından saygı gösterilmesi zorunlu olan, içsel değeri*" olarak tarif edilmiştir.²²⁵ Kanun, hayvanı küçük veya endişeye düşüren, kendi türüne özgü özelliklerini veya yetilerini büyük ölçüde değiştiren, hayvana acı ve eziyet veren veya aşırı biçimde "*enstrümentalize*" edilmesini sağlayan davranışları hayvan üzerindeki baskının örnekleri arasında saymış ve hayvan

²²⁴ "Animal Welfare Ordinance", (Erişim Tarihi 03.11.2021), https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/djurskyddsforordning-201966_sfs-2019-66

²²⁵ Gieri Bolliger, "Legal Protection of Animal Dignity in Switzerland: Status Quo and Future Perspectives", *Animal Law*, 22 (2016): 311-395.

onurunu ihlal edeceğine hükmetmiştir.²²⁶ Bu kapsamda, hayvanlara kendi türlerine özgün olmayan ve komik gösteren kostümlerin giydirilmesi hayvan onuruna aykırı olarak görülerek bu kanunun koruması altına alınmıştır. Bu olumlu düzenlemelerin yanında İsviçre’de “Yabani Memelilerin ve Kuşların Avlanması ve Korunmasına İlişkin Federal Kanun”²²⁷ göre, sokak kedilerinin vurularak öldürülmesine izin verilmektedir.

1.3.2.7. İslam Hukukunda Hayvanların Korunması

İslam dininin temel kaynaklarından olan kutsal kitap Kur’an-ı Kerim ve hadislerde hayvanların korunması ve insanların hayvanlara karşı sorumlulukları hakkında hüküm ve öğütler bulunmaktadır. Yüz ondört sûreden oluşan Kur’an-ı Kerim içerisindeki yedi Sûrenin [Bakara (sığır); En’âm (Koyun, keçi, deve ve sığır cinsi ehli hayvanlar); Nahl (bal arısı); Neml (karınca); Ankebût (örümcek); Âdiyât (hızlı koşan atlar); Fîl (fil)] hayvan adı taşıyarak hayvanları konu edinmesi İslâm dininde hayvanlara verilen değeri göstermektedir.²²⁸ Kur’an’da hayvanlardan söz eden, onlardan elde edilen ürünleri ve yararlarını anlatan, hayvanların su ve otlak (mera) gereksinimlerini, kesilmelerini, kurban edilmelerini, helal ve haram sayılmalarını içeren birçok ayet bulunmaktadır.²²⁹ Kur’an-ı Kerim’in En’âm Suresi’nde²³⁰ “Yeryüzünde yürüyen hiçbir hayvan ve iki kanadıyla uçan hiçbir kuş yoktur ki, onlar da sizin gibi birer ümmet olmasınlar” buyrulur hayvanlar da birer ümmet olarak kabul edilmiştir. Nisa Suresi’nin 4/119 Ayetinde²³¹ “...Mutlaka onları saptıracağım...Onlara hayvanların kulaklarını yarmayı emredeceğim” buyrulur hayvanların kulaklarının kesilmesinin şeytanın bir taktiği olduğu mealen vurgulanmıştır. Âdiyât Sûresi’nin 1. Ayetinde²³² atlar övülmüş ve Allah’ın üzerine yemin ettiği değerli bir canlı olma hüviyetini kazanmıştır: “Yemin olsun ki, soluk soluğa koşanlar üzerine, tırnaklarıyla yerden ateş çıkaranlar üzerine, sabah vakti düşmanı basıp etrafı toz dumana boğanlar üzerine, peşinden doğruca düşman saflarının içine dalanlar üzerine.” Kur’an-ı

²²⁶ Margot Michel and Kayasseh Eveline Schneider, “The Legal Situation of Animals in Switzerland: Two Steps Forward, One Step Back-Many Steps to Go”, *Journal of Animal Law*, 7 (2011): 1-42.

²²⁷ “Federal Act on Hunting and Protection of Wild Mammals and Birds”, (Erişim Tarihi 03.11.2021), https://www.cms.int/huemul/sites/default/files/document/cms_nlp_che_loi_922.0_1986.pdf

²²⁸ Çağrı Çağlar Sinmez, Musa Kazım Arıcan ve Aşkın Yaşar, “Hadislerde Hayvanları Koruma ve Gönenci (Refahı) Üzerine Bir Değerlendirme”, *Erciyes Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi*, 12/2 (2015): 116.

²²⁹ Hanefi Palabıyık ve Korkut Dindi, “Deve ile İlgili Bir Kült’ün Mucizeye Dönüştürülmesi: Hz. Salih’in Devesi Örneği”, *Journal of Islamic Research*, 25/3 (2014): 165.

²³⁰ (Kur’an-ı Kerim, En’âm, 6/38).

²³¹ (Kur’an-ı Kerim, Nisa, 4/119).

²³² (Kur’an-ı Kerim, Âdiyât, 1).

Kerim’de, Salih Peygamber zamanında peygamberlik mucizesi olarak gösterilen bir deveyi Semud kavminden bir topluluğun önce susuz bırakması, sonrasında parçalayarak öldürmesi sebebiyle kavmin Allah tarafından cezalandırılarak üç gün sonunda helak edildiği²³³ bildirilmektedir.

İslam dininin diğer bir kaynağı olan hadislerde hayvanların korunması ve onlara acı ve ıstırap verecek davranışlardan kaçınılması öğütlenmiştir. Bu hadislerde; bir kuşun veya bir hayvanın boş yere öldürülmesi durumunda o cürmü işleyen kişiden mahşerde hesap sorulacağından²³⁴; bir kediyi aç ve susuz bırakan bir kadının cehennemde azap gördüğünden²³⁵; kuş ve karınca yuvasının bozulmasının ve yakılmasının yasaklandığından²³⁶ ve hayvan dövüşürmenin işkence filini oluşturduğundan²³⁷ bahsedilmektedir. Bir hadiste Hz. Muhammed’in, hayvanı kesmeden önce bıçağın hayvandan uzak bir yerde bilenmesini ve hayvanın acı çekmesini en aza indirecek şekilde süratle kesilmesini tavsiye etmesi²³⁸ O’nun hayvanlara karşı gösterdiği şefkat ve merhametin en güzel örnekleri arasında sayılabilir. Bu bağlamda, Hz. Muhammed’in, “Yeryüzünde bulunan şeylere karşı merhametli olunuz ki, semadakiler de size merhamet etsin²³⁹” buyruğu bu estetik bakışın kaynağını oluşturduğu söylenebilir.

Hz. Muhammed’in binek hayvanları üzerinde sohbet etmeyi yasakladığı²⁴⁰, konaklama yerlerinde mola verilmesini salık verdiği²⁴¹, hayvanlara güçleri ölçüsünde yük vurulmasını emrettiği²⁴²; her acıkan canlıyı doyurmanın ve yardımda bulunmanın ayrı ayrı sevap kazandırdığını²⁴³ bildirdiği hadis-i şerifleri de bulunmaktadır. Bu ve buna benzer birçok hadislerde gösterilen hayvan merkezli bakış açısının Müslüman toplumlarında hayvanları koruma yükümlülüğü ve bilincinin oluşmasında önemli bir katkı sağlayacağı ileri sürülmektedir.²⁴⁴

²³³ (Kur’an-ı Kerim, el-Araf 7/78; Fussilet 41/17; el-Kamer 54/31).

²³⁴ Nesai, el-Mektebetü’ş-Şamile el-İsder es-Sani, XIII, 455.

²³⁵ Meclisî, Bihâru’l-Envâr, XVII, 247.

²³⁶ Ebû Dâvûd, Edeb 176.

²³⁷ Tirmizî, Cihad, 30.

²³⁸ Müslim, Sayd ve Zebâih II, 57.

²³⁹ Ebû Dâvûd, Edeb 66.

²⁴⁰ Kütüb-i Sitte, Cilt: VII, 285.

²⁴¹ Müslim, İmare II, 178.

²⁴² İbnü Hacer el-Askalani, *Metelibu’l-Atiye* (Kuveyt, 1973, 2/156).

²⁴³ Kütüb-i Sitte, Cilt: VII, 281.

²⁴⁴ Sinmez, “Hadislerde Hayvanları”, 120.

1.4. Hayvanların Korunmasına İlişkin Uluslararası Düzenlemeler

Dünyada hayvanların (evcil ve yabani) korunması, biyolojik çeşitliliğin sürdürülmesi, geliştirilmesi ve gelecek nesillere aktarılabilmesi amacıyla çeşitli kanunlar çıkartılmakta ve uluslararası düzenlemeler yürürlüğe girmektedir.²⁴⁵ Temel hak ve özgürlüklerle ilgili uluslararası düzenlemeler, bütün hukuki ilkelerin üzerinde yer almaktadır. Bir hukuk sisteminde anayasa, normlar piramidinin en üstünde yer almasına rağmen temel hak ve özgürlüklere aykırı düzenlemelere yer veremez. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın²⁴⁶ 90/son maddesi *“Usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası antlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz. Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası sözleşmelerle kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası sözleşme hükümleri esas alınır”* hükmünü içermektedir. Türkiye'nin de taraf olduğu başlıca düzenlemeler kronolojik sıraya göre aşağıda verilmiştir:

1.4.1. Balina Avcılığının Düzenlenmesine İlişkin Uluslararası Sözleşme/ Uluslararası Balina Avcılığı Komisyonu'nun Kurulmasından Sorumlu Sözleşme - ICRW/IWC (International Convention for the Regulation of Whaling)

Balina Avcılığının Düzenlenmesine İlişkin Uluslararası Sözleşme,²⁴⁷ 1948'de kabul edilmiştir. Bu Sözleşmeyle birlikte, türü tükenmekte olan balinalar ile anne ve yavru balinaların avlanması yasaklanmıştır. Bu sözleşme sonucu Uluslararası Balina Avcılığı Komisyonu adı altında uluslararası bir komisyon kurulmuş ve bu örgüt 1982'de ticari avlanma moratoryumunu ilan etmiştir. Bu moratoryum güncelliğini korumasına rağmen Norveç, İzlanda ve Japonya bu antlaşmanın bazı istisnai maddelerini (bilimsel araştırmalar) öne sürerek balina avcılığına devam etmektedirler.²⁴⁸

²⁴⁵ Gökhan Aslım, Ali Yiğit, Serdar İzmirli ve Aşkın Yaşar, “Hayvan Koruma Kavramı ve Biyoetik Çerçevesinde Yaban Hayatı Koruma ve Yaban Hayatı Geliştirme Sahaları”, *Kafkas Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi*, 18/4 (2012): 658.

²⁴⁶ “Türkiye Cumhuriyeti Anayasası”, (Erişim Tarihi 04.04.2020), <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2709&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>.

²⁴⁷ “International Convention for the Regulation of Whaling”, (Erişim Tarihi 16.11.2019), <https://archive.iwc.int/pages/view.php?ref=3607&k>.

²⁴⁸ Işıl Aytemiz, “Deniz Memelilerinin Korunmasına İlişkin Uluslararası Anlaşmalar ve AB ile Türkiye'nin Olası Politika ve Uygulamaları” (AB Uzmanlık Tezi, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, 2015), 3; Sercan Reçber, “Uluslararası Hukukta Balinaların Korunması ve Uluslararası

Türkiye’de bu Sözleşme, 05.04.2018 tarih ve 7117 sayılı Kanunla onaylanarak, 25.04.2018 tarih ve 30412 sayılı Resmî Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.²⁴⁹

1.4.2. Kuşların Korunmasına Dair Milletlerarası Sözleşme (International Convention for the Protection of Birds)

1950 tarihli Sözleşme,²⁵⁰ bazı kuş türlerinin yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalması ve bilhassa göçmen kuşların sayılarının azalması endişesi ile bütün kuşların korunması gerektiği ilkesine dayanılarak hazırlanmıştır.²⁵¹

Türkiye’de bu Sözleşme, 01.12.1966 tarih ve 797 sayılı Kanunla onaylanarak, 17.12.1966 tarih ve 12480 sayılı Resmî Gazete’de yayınlanmıştır.²⁵²

1.4.3. Özellikle Su Kuşları Yaşama Ortamı Olarak Uluslararası Öneme Sahip Sulak Alanlar Hakkında Sözleşme (Convention on Wetlands of International Importance Especially as Waterfowl Habitat-Ramsar)

1971 yılında hazırlanmış, 1975 yılında yürürlüğe girmiş Sözleşmede,²⁵³ su kuşlarının mevsimsel göçleri sırasında sınırlar aşabildiği için sulak alanların ve bu alanlarda yaşayan hayvan popülasyonlarının korunmasının ulusal ve uluslararası politikalar ile sağlanabileceği ifade edilmiştir.²⁵⁴

Türkiye’de bu Sözleşme, 28.12.1993 tarih ve 3958 sayılı Kanunla onaylanarak, 17.05.1994 tarih ve 21937 sayılı Resmî Gazete’de yayınlanmıştır.²⁵⁵

Adalet Divanının Japonya - Avustralya & Yeni Zelanda Kararı”, *International Journal of Social Inquiry*, 12/2 (2019): 726.

²⁴⁹ “Balınacılığın Düzenlenmesine İlişkin Uluslararası Sözleşme ile Sözleşmeye Ait Protokole Katılmamızın Uygun Bulunduğuna Dair Kanun”, (Erişim Tarihi 15.11.2020), <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/04/20180425M1-13.htm>.

²⁵⁰ “International Convention for the Protection of Birds”, (Erişim Tarihi 16.11.2019), <http://www2.ecolex.org/server2neu.php/libcat/docs/TRE/Full/En/TRE-000066.txt>.

²⁵¹ Ayşe Menteş Gürler, “Uluslararası Sözleşmelerde Yabani Hayvan Refahı ve Korunması”, *Veteriner Bilimleri Dergisi*, 20/3 (2004): 77.

²⁵² “Kuşların Korunmasına Dair Milletlerarası Sözleşmenin Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun”, (Erişim Tarihi 15.11.2020), https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc050/kanuntbmmc050/kanuntbmmc05000797.pdf.

²⁵³ “Convention on Wetlands of International Importance Especially as Waterfowl Habitat”, (Erişim Tarihi 12.01.2020), https://www.ramsar.org/sites/default/files/documents/library/current_convention_text_e.pdf/.

²⁵⁴ Aytemiz, “Deniz Memelilerinin”, 36; Menteş Gürler, “Uluslararası Sözleşmelerde”, 77.

²⁵⁵ “Özellikle Su Kuşları Yaşama Ortamı Olarak Uluslararası Öneme Sahip Sulak Alanlar Hakkında Sözleşmeye Katılmamızın Uygun Bulunduğuna Dair Kanun”, (Erişim Tarihi 15.11.2020), https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc077/kanuntbmmc077/kanuntbmmc07703958.pdf.

1.4.4. Nesli Tehlike Altında Olan Yabani Hayvan ve Bitki Türlerinin Uluslararası Ticaretine İlişkin Sözleşme (Convention on the International Trade in Endangered Species of Wild Flora and Fauna-CITES)

CITES²⁵⁶ 1973 yılında imzaya açılmış, 1975’de yürürlüğe girmiştir. CITES nesli tehlike altında olan yabani hayvan ve bitki türlerinin korunmasını amaçlayan bir uluslararası sözleşmedir. Sözleşme, nesilleri tehlike altında olan hayvan ve bitki türlerinin uluslararası ticaretinin belirli standartlar çerçevesinde düzenlenmesini sağlayarak, dünyanın ortak mirası olan çevresel varlıkların sürdürülebilir kullanımına katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

CITES sözleşmesi ile dünyada ilk defa hayvanların yaşamlarının korunmasına ve hayvan refahına dair ortak bir endişe ve ilgi ortaya konulmuştur. CITES, uluslararası düzeyde hayvanları korumaya yönelik bir hukuk göstergesi olması bakımından oldukça orijinal ve önemli bir metin olmakla birlikte neredeyse dünyadaki tüm devletlerin beraberliği ve organizasyonu ile yürütüldüğü için de diğer uluslararası metinlerden farklı bir boyut taşımaktadır.

Türkiye’de bu Sözleşme, 27.09.1994 tarih ve 4041 sayılı Kanunla onaylanarak, 20.06.1996 tarih ve 22672 sayılı Resmî Gazete’de yayınlanmıştır.²⁵⁷

1.4.5. Hayvan Hakları Evrensel Beyannamesi (Universal Declaration of Animal Rights)

Uluslararası alanda birçok ülkenin mevzuatında yer alan Hayvanları Koruma Kanunları ile pozitif hukuk normları hâline gelen hayvan hakları konusundaki en değerli düzenleme Hayvan Hakları Evrensel Beyannamesi²⁵⁸’dir. Hayvan Hakları Evrensel Beyannamesi, Uluslararası Hayvan Hakları Birliği ve bu birliğe bağlı diğer ulusal birlikler tarafından 21-23 Eylül 1977 tarihinde Londra’da düzenlenen uluslararası

²⁵⁶ “Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora”, (Erişim Tarihi 16.11.2019), <https://cites.org/sites/default/files/eng/disc/CITES-Convention-EN.pdf>.

²⁵⁷ “Nesli Tehlikede Olan Yabani Hayvan ve Bitki Türlerinin Uluslararası Ticaretine İlişkin Sözleşme ile Eklerine Katılmamızın Uygun Bulunduğuna Dair Kanun”, (Erişim Tarihi 15.11.2020), https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/Kanunlar_Kararlar/kanuntbmmc078/kanuntbmmc078/kanuntbmmc07804041.pdf.

²⁵⁸ “Universal Declaration of Animal Rights”, (Erişim Tarihi 15.11.2019), http://www.esdaw.eu/unesco*-.html/

toplantılar sonucu kabul edilmiştir. Daha sonra Paris’te UNESCO (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü) Sarayında 15 Ekim 1978’de ilân edilmiştir.²⁵⁹

Beyanname maddelerinde, hayvan haklarının, insan hakları gibi yasalarla korunması gerektiği, hayvanın yaşama, çoğalma ve türünün korunması, saygı görme, kötü muamele ve eziyete maruz bırakılmaması, beslenme ve bakılma ile onurunun korunması haklarından bahsedilmektedir.²⁶⁰ Beyannamede, 1989 yılında yapılan değişiklikler ile hayvanların hukuki statüsünün ve haklarının kanun tarafından tanınması zorunluluğu getirilmiştir. Yabani bir türün yaşamını tehlikeye atan yasalar ve kararların soykırım (soya karşı suç) sayılacağı belirtilmiştir.²⁶¹

Beyanname, hayvanlara, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nde belirtilenlere paralel nitelikte haklar tanımış ve insanlara antroposentrik yaklaşımın yerine yaşama saygı ilkesini esas alan davranış kodlarını belirlemiştir.²⁶²

Bu beyannamenin uluslararası hukukta herhangi bir bağlayıcılığı yoktur ancak birçok ülke mevzuatında beyanname maddelerine yer vermiştir. Nitekim Türkiye de ilgili ilkeleri 5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanunu’na aktarmıştır (m. 4).²⁶³

1.4.6. Avrupa’nın Yaban Hayatı ve Yaşama Ortamlarını Koruma Sözleşmesi (Convention on the Conservation of European Wildlife and Natural Habitats- Bern Sözleşmesi)

19 Eylül 1979 tarihinde imzalanan ilk Avrupa çevre koruma sözleşmesi olan Bern Sözleşmesinde²⁶⁴ yabani flora ve faunanın korunması ve hayvanlara ilişkin bazı yasaklar belirtilmiştir. Bu sözleşmeye göre, bir yabani hayvanın yakalanması, tutsak edilmesi, öldürülmesi, üreme veya dinlenme noktalarına zarar verilmesi, üreme döneminde rahatsız edilmesi, yumurtalarının yok edilmesi ve ticaretinin yapılması yasaklanmıştır.²⁶⁵

²⁵⁹ Uyumaz, “Bir Hukuk”, 163.

²⁶⁰ Zekiye Özen İnci, “Güncel Gelişmeler Işığında Türkiye’de Hayvanların Ceza Hukuku Bakımından Korunması”, *Hukuk Fakültesi Dergisi*, 5/1 (2019): 5.

²⁶¹ Şeker, “Peter Singer’da”, 13.

²⁶² Çelebi, “Kişi ve Eşya Ayrımı”, 569.

²⁶³ Yılmaz, “Hayvan Haklarına”, 216.

²⁶⁴ “Convention on the Conservation of European Wildlife and Natural Habitats”, (Erişim Tarihi 16.11.2019), <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/rms/0900001680078aff/>.

²⁶⁵ Aytemiz, “Deniz Memelilerinin”, 22.

Türkiye’de bu Sözleşme, 09.01.1984 tarih ve 84/7601 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla onaylanarak, 20.02.1984 tarih ve 18318 sayılı Resmî Gazete’de yayınlanmıştır.

1.4.7. Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi (Convention on Biological Diversity)

Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi,²⁶⁶ 1992’de Birleşmiş Milletler himayesinde imzalanmıştır. Bu sözleşmenin kısaca amacı, biyolojik çeşitliliğin korunması ve sürdürülebilirliği, genetik kaynaklardan doğan yararların eşit ve adil olarak kullanımı ve paylaşımıdır.²⁶⁷

Türkiye’de bu Sözleşme, 29.08.1996 tarih ve 4177 sayılı Kanunla onaylanarak, 27.12.1996 tarih ve 22860 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanmıştır.²⁶⁸

1.4.8. Ev Hayvanlarının Korunmasına Dair Avrupa Sözleşmesi (European Convention for the Protection of Pet Animals)

Bu Sözleşme²⁶⁹ ile hiçbir ev hayvanının gereksiz acı ve ıstırap çekmesine izin verilmeyeceği; terk edilemeyeceği; bakıcı kişinin hayvanın sağlığı ve refahından sorumlu olacağı; kendine özgün davranışlarının engellenemeyeceği, kuyruk kesme, kulakları dikleştirme, tırnak ve dişlerin sökülmesi ile ses tellerinin çıkarılması gibi cerrahi operasyonların yapılamayacağı garanti altına alınmıştır.

Türkiye’de bu Sözleşme, 15.07.2003 tarih ve 4934 sayılı Kanunla onaylanarak, 27.07.2003 tarih ve 25176 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak²⁷⁰ yürürlüğe girmiştir.

1.4.9. Mücavir Atlantik Deniz Bölgesi, Akdeniz ve Karadeniz’deki Deniz Memelilerinin Korunmasına Dair Anlaşma (Agreement on the Conservation of Cetaceans of the Black Sea, Mediterranean Sea and Contiguous Atlantic Area-ACCOBAMS)

²⁶⁶ “Convention on Biological Diversity”, (Erişim Tarihi 12.01.2020), <https://www.cbd.int/doc/legal/cbd-en.pdf/>.

²⁶⁷ Aytemiz, “Deniz Memelilerinin”, 32; Menteş Gürler, “Uluslararası Sözleşmelerde”, 78.

²⁶⁸ “Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi”, (Erişim Tarihi 16.11.2020), <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/22860.pdf>.

²⁶⁹ “European Convention for the Protection of Pet Animals”, (Erişim Tarihi 25.02.2021), <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168007a67d>.

²⁷⁰ “Ev Hayvanlarının Korunmasına Dair Avrupa Sözleşmesinin Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun”, (Erişim Tarihi 12.03.2020), https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc087/kanuntbmmc087/kanuntbmmc08704934.pdf.

24 Kasım 1996 yılında imzalanmış, 2001 yılında yürürlüğe giren ACCOBAMS Anlaşması²⁷¹, Akdeniz ve Karadeniz’deki setaselere (balina, yunus vb iri memeliler) yönelik tehditleri azaltmayı, devletlerin setaselerin bilinçli olarak avlanmasıyla yasaklanmasını ve setaseler için detaylı koruma planları uygulamalarını, tesadüfi yakalanmaları en aza indirmeleri için önlemler almalarını ve özel koruma alanları oluşturmalarını öngören bir anlaşmadır.

Türkiye’de bu Sözleşme, 09.03.2017 tarih ve 6998 sayılı Kanunla onaylanarak, 04.04.2017 tarih ve 30028 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanmıştır.²⁷²

1.5. Türk Hukukunda Hayvanların Korunması

Türkiye’de hayvanların korunması ile ilgili olarak çeşitli mevzuat hükümlerinden bir kısmı doğrudan, bir kısmı ise dolaylı olarak koruma sağlamaktadır. Bu düzenlemeler içinde anayasa, kanunlar ve iç hukuk bakımından kanun gücünde olan uluslararası sözleşmeler de bulunmaktadır. Bu başlık altında Türk Anayasa ve kanunlarında hayvanların korunmasıyla ilgili hükümler kısaca değerlendirilmiş olup, konuyla ilgili mevzuat Tablo 1.1’de kronolojik sıraya göre verilmiştir.

1.5.1. Anayasa

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nda hayvan hakları, korunması ve refahına ilişkin doğrudan bir hüküm bulunmamaktadır. Bununla beraber Anayasanın 56(1,2). Maddesinde,²⁷³ “*Herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir, çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek Devletin ve vatandaşların ödevidir*” hükmü yer almaktadır. Güneş’e göre,²⁷⁴ bu maddede çevre hakkından ziyade yaşam hakkı vurgulanmaktadır. Dadak²⁷⁵ ise Anayasanın 56. maddesinde çevre hakkı konusunun, insanların ve tüm canlı varlıkların yaşadığı yer olan

²⁷¹ “Agreement on The Conservation of Cetaceans of the Black Sea, Mediterranean Sea and Contiguous Atlantic Area”, (Erişim Tarihi 16.11.2019), https://www.cms.int/sites/default/files/instrument/Anglais_Text%20of%20the%20Agreement%20English.pdf

²⁷² “Mücadir Atlantik Deniz Bölgesi, Akdeniz ve Karadenizdeki Deniz Memelilerinin Korunmasına Dair Anlaşmaya Katılmamızın Uygun Bulunduğuna Dair Kanun”, (Erişim Tarihi 15.11.2020), https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/kanunlar_gd.durumu?kanun_no=6998.

²⁷³ “Türkiye Cumhuriyeti Anayasası”.

²⁷⁴ Ahmet Güneş, “Yeni Anayasa Tartışmaları Bağlamında Çevre”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 15/3 (2011): 262.

²⁷⁵ Kemal Dadak, “Yeni Kuşak Hak Olarak Çevre Hakkı”, *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, 5 (2016): 316.

çevrenin korunması olduğunu ifade etmektedir. Çevre hakkının düzenlendiği bu maddeyle hayvan haklarına da yer verildiği sonucuna dolaylı biçimde varılmaktadır. Sağlıklı ve dengeli bir çevre, insanlar için olduğu kadar, hayvanlar için de bir koruma sağlamaktadır. Çevreyi muhafaza etmek, geliştirmek ve dolayısıyla ekolojik dengeyi sağlamak hayvanların da korunmasını gerektirmektedir.²⁷⁶

Anayasa'nın 169'uncu maddesi, ormanların ve ormanlarda yaşayan hayvanların korunması açısından önemli bir düzenlemedir.²⁷⁷ Bu madde; *“Devlet, ormanların korunması ve sahaların genişletilmesi için gerekli kanunları koyar ve tedbirleri alır. Ormanlara zarar verebilecek hiçbir faaliyet ve eyleme müsaade edilemez”* hükmünü içermektedir. Bu maddede, Anayasada, orman ekosisteminin hava, toprak, su, bitki örtüsü ve hayvan topluluklarından oluştuğu ifade edilmektedir. Ekolojik dengenin önemli bir unsuru olan hayvanlar, çevrenin sahipleri arasında yer almaktadır. Dolayısı ile ormanların içinde yaşadığı canlılarla beraber korunmasını hedef alan, ormanlara zarar veren faaliyetleri ormanda yaşayan hayvanlara zarar veren eylemler olarak tanımlayıp yasaklayan bir hüküm Anayasada yer almıştır.²⁷⁸

1.5.2. Kanunlar

1.5.2.1. 7101 Sayılı İcra ve İflas Kanunu

Kanun'un²⁷⁹ 83(b). maddesine göre, *“Hayvan hacizlerinde, anaları tarafından beslenme ve bakılmaya muhtaç olan yavrular analarından ayrı haczedilemeyecekleri gibi bunların anaları da yavrularından ayrı haczedilemezler”* hükmü yer almaktadır. Çelebi'ye göre,²⁸⁰ Kanun hayvanların haczedilmesini yasaklamamasına rağmen, hayvanları bakılmaya muhtaç yavrularından ayırmayı yasaklayarak bir nevi hayvanları eşya olarak gören mevzuata istisna getirmiştir.

1.5.2.2. 1380 Sayılı Su Ürünleri Kanunu

Bu Kanun'un amacı su ürünlerini korumak, üretimini ve sürdürülebilirliğini sağlamaktır. Kanun'da su ürünlerinden kasıt denizlerde ve iç sularda yaşamlarını

²⁷⁶ Yılmaz, “Hayvan Haklarına”, 220.

²⁷⁷ Uyumaz, “Bir Hukuk”, 167.

²⁷⁸ Yılmaz, “Hayvan Haklarına”, 220.

²⁷⁹ “İcra ve İflas Kanunu”, (Erişim Tarihi 02.04.2020), <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.2004.pdf>

²⁸⁰ Çelebi, “Kişi ve Eşya Ayrımı”, 593.

sürdüren bitki ve hayvan türleri ile hayvan türlerinin yumurtalarıdır. Kanun'un 19. maddesinde, hayvan türlerinin korunmasıyla ilgili; kullanıldığı bölgenin ekosistemini olumsuz bir şekilde etkileyecek olan dinamit, bomba ve torpil gibi patlayıcı maddeler, öldürücü veya uyuşturucu maddeler, sönmemiş kireç ile su ürünlerinin avlanması yasaktır hükmü yer almaktadır. Ayrıca elektrik, elektroşok ve hava tazyiki gibi yöntemlerin de yalnızca Tarım ve Orman Bakanlığı'nın izni alınarak kullanılabileceği bildirilmiştir.²⁸¹ Özellikle kış mevsiminde balık ve diğer su ürünlerinin aşırı miktarda tüketilmesinden dolayı denizlerdeki hayvan türleri büyük risk altına girmektedir. Buna binaen, Su Ürünleri Kanunu'nun deniz faunası ile florasının korunması ve hayvan türlerinin sürdürülebilirliğinin sağlanması açısından değerli olduğu söylenebilir.²⁸²

1.5.2.3. 2873 Sayılı Milli Parklar Kanunu

Kanunun²⁸³ 14. maddesinde, “*Milli park kapsamına giren yerlerde, doğal ve ekolojik denge ve doğal ekosistem değerinin bozulamayacağı, vahşi hayatın tahrip edilemeyeceği, doğal dengeyi bozacak her türlü orman ürünlerinin üretiminin, avlanmanın ve otlatmanın yapılamayacağı*” hükme bağlanmıştır. Bu hüküm millî park alanlarındaki vahşi yaşam ve hayvanların korunmasına ilişkin önemli bir düzenlemedir.²⁸⁴

1.5.2.4. 2872 Sayılı Çevre Kanunu

Kanun'un²⁸⁵ amacı, “*Bütün canlıların ortak varlığı olan çevrenin, sürdürülebilir çevre ve sürdürülebilir kalkınma ilkeleri doğrultusunda korunmasını sağlamaktır*”. Kanun'un 9(f). bendi, “*Biyolojik çeşitliliğin sürdürülebilirliğinin sağlanması bakımından nesli tehdit veya tehlike altında olanlar ile nadir bitki ve hayvan türlerinin korunması esas olup, mevzuata aykırı biçimde ticarete konu edilmeleri yasaktır*” hükmünü içermektedir. Bu Kanun'un, çevre ve hayvanların korunmasına ve hayvanların ticaretine yasaklama getirmesine yönelik hükümler içermesi bakımından önemli olduğu

²⁸¹ “Su Ürünleri Kanunu”, (Erişim Tarihi 02.04.2020), <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.1380.pdf/>.

²⁸² Demirci, Kıvanç. “Türkiye’de Hayvan Yaşam Kalitesi Mevzuatı ve Uygulamaları”, *ETÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9 (2019): 13.

²⁸³ “Milli Parklar Kanunu”, (Erişim Tarihi 12.04.2020), <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2873.pdf/>.

²⁸⁴ Uyumaz, “Bir Hukuk”, 171.

²⁸⁵ “Çevre Kanunu”, (Erişim Tarihi 02.04.2020), <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2872.pdf/>.

söylenbilir. Ancak Kanunda hayvanların nasıl korunacağı ile ilgili özel düzenlemeler yer almadığı gibi, mevcut yasalara da atıfta bulunmaması dikkate alındığında ilgili kurumlar arasında görev ve yetki karmaşalarının ortaya çıkması da muhtemeldir.²⁸⁶

1.5.2.5. 4915 Sayılı Kara Avcılığı Kanunu

Kara Avcılığı Kanunu'nun²⁸⁷ (KAK) 1. maddesi “*Sürdürülebilir av ve yaban hayatı yönetimi için av ve yaban hayvanlarının doğal yaşam ortamları ile birlikte korunmalarını, geliştirilmelerini, avlanmalarının kontrol altına alınmasını, avcılığın düzenlenmesini, av kaynaklarının milli ekonomi açısından faydalı olacak şekilde değerlendirilmesini ve ilgili kamu ve özel hukuk tüzel kişileri ile işbirliğini sağlamaktır*” şeklinde hükme bağlanmıştır. Söz konusu maddenin 23.01.2008 tarihinde değiştirilen 2. fıkrası ise, “*Bu Kanun av ve yaban hayvanlarını ve yaşama ortamlarını, bunların korunmasını ve geliştirilmesini, av ve yaban hayatı yönetimini, avlakların kurulması, işletilmesi ve işlettirilmesini, avcılığın, av turizminin, yaban hayvanlarının üretiminin, ticaretinin düzenlenmesini, toplumun bilinçlendirilmesini, avcılarının eğitimini, av ve yaban hayatına ilişkin suç ve kabahatler ile bunların takibi ve cezalarını kapsar*” ifadesine yer vermektedir.

KAK'ın 4. maddesinin 1. fıkrasına göre, “*Yaban hayvanları üreme, tüy değiştirme, göç dönemlerinde, memeli hayvanlar kış uykusunda rahatsız edilemez. Bu hayvanların yavru ve yumurtaları toplanamaz, yuvaları dağıtılamaz.* KAK'ın 4. maddesinin 2. fıkrasına göre, “*Koruma altında olmayan yaban hayvanlarının avlanmanın yasaklandığı gün ve sürelerde; tarım alanları ile besi ve yaban hayvanlarına zarar verecek sayıda çoğalmaları veya bulaşıcı hastalık taşıdıklarının tespiti durumunda, belli sayıda av hayvanının avlatılmasına*” Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğüne izin verilebilir.²⁸⁸

KAK'ın 4/4. maddesine göre, “*Av ve yaban hayvanlarının beslenmesine, barınmasına, üremesine ve korunmasına imkân veren doğal yaşama ortamları zehirlenemez*”. Kanun'un 21. maddesinde, bu alanları zehirleyenlere iki yıldan beş yıla kadar hapis cezası verileceği ve avcılık belgelerinin iptal edileceği, avlanmak suretiyle

²⁸⁶ Yusuf Güneş, Aynur Aydın Coşkun. *Çevre Hukuku* (İstanbul: Kazancı Hukuk Yayınları, 2004), 162.

²⁸⁷ “Kara Avcılığı Kanunu”, (Erişim Tarihi 12.04.2020), <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4915.pdf/>.

²⁸⁸ Mutlu S. Sözer, *Hayvan Hakları Mevzuatı* (Ankara: Adalet Yayınevi, 2007), 148.

bir canlı türünün yok olması tehlikesine veya ekolojik dengenin bozulmasına neden olmanın iki yıldan beş yıla kadar hapis cezasıyla hükmolunacağı yer almaktadır.

KAK'a göre, Tarım ve Orman Bakanlığı'nca belirlenen yaban hayvanı türleri içinde yer alan av hayvanlarından korunması gerekenler Merkez Av Komisyonunca, av hayvanlarının dışında kalan yaban hayvanları ile diğer türler gerektiğinde ilgili kuruluşların görüşleri alınarak Bakanlıkça koruma altına alınır. Koruma altına alınan hayvanların korunması için de Kanun'un 4/1. maddesindeki gibi düzenlemeler getirilmiştir.

Nesli tükenmekte olan hayvanların durumu ve ekosistemlerinin korunması amacıyla olarak yürürlüğe giren KAK, avlakların önemi üzerine önemli düzenlemeler de içermektedir. Bu Kanun kapsamında yürürlüğe giren “*Yaban Hayatı Koruma ve Geliştirme Sahaları Yönetmeliği*”²⁸⁹ ile av ve yaban hayvanlarının yaşam alanlarını korumak ve nesli tehlikeye düşen ve düşmekte olan türlerin yaşam alanlarının koruma altına alınarak Yaban Hayatı Koruma ve Geliştirme Sahalarının kuruluşu, yönetimi, denetimi ve bu alanlarda izin verilecek ve yasaklanacak faaliyetlerle ilgili usul ve esasları düzenlenmiştir.

KAK kapsamında avcılığın mevcut kabulü ve avcılığın gelir getiren bir turizm faaliyeti olarak teşvik edilmesi, hayvanları korumanın önünde bir engel teşkil etmektedir. Kanunun kürk için hayvan yetiştirilmesini teşvik etmesi özellikle angora endüstrisine ilişkin zalimane uygulamaların kabul edilmesi hayvanları korumanın önünde engeller oluşturmaktadır. Bu noktada en azından ekonomik geçimi doğrudan desteklemeyen, sadece ticari kazanç için yapılan her türlü avı ve en acımasız av yöntemlerinin kullanılmasını yasaklamak şiddetle teşvik edilmelidir.

1.5.2.6. 5199 Sayılı Hayvanları Koruma Kanunu

Türk hukukunda hayvanların korunmasına yönelik hükümler dolaylı bir şekilde yer alsa da bu konudaki en açık düzenleme 01.07.2004 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren Hayvanları Koruma Kanunu²⁹⁰(HKK)’dur. Türkiye’de

²⁸⁹ “Yaban Hayatı Koruma ve Geliştirme Sahaları Yönetmeliği”, (Erişim Tarihi 12.04.2020), <https://www.mevzuat.gov.tr/File/GeneratePdf?mevzuatNo=7204&mevzuatTur=KurumVeKurulusYonetmeli&mevzuatTertip=5/>.

²⁹⁰ “5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanunu”, (Erişim Tarihi 12.01.2020), <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2004/07/20040701.htm/>.

AB'ye tam üyelik müzakerelerinin başlamasıyla (3 Ekim 2005) birlikte AB müktesebatının iç hukuka uyarlanması süreci de başlamıştır.

HKK'nın amacı, hayvanların her türlü acı ve eziyet çekmelerine karşı korunmalarını ve rahat bir yaşam sürmelerini sağlamaktır. Bu Kanun ile hayvan hakları kavramı yerine hayvanların korunması kavramı kullanılmışsa da, bu durum hayvanların yaşam hakkı, eziyet ve kötü muameleye maruz bırakılmama hakkı gibi bazı temel haklardan yoksun bırakılacağı anlamına gelmemektedir.²⁹¹ Nitekim Kanun'un 4. maddesinde, bütün hayvanların eşit doğduğu ve yaşama hakkına sahip olduğu; hayvanların korunması, beslenmesi, bakımı ve kötü muamelelerden uzak tutulması için gerekli önlemlerin alınması; nesli yok olma tehlikesi altında bulunan tür ve bunların yaşama ortamlarının korunması; yabani hayvanların yaşama ortamlarından koparılmaması, doğada serbestçe yaşayan bir hayvanın yakalanıp özgürlükten yoksun bırakılmaması hükümleri yer almaktadır. HKK'da hayvanların yaşama hakkının olduğunun hükme bağlanmasıyla birlikte hayvanların eşya olarak nitelendirilemeyeceği ifade edilmektedir.²⁹² Ayrıca Kanun'da, sahipsiz sokak hayvanlarına sahip çıkılması, hayvanların bilimsel olmayan deneylerde kullanılmayacağı, hayvanların kesilmesi, hayvan nakilleri gibi konular da hükme bağlanmıştır.

Her ne kadar hayvan refahı kavramı ilk olarak HKK ile iç hukukumuza girmişse de, yürürlükteki HKK ile hayvanların korunmasının mümkün olamayacağı ifade edilmektedir. HKK yabani hayvanların sahiplenilmemesini ilke olarak benimsemiştir, ancak açık bir yasak getirmemiş, hatta yabani hayvanların ticaretine ilişkin düzenlemeleri yönetmeliğe bırakarak (HKK m.10/III), anayasal hak olan çevre hakkının kaderini ve sınırlarını yönetmeliklere indirgemıştır.²⁹³ Bu bağlamda, yabani hayvan ticaretinin çıkarılacak yeni bir kanun ile yasaklanması gerekmektedir.

HKK'da hayvanların sağlıklı ve rahat bir yaşam ile beden bütünlüklerini korumaya yönelik birtakım prensip ve hükümler yürürlüğe girmiştir. Ancak bu hükümlere karşı işlenen suçların kabahat olarak düzenlenmiş olması bu suçların işlenmesi veya tekrarını engellemek açısından caydırıcı değildir. Örneğin bir hayvanı kasten öldüren veya ona işkence, eziyet veya tecavüz eden kişilere karşı verilecek cezai

²⁹¹ Özen İnci, "Güncel Gelişmeler", 8.

²⁹² Eylem Baş. "Hayvanın Kötü", 4.

²⁹³ Cumalıoğlu, "Medeni Hukukta", 606-607.

müeyyideler hapis veya adli para cezası yerine idari para cezası ile olmakta, verilecek cezanın adli sicile kaydedilmesi hatta suç fiillerinin tekrarlanması halinde tekerrür hükümlerinin uygulanabilmesi de mümkün değildir. Nitekim hayvanlara şiddet uygulayan insanlarla ilgili olarak yapılan araştırma sonuçlarına göre, şiddet suçları işleyen kişilerin birçoğunun çocukluk çağlarında hayvanlara karşı kötü davranışlar sergiledikleri, insan öldüren suçluların ise gençlik dönemlerinde hayvanlara işkence ettikleri ve öldürdükleri,²⁹⁴ hayvana şiddet ile aile içi şiddet arasında da yakın bir ilişki olduğu²⁹⁵ ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda, bir hayvana kötü muamelede bulunan, işkence yapan veya öldüren kişiler ileride insanlara karşı da aynı suçları işlemek bakımından potansiyel faillerdir. Bu durum hayvanlara yönelik şiddet içeren eylemlerin ceza kanunları ile karşılanması gerekliliğini ortaya koymuştur. Bununla birlikte, hayvanların şiddet ve kötü muameleden korunması, toplumun potansiyel faillerden korunmasına da hizmet edeceğinden dolayı hayvanlara karşı yapılan zalimane ve kötü eylemleri titizlikle takip edecek ve toplum lehine davalara katılacak avukatlar vazifelendirilmelidir.²⁹⁶

Yukarıda bahsedilen eleştiri ve öneriler sonucunda çağın ihtiyaçlarına ve toplumun beklentilerini karşılamak amacıyla Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde (TBMM) 20.02.2019 tarihinde “*Hayvanların Haklarının Korunması ile Hayvanlara Eziyet ve Kötü Muamelelerin Önlenmesi İçin Alınması Gereken Tedbirlerin Belirlenmesi Amacıyla Meclis Araştırma Komisyonu*” kurulmuştur. Bu Komisyonun 21.10.2019 tarihli raporunda,²⁹⁷ Kanunun adının Hayvan Hakları Kanunu olarak değiştirilmesi; nesli yok olma tehlikesi altında olan hayvanları yok etme ve öldürme, hayvanlara zalimce eylemler ve cinsel ilişkide bulunma ve hayvan dövüştürme gibi fiillerin suç kapsamına alınarak hapis cezasına çarptırılması; bu fiillerin işlenmesi halinde soruşturma yapılabilmesi için Tarım ve Orman Bakanlığı il/ilçe müdürlüklerine Cumhuriyet başsavcılıklarına yazılı başvuruda bulunma yetkisi verilmesi; hapis cezası getirilen fiiller için uygulanacak cezaların alt sınırının en az 2 yıldan başlanarak, hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına, ertelemeye ve para cezasına çevrilemeyecek şekilde belirlenmesi hususlarında kararlar alınmıştır. Ayrıca raporun sonuç kısmında, hayvanlara karşı işlenen

²⁹⁴ Ahmet Kemal Şenpolat, “Hayvanlara Eziyet Daha Ne Kadar Kabahatler Kanunu Kapsamında Kalmalı?”, *İstanbul Barosu Dergisi Özel Sayı*, 8 (2008): 33-49.

²⁹⁵ Sevil Atasoy, “İlk Darbe”, *İstanbul Barosu Dergisi*, 8 (2008), 13-18.

²⁹⁶ Karakaya, Çakmakaya ve Yılmaz, “Hayvanlara Yönelik”, 87.

²⁹⁷ “TBMM Araştırma Komisyonu Raporu”, (Erişim Tarihi 12.03.2020), <https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem27/yil01/ss132.pdf> .

suçların cezalandırılmasında sahipli-sahipsiz hayvan ayrımının sonlandırılması; hayvanlarını sokağa terk eden kişilere idari para cezası verilmesi; polis ve jandarma teşkilatlarında hayvan kolluklarının kurulması; petshoplarda kedi ve köpek satışının yasaklanması; kaçak avcılığın kabahat kapsamından suç kapsamına alınması; yeni hayvanat bahçelerinin açılmasının yasaklanması, kara ve su sirkleri ile deniz memeli gösteri/terapi merkezlerinin (yunus parkları gibi) kurulmasının yasaklanması; kürk hayvanı ve ithalatının yasaklanması; atlı faytonların kaldırılması konularında görüş birliğine varılmıştır.

Bu raporun açıklanması ile başlayan süreçte başta siyasi partiler, üniversiteler ve çeşitli sivil toplum örgütleri gibi kurum ve kuruluşların istek ve önerileri doğrultusunda 5199 Sayılı HKK’da değişiklik yapılmasını öngören “7332 Sayılı Hayvanları Koruma Kanunu ile Türk Ceza Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun”, 09.07.2021 tarihinde TBMM’de kabul edilerek 14.07.2021 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.²⁹⁸

Komisyon raporunda sunulan görüşlerle beraber revize edilen 5199 sayılı Kanunun Belediyelere hayvan hastanesi kurma yetkisi verilmiştir (m.4-j). Bu maddeye kedi ve köpek sahiplerinin hayvanlarını dijital kimliklendirme yöntemiyle kayıt altına aldırma zorunluluğu (m.4-k) ile petshoplarda kedi ve köpek satılamayacağı ancak Bakanlıkça izin verilen ev hayvanı üretim yerlerindeki kedi ve köpeklerin satışının yapılabileceği hükmü eklenmiştir. 7332 sayılı Kanun ile acımasız ve zalimce işlem yapmak ibaresi ve süs ibaresi kaldırılmıştır (m.5). HKK’nın 14. maddesi “*Hayvanların kesin olarak öldüğü anlaşılmadan, vücutlarına tedavi maksatlı olmayan müdahalelerde bulunmak*”, “*Hayvanlara cinsel saldırıda bulunmak veya tecavüz etmek*”, “*Bakanlıkça belirlenen tehlike arz eden hayvanları üretmek, sahiplenmek, sahiplendirmek barındırmak, beslemek, takas etmek, sergilemek hediye etmek ve bunların ülkemize girişini satışını, reklamını yapmak*” şeklinde değiştirilerek revize edilmiştir. Kanunun 14. maddesine hayvanlara acımasız ve zalimce muamelede bulunmak, işkence etmek ve ev hayvanını terk etmek gibi yeni yasak hükümler eklenmiştir (m.5).²⁹⁹

²⁹⁸ “7332 Sayılı Hayvanları Koruma Kanunu ile Türk Ceza Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun”, (Erişim Tarihi 15.07.2021), <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/07/20210714-9.htm>.

²⁹⁹ “7332 Sayılı Hayvanları Koruma Kanunu ile Türk Ceza Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun”.

7332 sayılı Kanun ile belediyelere, hayvanların (sahipsiz ve tehlikeli ırklar) korunması ve rehabilitasyonunun sağlanması amacıyla hayvan bakımevleri kurma yükümlülüğü getirilmiştir. Nüfusu yirmi beş binin altındaki belediyelere sahipsiz hayvanları en yakın hayvan bakımevine götürme sorumluluğu verilmiştir. Belediyelere barınaklarda tedavi ve rehabilitasyon süreci tamamlanan hayvanları alındıkları ortama bırakmaları şart koşulmuştur.³⁰⁰

Yeni revize edilen Kanuna göre, kara ve su sirkleri ile yunus parklarının kurulması yasaklanmıştır. Ancak mevcut işletmelere on yıl sonunda faaliyetlerine son vermek koşuluyla imkân tanınmıştır. Bu süre içerisinde işletmelerin hayvan sayısını artırma, üretim yapma, yeni şube açma/devretme gibi uygulamaları yasaklanmıştır (m.14). Tehlikeli köpek ırkları olarak kabul edilen Pitbull Terrier, Japanese Tosa, Dogo Argentino, Fila Brasileiro türlerini veya bunların melezlerini sahiplenen, sahiplendiren, üreten, barındıran, besleyen, takas eden, sergileyen, hediye eden ve bunların ülkemize girişini, satışını ve reklamını yapanlara hayvan başına on bir bin Türk lirası idarî para cezası verilmesi, bu hayvanlara el konulması ve belediyelerce hayvan bakımevlerine götürülmesi hükümleri eklenmiştir. Bu hayvanları önceden sahiplenmiş kişi/lere, altı aylık süre içinde hayvanlarını kısırlaştırdıklarına dair belgeyi ibraz etme ve veri tabanına kayıt ettirme şartı koşuluyla, Kanunda belirtilen idari yaptırımların uygulanmayacağı belirtilmiştir. Kısırlaştırılan ve kayıt altına alınan bu hayvanların tasmasız, ağızlıksız ve kayıt belgesiz dolaştırılamayacağı, başta çocuk parkları olmak üzere halkın yoğun olarak bulunduğu yerlere sokulamayacağı bildirilmiştir. Bu Kanun hükümlerine aykırı hareket eden kişi/lere on bir bin Türk lirası idarî para cezası verileceği, ayrıca bu hayvanları sokağa terk eden hayvan sahiplerine otuz bin Türk lirası idarî para cezası verileceği hükmedilmiştir. Yasaklara aykırılığın tekrarı halinde, hayvan sahiplerine idarî para cezası verileceği ve hayvanlarına el konularak en yakın belediye hayvan bakımevine götürüleceği bildirilmiştir (m.15).³⁰¹

³⁰⁰ “7332 Sayılı Hayvanları Koruma Kanunu ile Türk Ceza Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun”.

³⁰¹ “7332 Sayılı Hayvanları Koruma Kanunu ile Türk Ceza Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun”.

Tehlike arz eden hayvanlarla ilgili hususların yer aldığı 2021-48 sayılı “*Tehlike Arz Eden Hayvanlar İle İlgili Genelge*”³⁰² 07.12.2021 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu Genelge ile tehlike arz eden hayvanların 7332 sayılı Kanun gereğince 14.07.2021 tarihinden önce sahiplenilmiş olmaları ve 14.01.2022 tarihine kadar kısırlaştırılarak kayıt altına alınmaları şartıyla sahiplerince bakılma/barındırılmasına izin verilmiştir. Bu kapsamda, Amerikan Pitbull Terrier, Dogo Argentino, Fila Brasileiro, Japanese Tosa, American Staffordshire Terrier ve American Bully ırkı köpeklerin ilgili tarihe kayıt altına alınmaları (mikroçip), sahiplerince kısırlaştırıldıklarına dair belge ile birlikte sisteme (PETVET) kaydettirilmek üzere İl/İlçe Tarım ve Orman Müdürlüklerine başvuruda bulunmaları gerekmektedir.

1.5.2.7. 5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu

Türk Ceza Kanununda³⁰³ (TCK) hayvanlara kötü muameleye ilişkin hükümler, aslında insanları korumak amaçlıdır. İnsani hisler nedeniyle, bir kişi olan insanı rencide eden hareketlere engel olmak hedeflenmiştir. Bu nedenle TCK’da hayvanların korunmuş olması, onlara eza ve cefa edenlerin cezalandırılmış bulunması, hayvanların kişi statüsünde kabul edildiklerini göstermemektedir.³⁰⁴

12 Ekim 2004 tarihinde yürürlüğe giren yeni TCK ile beraber Türkiye’de ilk defa çevrenin korunması, dolayısıyla hayvanların da korunması ceza hukukunun amaçları arasına girmiştir.³⁰⁵

TCK’da hayvanlara ilişkin ilk suç tipi, 142. maddesinin 2(g)³⁰⁶ bendinde “*Hırsızlık suçunun büyük veya küçükbaş hayvan hakkında işlenmesi halinde, beş yıldan on yıla kadar hapis cezasına*” hükmolunacağına dair düzenlemedir. Yeni TCK, eski TCK maddelerini (491/2-5 ve 492/1-9) birleştirmek suretiyle hayvan hırsızlığını nitelikli hal olarak kabul etmiştir. Hırsızlık suçunun bu nitelikli halinin kabulünde; ülke ekonomisinin

³⁰² “Tehlike Arz Eden Hayvanlar Genelgesi”, (Erişim Tarihi 12.12.2021), <https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Belgeler/YABAN%20HAYATI/Tehlike+Arz+Eden+Hayvanlar+07.12.2021+2021-48.pdf>

³⁰³ “Türk Ceza Kanunu”, (Erişim Tarihi 12.03.2020), <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5237.pdf/>.

³⁰⁴ Berksoy, “Özel Hukukta”, 47.

³⁰⁵ Burcu Dönmez, “Hayvanlara Yönelik İşlenen Suçlar”, *Yaşar Üniversitesi Elektronik Dergisi*, Prof. Dr. Aydın Zevkliler’e Armağan, 8 (2013): 910; Mustafa Artuç, *Pratik Türk Ceza Kanunu* (Ankara: Adalet Yayınevi, 2018), 1571.

³⁰⁶ “Türk Ceza Kanunu”.

tarım ve hayvancılığa dayalı olmasından dolayı büyük ve küçükbaş hayvanların özel olarak korunmak zorunda olmaları düşüncesi etkili olmuştur.³⁰⁷

Dönmez³⁰⁸'e göre, bu düzenlemede kişinin mülkiyet ve zilyetlik hakkı korunmakta, hayvanlar taşınır eşya olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca hırsızlık suçunun sadece gelir amaçlı üretilen ve kullanılan büyük ve küçükbaş hayvan hakkında işlenmesi durumu nitelikli hal olarak kabul edilmiş, her türlü hayvana karşı işlenen hırsızlık suçu kapsam dışı bırakılmıştır. Örneğin sahipli (köpek, kedi, tavuk, ördek, kaz gibi) veya sahipsiz veya yabani hayvanlar hakkında işlenen hırsızlık suçlarında bu nitelikli halin uygulanabilmesinin mümkün olamayacağı ifade edilmektedir.³⁰⁹

TCK'da hayvanlara ilişkin diğer bir suç 151. maddesinin 2. fıkrasında³¹⁰ yer almıştır. Bu maddede, “*Haklı bir neden olmaksızın, sahipli hayvanı öldüren, işe yaramayacak hale getiren veya değerinin azalmasına neden olan kişi*” mağdurun şikâyeti üzerine dört aydan üç yıla kadar hapis veya adli para cezası ile cezalandırılır hükmüne yer verilmiştir. Bu suç kapsamında asıl korunanın, hayvanın yaşama hakkından ziyade, kişinin mülkiyet hakkı olduğu bildirilmektedir. Bununla beraber mülkiyeti hiç kimseye ait olmayan sahipsiz hayvanlara yönelik gerçekleştirilen eylemler suç olarak değerlendirilmemektedir.³¹¹ Bu yasaya aykırı eylemleri haklı sebep olmaksızın işleyenler cezalandırılmakta fakat haklı sebebin ne olduğu açıklığa kavuşturulmamıştır. Burada, hayvanın failin canına ve malına vereceği zararlara binaen failin meşru müdafaa durumunda kalması haklı sebep olarak sayılabilmektedir. Örneğin, sahipsiz veya yabani aç ve yorgun bir hayvanın, tarlaya ya da haneye girmesi durumunda, mülk sahibinin tarlasının zarar görmesi ya da yabani hayvanla aniden karşılaşp korkuya kapılması durumunda hayvana zarar vermesi haklı bir neden sayılabilecektir. Bu düzenleme ile ekonomik amaçların, hayvanların yaşam hakkından üstün tutulduğu ifade edilmektedir.³¹²

Bu maddeye ilişkin diğer eleştiriler ise, sahipsiz ve yabani hayvanlara karşı işlenen suçların bu kapsamda yer almaması³¹³ ve hayvana verilen zararların, sadece

³⁰⁷ Sulhi Dönmezer, *Kişilere ve Mala Karşı Cürümler* (İstanbul: Beta Basım Yayın, 2004), 399.

³⁰⁸ Dönmez, “Hayvanlara Yönelik”, 905.

³⁰⁹ Özen İnci, “Güncel Gelişmeler”, 11.

³¹⁰ “Türk Ceza Kanunu”.

³¹¹ Doğan Soyaslan, *Ceza Hukuku Özel Hükümler* (Ankara: Yetkin Yayıncılık, 2010), 452.

³¹² Yılmaz, “Hayvan Haklarına”, 221,222.

³¹³ Veli Özer Özbek vd., *Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler* (Ankara: Seçkin Yayınevi, 2018), 610.

sahibinin geçerli şikâyeti üzerine cezalandırılabilmesine yöneliktir.³¹⁴ Ancak hayvan sahibinin suçlu ile anlaşması veya uzlaşması durumunda, suçlunun cezalandırılabilmesi de mümkün olmayacaktır. Bununla bağlantılı olarak eleştirilebilecek olan bir diğer husus da, hayvanı sebepsiz yere öldüren veya işe yaramayacak hale getiren kişinin, hayvanın sahibi olması durumunda cezalandırma şartına ilişkin usulün öngörülmemiş olmasıdır.³¹⁵

Bu düzenleme ile hapis cezası ve adli para cezası seçimlik cezalar olarak düzenlenmiştir. Nitekim hâkim, ya uygulamalarda adli para cezasına hükmedecek ya da hapis cezasına hükmetse bile bu cezanın ertelenmesine ya da hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verebilecektir. Bu düzenlemenin sahipli hayvanların her türlü şiddet ve kötüye kullanımına karşı korunmasını sağlamaktan da uzak olduğu bildirilmektedir. Örneğin sahipli bir hayvana eziyet etmek, kötü muamele ya da cinsel istismarda bulunmak suç teşkil etmemektedir.³¹⁶

Bütün bu eleştiri ve öneriler neticesinde, kamu malı olan sahipsiz hayvanlara karşı işlenen eylemlerin soruşturulup kovuşturulabilmesi ve sahipsiz hayvanların statüsü noktasında oluşan tereddütlerin giderilmesi için TCK'nın 151/2. maddesinin çıkartılması kanaati hâkim olmuştur. Bununla beraber, kamu malı olan sahipsiz ve yabani hayvanlara karşı yapılan kötü muamelelerin sadece idari para cezası ile cezalandırılması kamu vicdanını yaralamakta ve huzurunu bozmaktadır. Hukuk devletinin özü olan kamu huzurunun sağlanması ve vicdanının rahatlaması için 7332 Sayılı Kanun kapsamında yapılan değişiklikler ile hayvanlar bir mal/eşya statüsünden çıkarılarak canlı konumuna getirilmiştir. Böylece, hayvanlara karşı işlenen şiddet ve zalimane davranışlar artık suç olarak kabul edilerek TCK 151/2. maddesi yürürlükten kaldırılmıştır.

TCK'nın 177. maddesinde³¹⁷ *“Gözetimi altında bulunan hayvanı başkalarının hayatı veya sağlığı bakımından tehlikeli olabilecek şekilde serbest bırakan veya bunların kontrol altına alınmasında ihmâl gösteren kişi, altı aya kadar hapis veya adli para cezası ile cezalandırılır”* hükmü yer almaktadır. İlgili hükme göre, buradaki suç tipi hayvana

³¹⁴ Dönmez, “Hayvanlara Yönelik”, 903-925.

³¹⁵ Özen İnci, “Güncel Gelişmeler”, 12.

³¹⁶ Özen İnci, “Güncel Gelişmeler”, 13.

³¹⁷ “Türk Ceza Kanunu”.

yönelik bir tehlikeden ziyade hayvanın yaratacağı tehlikeden kaynaklanmaktadır. Burada korunan hukuki yararın, insanların yaşama ve sağlık hakkı olduğu belirtilmektedir.³¹⁸

TCK'da hayvanları korumaya yönelik düzenlenmiş olan en önemli suç tipi 181 maddesinin 1. fıkrasında³¹⁹, “İlgili kanunlarla belirlenen teknik usullere aykırı olarak ve çevreye zarar verecek şekilde, atık veya artıkları toprağa, suya veya havaya kasten veren kişinin altı aydan iki yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılacağı”; 2. fıkrasında “Atık veya artıkları izinsiz olarak ülkeye sokan kişinin, bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılacağı” şeklinde düzenlenmiştir. TCK 181/4. maddesinde, “Bir ve ikinci fıkralarda tanımlanan füllerin, insan veya hayvanlar açısından tedavisi zor hastalıkların ortaya çıkmasına, üreme yeteneğinin körelmesine, hayvanların veya bitkilerin doğal özelliklerini değiştirmeye neden olabilecek niteliklere sahip olan atık veya artıklarla ilgili olarak işlenmesi hâlinde, beş yıldan az olmamak üzere hapis cezasına ve bin güne kadar adlî para cezasına hükmolunacağı” düzenlenmiştir. Bu maddenin, sadece çevresel değerlerin ön planda tutulduğu, hayvanlara yönelik işlenen suçlar bakımından hayvanları korumanın oldukça sınırlı olduğu ve uygulaması ve ispatı zor olan bir hüküm olduğu ileri sürülmektedir.³²⁰

TCK'da hayvanların yaşama ve nesillerini sürdürme haklarını korumaya yönelik düzenlenmiş en önemli suç tiplerinin bu maddelerde yer aldığı söylenebilir. Buna karşın bu maddelerde de hayvanlara karşı yapılan kötü muamele, işkence, tecavüz ve öldürme gibi suçlar yaptırım altına alınmadığından dolayı yetersiz görülmektedir. Diğer taraftan çevrenin kasten kirletilmesi suçu çoğu zaman tüzel kişiler tarafından işlenmesine rağmen TCK'da tüzel kişiler bakımından cezai sorumluluk öngörülmemiş, sadece tüzel kişilerin faaliyet izninin iptali veya mal varlığına el koyma gibi güvenlik önlemlerinin alınması uygun görülmüştür (TCK m.181/5). Tüzel kişinin faaliyeti kapsamında çevrenin taksirle kirletilmesi biçiminde hayvanlara zarar verilmesi durumunda ise ilgili tüzel kişi hakkında güvenlik tedbiri sorumluluğu dahi öngörülmemiştir.³²¹ Ayrıca kanun koyucu, bu suçlarda esas mağdurun hayvan olmayıp toplum olduğunu, aslında hayvanların sağlığına ilişkin menfaatinin korumakla toplumun menfaatinin korunmak istendiğini göstermektedir.³²²

³¹⁸ Dönmez, “Hayvanlara Yönelik”, 908.

³¹⁹ “Türk Ceza Kanunu”.

³²⁰ Dönmez, “Hayvanlara Yönelik”, 909.

³²¹ Özen İnci, “Güncel Gelişmeler”, 14; Dönmez, “Hayvanlara Yönelik”, 910.

³²² Baş, “Hayvanın Kötü”, 16.

TCK’da sadece çevrenin kasten ve kusurla kirletilmesi suçları bakımından nitelikli haller düzenlenmiştir. Ancak çevrede kalıcı hasar yaratılması gürültü kirliliği yoluyla da olabilmektedir. Mevzuatta sadece bir insanın sağlığının zarar görmesine sebep olabilen gürültü kirliliği cezalandırılmaktadır. Oysaki gürültü kirliliği insanlarla aynı derecede diğer canlılara da zarar verdiğinden dolayı Kanun içeriğinin genişletilmesi yararlı olacaktır. Örneğin, gürültü kirliliği hayvanların üreme döngüsünde olumsuz etkiye neden olmaktadır. Milli parklar gibi özel koruma altındaki bölgelere ve hayvan türlerine zarar verilmesi gibi bir tüzel kişinin faaliyet alanı içerisinde işlenen suçların nitelikli haller kapsamına alınması çevre suçlarıyla mücadelede mutlak fayda sağlayacaktır.³²³ Bu minvalde yeni nitelikli hallerin Kanuna eklenmesi hayvanların korunması noktasında önemli bir gelişme olacaktır.

TCK’nın 226/4.³²⁴ maddesinde, “*Şiddet kullanılarak, hayvanlarla, ölmüş insan bedeni üzerinde veya doğal olmayan yoldan yapılan cinsel davranışlara ilişkin yazı, ses veya görüntüleri içeren ürünleri üreten, ülkeye sokan, satışa arz eden, satan, nakleden, depolayan, başkalarının kullanımına sunan veya bulunduran kişi, bir yıldan dört yıla kadar hapis ve beş bin güne kadar adli para cezası ile cezalandırılır*” hükmü yer almaktadır. Dönmez’e göre³²⁵, kanun koyucu bu fıkra da bahsedilen sapkın cinsel davranışlarla ilgili ürünlerin topluma geçişini genel ahlak ve edep duygusunda yozlaşmaya neden olacağı kaygısıyla müstehcenlik suçu kapsamına almış ve bu fiilleri ayrı bir suç olarak düzenlemiştir. Bu hükme göre, hayvanlar üzerinde uygulanan şiddetin mutlaka cinsel nitelik taşıması gerekecektir. Vurgulanması gereken bir diğer husus, söz konusu hükümde hayvana tecavüz edilmesinin de suç olarak düzenlenmemiş olmasıdır. Bu doğrultuda, bu suçun düzenlenmesindeki endişenin hayvanı korumaktan ziyade toplumsal ahlakı korumak olduğu ifade edilmekte, yürürlükteki mevzuat bakımından hayvana karşı cinsel içerik taşıyan veya taşımanın her türlü saldırının (ayrı suçlar olarak) TCK’da düzenlenmesinin isabetli olacağı, zira HKK’da yer alan cezaların (HKK.m.14/1,

³²³ Volkan Maviş, “Türk Ceza Kanununda Çevreye Karşı Suçlar” (Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2020), 511.

³²⁴ “Türk Ceza Kanunu”.

³²⁵ Dönmez, “Hayvanlara Yönelik”, 913.

(j) bendi; 28/1, (k) bendi), sadece idari para cezası niteliğinde olduğu ileri sürülmektedir.³²⁶

1.5.2.8. 5262 Sayılı Organik Tarım Kanunu

Hayvan refahı ile ilişkili olan organik hayvancılık alanında yapılan yasal düzenlemeler bu Kanun³²⁷ ile yürürlüğe girmiştir. Bu Kanun'a göre, yetiştiricilik uygulamaları, barınak ve bakım şartları açısından hayvan refahına yönelik kurallar yer almış, özellikle kuyruk kesme, yolma ve bağlama, diş ve gaga kesme, boynuz köreltme gibi yöntemler ise yasaklanmıştır.

1.5.2.9. 5996 Sayılı Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu

Bu Kanun'da³²⁸, hayvanların kesim ve nakil sırasında refahı, yabani hayvan yetiştiriciliği ve hayvanlara kötü davranılmaması vb. konularla ilgili hükümler bulunmaktadır. Kanun'un 14(b). maddesinde, *"Hayvanlar kendi türlerine, yaşlarına, fizyolojik ihtiyaçları ve etolojik gereksinimlerine uyumlu bir şekilde, sağlık, beslenme ve barınma şartlarına uygun olarak yetiştirilir"* denilmektedir.

Kanun'da hayvan refahı ile ilgili hükümler Kanun'un ikinci kısmında *"Hayvan refahı ve zootekni"* başlığı altında düzenlenmiştir. Kanun'un 9(1). maddesinde, *"Hayvan sahipleri veya bakımından sorumlu kişiler, hayvan refahının sağlanması amacıyla, hayvanların barınma, bakım, beslenme, sağlık ve diğer ihtiyaçlarını karşılamak, sorumluluklarındaki hayvanların insan, hayvan ve çevre sağlığı üzerinde oluşturabilecekleri olumsuz etkilere karşı gerekli önlemleri almakla yükümlüdür"* ve 9(2). maddesinde *"Hayvanların kesimi ve hastalık kontrolü amacıyla itlafi, hayvanlarda heyecan, acı ve ıstırap oluşturmaktan, uygun araçlar kullanılarak yerine getirilmelidir"* hükümleri yer almaktadır.

Kanun'da hayvanlara ötenazi yapmak yasaklanmıştır. Bu kuralın istisnaları şunlardır: *"Hayvanlara acı ve ıstırap çektiren veya iyileşme durumu bulunmayan hastalık durumlarında; akut bulaşıcı bir hayvan hastalığının önlenmesi ya da eradikasyonu"*

³²⁶ Ali Yiğit ve Aşkın Yaşar, "Zoofili: Kutsal Dinler, Mevzuat ve Etik Açısından bir Değerlendirme", *Eurasian Journal of Veterinary Science*, 32/2 (2016): 116; Uran Murphy, "Hayvanların Anayasal", 260.

³²⁷ "Organik Tarım Kanunu", (Erişim Tarihi 12.04.2020), <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5262&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>

³²⁸ "Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu", (Erişim Tarihi 12.04.2020), <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/06/20100613-12.htm>.

amacıyla insan sağığı için risk oluşturan durumlarda; davranışları insan ve hayvanların hayatı ve sağığı için tehlike teşkil eden ve olumsuz davranışları kontrol edilemeyen durumlarda veteriner hekim tarafından ötenazi yapılmasına karar verilebilir”. Ötenazi işlemi veteriner hekim tarafından veya veteriner hekim gözetiminde yapılabilmektedir. Ayrıca Kanun’da, hayvan kesimlerinin Bakanlık onaylı kesim alanlarında gerçekleştirilmesi zorunlu tutulmuştur.

1.5.2.10. 6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu

Türk Borçlar Kanunu’nun³²⁹ 67. maddesine göre, “Bir hayvanın bakımını ve yönetimini sürekli veya geçici olarak üstlenen kişi, hayvanın verdiği zararı gidermekle yükümlüdür. Hayvan bulunduran, bu zararın doğmasını engellemek için gerekli özeni gösterdiğini ispat ederse sorumlu olmaz. Hayvan, bir başkası veya bir başkasına ait hayvan tarafından ürkütölmüş olursa, hayvanı bulunduranın, bu kişilere rücu hakkı saklıdır” hükümleri yer almaktadır. Bu Kanun’da, hayvanlar bir eşya olarak görölmüş, onların alınıp satılmaları konusunda çıkacak anlaşmazlıklarda nasıl bir yol izleneceğı, bir hayvan tarafından başkalarına verilecek zararın nasıl karşılanacağı düzenlenmektedir. Kanun’da, sahipsiz hayvanların neden olabileceğı zararlarda kimin sorumlu olacağı da düzenlenmemiştir.³³⁰ Kanunun 68. maddesi, bir kişinin hayvanının başkasının taşınmazına zarar verdiği hallerde, taşınmazın zilyedinine hayvanı yakalama, zararı giderilinceye kadar alıkoyma veya diğeryollarla etkisiz hâle getirme yetkisi vermiştir.

1.5.2.11. 6769 Sayılı Sınai Mülkiyet Kanunu

Kanun’un³³¹ 82(3). maddesi (d) bendinde “İnsan ya da hayvanlara önemli bir tıbbi fayda sağlamaksızın hayvanlara acı çektirebilecek genetik kimlik değıştirme işlemleri ve bu işlemler sonucu elde edilen hayvanlar” kategorisi patent verilmeyecek buluşlar arasında gösterilmektedir. Bu düzenleme ile, her ne kadar hayvanlar eşya statüsünden çıkarılmasa da, insanların hayvanları kullanma özgürlüğüne karşı hayvanların çıkarlarını ön plana alarak sınırlama getirilmiştir.³³²

³²⁹ “Türk Borçlar Kanunu”, (Erişim Tarihi 12.04.2020), <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6098.pdf/>.

³³⁰ Umut Metin, “6098 sayılı Yeni Türk Borçlar Kanunu Hükümlerine Göre Hayvan Bulunduranın Sorumluluğı”, *İstanbul Barosu Dergisi*, 86/5 (2012): 245-261.

³³¹ “Sınai Mülkiyet Kanunu”, (Erişim Tarihi 02.04.2020), <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6769.pdf/>.

³³² Çelebi, “Kişi ve Eşya Ayrımı”, 593.

Tablo 1.1: Türkiye'nin Hayvanların Korunması ile İlgili Mevzuatı

Mevzuat	T.C. Resmi Gazete (Tarih ve No)
7101 Sayılı İcra ve İflas Kanunu	19.06.1932, 2128
1380 Sayılı Su Ürünleri Kanunu	04.04.1971, 13799
7/10102 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı, Hayvanların Uluslararası Nakliyat Sırasında Korunmasına Dair Avrupa Sözleşmesi Onay Kanunu ve Bakanlar Kurulu Kararı	05.08.1975, 15317
2873 Sayılı Milli Parklar Kanunu	11/08/1983, 18132
2872 Sayılı Çevre Kanunu	11.08.1983, 18132
3285 Sayılı Hayvan Sağlığı ve Zabıtası Kanunu	16.05.1986, 19109
Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Ev ve Süs Hayvanları Satış, Barınma ve Eğitim Yerlerinin Kuruluş, Açılış, Ruhsat, Çalışma ve Denetlenme Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik	28.04.2000, 24033
Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, 2000/34 Sayılı Hayvan Pazarlarının Ruhsatlandırılma ve Denetleme Usul ve Esasları Hakkında Tebliğ	15.09.2000, 24171
Bakanlar Kurulu, 2001/3214 Sayılı Kurban Hizmetlerinin Diyanet İşleri Başkanlığınca Yürütülmesine Dair Karar	21.11.2001, 24590
4915 Sayılı Kara Avcılığı Kanunu	11.07.2003, 25165
4934 Sayılı Ev Hayvanlarının Korunmasına Dair Avrupa Sözleşmesinin Onaylanması Hakkında Kanun	22.07.2003, 25176
2004/2 Sayılı Ruhsatsız ve Kaçak Hayvan Kesiminin Önlenmesine Dair İzmir Valiliği İl Hıfzısıhha Kurulu Kararı	05.03.2004, 25393
Merkez Av Komisyonu, İl ve İlçe Av Komisyonlarının Görevleri, Çalışma Esas ve Usullerine Dair Yönetmelik	18.05.2004, 25466
Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Deneysel ve Diğer Bilimsel Amaçlar İçin Kullanılan Deney Hayvanlarının Korunması, Deney Hayvanlarının Üretim Yerleri ile Deney Yapacak Olan Laboratuvarların Kuruluş, Çalışma, Denetleme, Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik	16.05.2004, 25464
5199 Sayılı Hayvanları Koruma Kanunu	01.07.2004, 25509
5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu	12.10.2004, 25611
Çevre ve Orman Bakanlığı, Yaban Hayatı Koruma ve Yaban Hayatı Geliştirme Sahaları ile İlgili Yönetmelik	08.11.2004, 25637
5262 Sayılı Organik Tarım Kanunu	01.12.2004, 25659
Av ve Yaban Hayvanları ile Bunlardan Elde Edilen Ürünlerin Bulundurulması, Üretimi ve Ticareti Hakkında Yönetmelik	16.06.2005, 25847
Çevre ve Orman Bakanlığı, Av ve Yaban Hayvanlarının ve Yaşam Alanlarının Korunması, Zararlılarıyla Mücadele Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik	24.10.2005, 25976
Çevre ve Orman Bakanlığı, Hayvanların Korunmasına Dair Uygulama Yönetmeliği	12.05.2006, 26166
Çevre ve Orman Bakanlığı, Hayvan Deneyleri Etik Kurallarının Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik	06.07.2006, 26220

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Hayvancılık İşletmelerinin Kuruluş, Çalışma, Denetleme Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik	09.08.2006, 26254
Çevre ve Orman Bakanlığı, Hayvanat Bahçelerinin Kuruluş, Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik	11.08.2007, 26610
5996 Sayılı Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu	13.06.2010, 27610
Organik Tarımın Esasları ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik	18.08.2010, 27676
6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu	04.02.2011, 27836
Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Ev ve Süs Hayvanlarının Üretim, Satış, Barınma ve Eğitim Yerleri Hakkında Yönetmelik	08.10.2011, 28078
Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Ev ve Süs Hayvanlarının Ticari Olmayan Hareketlerinde Uygulanacak Hayvan Sağlığının Dair Yönetmelik	05.12.2011, 28133
Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Deneysel ve Diğer Bilimsel Amaçlar İçin Kullanılan Hayvanların Refah ve Korunmasına Dair Yönetmelik	13.12.2011, 28141
Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Yurt İçinde Canlı Hayvan ve Hayvansal Ürünlerin Nakilleri Hakkında Yönetmelik	17.12.2011, 28145
Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Hayvanların Nakilleri Sırasında Refahı ve Korunması Yönetmeliği	24.12.2011, 28152
Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Sulak Alanların Korunması Yönetmeliği	04.04.2014, 28962
Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Çiftlik Hayvanlarının Refahına İlişkin Genel Hükümler Hakkında Yönetmelik	22.11.2014, 29183
Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Buzağuların Korunması ile İlgili Asgari Standartlara İlişkin Yönetmelik	22.11.2014, 29183
Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Yumurtacı Tavukların Korunması ile İlgili Asgari Standartlara İlişkin Yönetmelik	22.11.2014, 29183
Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Hayvan Deneylei Etik Kurullarının Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik	15.02.2014, 28914
Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Hayvan Nakillerinde Kontrol ve Dinlendirme İstasyonu Yönetmeliği	30.05.2015, 29371
6769 Sayılı Sınai Mülkiyet Kanunu	10.01.2017, 29944
Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Etçi Tavukların Korunması İle İlgili Asgari Standartlara İlişkin Yönetmelik	20.01.2018, 30307
7153 Sayılı Çevre Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun	10.12.2018, 30621
9 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, Gözden Geçirilen Uluslararası Taşımacılıkta Hayvanların Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi	12.10.2018, 30563
7332 Sayılı Hayvanları Koruma Kanunu ile Türk Ceza Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun	14.07.2021, 31541

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK HUKUKUNDA HAYVANLARIN KORUNMASI İLE İLGİLİ MEVZUAT HÜKÜMLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

2.1. Giriş

Birinci bölümün ilgili kısmında da belirttiğimiz üzere, hayvanların korunmasına ilişkin ülkemizdeki yegâne düzenleme 5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanunu değildir. Ancak diğer kanuni düzenlemelerin aksine, bu kanunda hayvanların korunmasına ilişkin gerek idari gerek cezai yaptırımlar öngörülmiştir. Biz de çalışmamızın bu bölümünde ilgili düzenlemeleri Yargıtay kararları ışığında ele alacağız. Kanunda farklı kabahatler ve suçlar düzenlenmiştir. Tekrara düşmemek için suçları ve kabahatleri bir bütün olarak incelemeyi uygun gördük.

2.2. Hayvanları Koruma Kanunundaki Hükümler

2.2.1. İdari Yaptırımlar

5199 Sayılı Hayvanları Koruma Kanununda değişiklikler yapılmasını öngören 7332 Sayılı Kanun³³³ göre idari para cezaları artırılmıştır. Bu düzenlemeye göre, kedi ve köpek sahiplerinin dijital kimliklendirme yöntemiyle hayvanlarını kayıt altına aldirmamaları durumunda iki yüz Türk Lirası idari para cezasına hükmolunur. Hayvan sahiplenilmesi ile ilgili yasaklara ve yükümlülükler aykırı hareket eden ve gerekli önlemleri almayanlara hayvan başına bin Türk lirası; belediyeler tarafından düzenlenen eğitimlere katılmayan işletme sahiplerine beş bin Türk lirası; hayvanlara cerrahi amaçlı uygulamalarda bulunanlara bin Türk lirası; bir hayvan neslini yok edecek müdahalelerde bulunan kişilere hayvan başına otuz beş bin Türk lirası; hayvan deneylerine ilgili aykırı eylemlerde bulunanlara hayvan başına bin iki yüz Türk lirası; sertifikası olmadığı hâlde hayvan deneyi yapanlara hayvan başına dört bin beş yüz Türk lirası idari para cezası verilmektedir.

Kanun kapsamında hayvan ticari melerine aykırı davrananlara hayvan başına beş yüz Türk Lirası ile beş bin Tün asında para cezası, hayvanların kesim işlemlerine aykırı hareket edenlere hayvan başına iki bin yüz Türk lirası ile beş bin iki yüz elli Türk lirası arasında para cezası; acil durumlarda öldürülen hayvanların bertaraf edilmesine ilişkin yükümlülükler aykırı hareket edenlere hayvan başına iki bin iki yüz Türk lirası; hayvanların korunması amacıyla yapılacak eğitici yayınlara yer vermeyen ulusal radyo ve televizyon kuruluşlarına yirmi bir bin Türk lirası; hayvana trafikte zarar veren sürücünün hayvanı en yakın veteriner hekime götürmemesi halinde bin beş yüz

³³³ “7332 Sayılı Hayvanları Koruma Kanunu ile Türk Ceza Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun”.

Türk lirası idarî para cezası verilecektir. Bu Kanun kapsamında el konulan kedi ve köpekler ile diğer hayvanların belediyeler tarafından hayvan bakımevine konulması kararlaştırılmıştır.

Yukarıda ayrıntılı biçimde açıklanan şekliyle 7332 sayılı Kanun ile 5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanununda yapılan değişiklik ile ön görülen müeyyideler önceki Kanuna nazaran ağırlaştırılmıştır. Kabul edilen bu değişikliklere bağlı olarak artık hayvanları mal veya eşya olarak kabul gören anlayış terk edilmiştir. Yeni düzenleme ile hayvanlar hak ettikleri canlı konumuna getirilmiş, TCK 151/2.³³⁴ maddesinde zikredilen sahipli-sahipsiz hayvan ayrımının ise TCK 151/2. maddenin yürürlükten kalkması ile uygulanma olanağı kalmamıştır. Yerel yönetimlerin hayvan barınakları kurma, bu barınaklarda hayvanların tedavi, beslenme, bakımını üstlenme gerektiği takdirde rehabilite edilecek olanların ıslahını sağlama, konularında görev ve sorumluluk alanı genişletilerek mahalli idarelere sorumluluk yükletilmesi Kanunda yapılan değişikliğin uyum sürecinin yürütülmesi açısından önem arz eden bir başka gelişme olmuştur.

2.2.2. İdare Mahkemesi Kararları

1580 sayılı Belediye Kanunu,³³⁵ Belediyenin vazifeleri başlıklı 15(14). fıkrasında Kanun hükmüne aykırı olacak şekilde sahipsiz hayvanları elinde bulunduran, saklayan belde dahilinde hayvan sürülerinin dolaşacağı, otlayacağı yerleri ve yayılımına gidecek hayvanların toplanacağı yerler belirlemek ve bu yerleri çevrelemek şeklinde yer verilmiştir. 1982 Anayasası madde 125’de³³⁶; “İdare kendi eylem ve işlemlerinden doğan zararı ödemekle yükümlüdür.” hükmü yer almaktadır. Kamu idareleri, ifa etmekle mükellef oldukları halkın genel ve ortak gereksinimlerini karşılamak amacı ile kamu hizmeti ifa ederken yasalara ve genel hukuka bağlı kalmak mecburiyetinde olup bu kaidelere aykırı hareket etmek suretiyle şahısların uğrayacakları zararları yukarıda bahsi geçen Anayasa hükmü gereği ödemekle mükelleftirler. Hukuk Devleti ilkesinin olmazsa olmazı olarak kabul gören idarenin mali sorumluluğunda aranan kusurun nesnel nitelik taşıdığı yani kamu görevlilerinin kusurlu olup olmadıklarına bakılmaksızın hizmetin kurulmasında, düzenlenmesinde ve işlemindeki bozukluk ve aksaklıkları ifade ettiği

³³⁴ “Türk Ceza Kanunu”.

³³⁵ “Belediye Kanunu”, (Erişim Tarihi 14.12.2021), <http://www.mku.edu.tr/files/200-a5f3980a-2402-4a4a-96b8-7ced2a07631e.pdf>.

³³⁶ “Türkiye Cumhuriyeti Anayasası”.

kabul edilmiştir. Bu anlamda idarenin mali sorumluluğunun hizmet kusurundan kaynaklandığı anlaşılmaktadır.³³⁷

2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu³³⁸, nun 2/1. maddesinin (b) bendinde tam yargı davasının idari eylem ve işlemlerden dolayı şahsi hakları doğrudan zedelenen kişiler tarafından açılabilceği, aynı Kanunun 12. maddesinde ise “*Şahsi hakları doğrudan ya da dolaylı olarak zedelenen herkesin, haklarını ihlal eden bir idari işlemin dolayısıyla Danıştay’a ve idare mahkemelerine doğrudan doğruya tam yargı davası veya iptal ve tam yargı davalarını birlikte açabilecekleri gibi, ilk önce iptal davası açarak bu davanın karara bağlanması üzerine, bu husustaki kararın veya kanun yollarına başvurulması halinde verilecek kararın tebliği veya bir işlemin icrası sebebiyle doğan zararlardan dolayı icra tarihinden itibaren dava süresi içinde tam yargı davası açabilecekleri*” kurala bağlanmıştır.³³⁹

5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanunu³⁴⁰, nun 6(4). maddesinde “*Sahipsiz veya güçten düşmüş hayvanların en hızlı şekilde yerel yönetimlerce kurulan veya izin verilen hayvan bakımevlerine götürülmesi zorunludur. Bu hayvanların öncelikle söz konusu merkezlerde oluşturulacak müşahede yerlerinde tutulması sağlanır. Müşahede yerlerinde kısırlaştırılan, aşıl原因 ve rehabilite edilen hayvanların kaydedildikten sonra öncelikle alındıkları ortama bırakılmaları esastır.*” hükmüne yer verilmiştir. 12.05.2006 tarih ve 26166 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren “*Hayvanların Korunmasına Dair Uygulama Yönetmeliği*³⁴¹”nin 7. maddesinin 1. fıkrasının da ise belediyelerin sahipsiz ve güçten düşmüş hayvanlarla ilgili alacağı tedbirler düzenlenmiştir.

İdarenin malî sorumluluk türlerinden biri olan kusurlu sorumluluk, hizmet nedeniyle kaynaklanan kusur kavramı ile açıklanmaktadır. Bahsi geçen kusur kavramı ise idare tarafından yürütölen bir hizmetin gereği gibi işlememesi, geç işlemesi veya hiç işlememesi gibi hâllerden doğan zararların tazmininde idarenin kusurlu sorumluluğu ilke ve esasları uygulanmaktadır. İdarenin işlemlerinden doğan zararların tazmin edilmesi amacıyla açılan tam yargı davalarında, idarî işlemin hukuka aykırı olması idarenin hizmet

³³⁷ Metin Günday, *İdare Hukuku* (Ankara: İmaj Yayıncılık, 2003), 332.

³³⁸ “İdari Yargılama Usulü Kanunu”, (Erişim Tarihi 14.12.2021), <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2577&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>.

³³⁹ Ahmet Nohutçu, *İdari Yargı* (Ankara: Savaş Yayınevi, 2012), 207.

³⁴⁰ “Hayvanları Koruma Kanunu”.

³⁴¹ “Hayvanların Korunmasına Dair Uygulama Yönetmeliği”, (Erişim Tarihi 14.12.2021), <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/05/20060512-7.htm>.

kusurunun varlığını ortaya koymaktadır. Ancak hizmet kusurunun bulunması yeterli olmayıp, genel sorumluluk koşullarının da somut olayda gerçekleşmiş olma şartı aranmaktadır. Bu koşullar ise, idarî bir işlem ya da idareden sadır olan ihmali veya icraî bir eylemin varlığı, tazmin isteminde bulunanın maddî veya manevî bir zararının doğmuş olması ve söz konusu zararın idarenin işlem veya eyleminin bir sonucu olması yani zarar ile idarî davranış arasında kurulabilen bir illiyet bağının mevcudiyetidir.³⁴²

Manevî zarar; idarenin bir eylem veya işlemi dolayısı ile kişinin sahip olduğu ve hukukça korunan yaşam, beden bütünlüğü, sağlık, hürriyet, ad, saygınlık, haysiyet, cinsel ve ruhsal bütünlük gibi kişilik değerlerine yapılan saldırılar sonucu kişinin bu saldırıdan dolayı duyduğu bedenî ve/veya ruhsal acı ve elem olarak tanımlanmakta; manevî tazminatla kişinin bu acı ve elemının kısmen de olsa tatmin edilmesi amaçlanmaktadır. Manevi tazminat ise kişilerin mamelekinde yani para ile ölçülebilen, belirli bir maddi değere haiz haklarının tamamında veya bir kısmında ortaya çıkan azalma ya da edinilmesi kesin olan gelirden yoksun kalmayı telafi etmeye yönelik bir tazmin aracı olmayıp, manevi tatmin aracıdır.

Yukarıda yer verilen Yasa ve Yönetmelik hükümleri ile sahipsiz sokak hayvanları veya güçten düşmüş, yaşlı hayvanların toplatılması, kısırlaştırılması, aşılması ve alındıkları ortama geri bırakılmaları gibi konularda belediyelere birtakım görevler yüklenmiş olup, sahipsiz ve güçten düşmüş hayvanların toplatılarak yaşam alanlarında ve kent içinden tamamen ortadan kaldırılarak öldürülmelerine ilişkin bir düzenlemeye yer verilmemiştir.

İdari yargı yerlerince, idarenin doğan zarar karşılığı tazminat ödemekle sorumlu tutulabilmesi için, görev ve yetki alanı içerisine gerçekleştirdiği bir işlem veya eylem nedeniyle bir zararın oluşması veya doğan zarar ile bu eylem veya işlem arasında bir nedensellik bağının mevcut olması gerekmektedir.

Bu açıklamalardan hareketle idarenin sorumluluğunu yerine getirmediği ve kusurlu olduğu iddiası ile açılan davalar incelenmiştir:

³⁴² Nohutçu, “İdari Yargı”, 215.

1. Ankara 3. İdare Mahkemesinin 30/04/2002 Tarih, 2001/1607E-2002/778 K. Sayılı Kararında³⁴³ özetle; davacı N.Ö'nün, Çankaya İlçesinde ikamet ettiği, belediyenin hizmet kusuru nedeniyle 16.08.2001 günü sokak köpeklerinin saldırısına uğraması sonucu olduğu öne sürülen 4.500 TL manevi, 500 TL maddi zararın karşılanması talebi ile açılan davayı reddeden Ankara 3. İdare Mahkemesinin 30.04.2002 gün ve E:2001/1607, K:2002/778 sayılı kararını temyiz ettiği, Danıştay 8. Dairesinin 2002/4514 Esas-2003/2040 Karar sayılı dosyasında yapılan temyiz incelemesinde; “Davacının dilekçesinde maddi tazminat istemine ilişkin olarak ileri sürülen iddialar içerisinde yer alan sağlık giderlerinin davacının bağlı olduğu sosyal güvenlik kuruluşunca karşılanmış olması ve yapılan giderlerin belgelendirilmemiş olması nedeniyle, mahkeme kararının maddi tazminata yönelik hükmünün bozulmasını gerektirir bir husus görülmediği ancak reddedilen manevi tazminat ile ilgili olarak başıboş köpeklerin insan sağlığına zarar vermeyecek şekilde tecrit edilmeleri, gerektiğinde bakım ve tedavilerinin yapılmasının belediyenin görevi olduğundan, davacının uğramış olduğu köpek saldırısı nedeniyle duyduğu üzüntü ve ıstırapın bedeli olarak uygun miktarda manevi tazminata hükmedilmesi gerektiği görüşüyle izah edilen gerekçeler ışığında temyiz isteminin maddi tazminata ilişkin kısmının reddi ile yerel mahkeme kararının buna ilişkin hüküm fıkrasının onanmasına, manevi tazminata ilişkin istemin ise kısmen kabulüyle mahkeme kararının buna ilişkin hüküm fıkrasının bozulması gerektiği” yönünde görüş bildirmiştir. İlgili kararda davacının maddi tazminata ilişkin olarak dava şartı olan uğradığını iddia ettiği maddi zararına ilişkin ispat yükü kendisinde olduğundan ve mal varlığındaki eksilmeyi gösterir belgeleri sunmadığından, maddi tazminat talebinin reddedilmesi ve yaşadığı saldırı nedeni ile kişilik değerleri saldırıya uğrayan yaşam hakkı tehlikeye atılan davacının yaşamış olduğu korku ve üzüntü göz önüne alındığında hakkaniyete uygun bir oranda manevi tazminat isteminin kabulünün yerinde olduğunu düşünmekteyiz.

2. Sakarya 1. İdare Mahkemesinin 01/06/2018 Tarih, 2018/177 E.-2018/532 Sayılı Kararında³⁴⁴ özetle; davacılardan 17.05.2012 doğum tarihli E.D.Ü'nün 10.04.2017 tarihinde Sakarya İli Erenler Mahallesinde bulunan evinin yanında bulunan boş araziden

³⁴³ Ankara 3. İdare Mahkemesi, 30/04/2002, E: 2001/1607, K. 2002/778, <https://uyap.gov.tr/>, E.T. 21.09.2020.

³⁴⁴ Sakarya 1. İdare Mahkemesi, 01/06/2018, E: 2018/177, K. 2018/532, <https://uyap.gov.tr/>, E.T. 20.09.2021.

topunu almak isterken başıboş sokak köpeklerinin saldırısına uğradığı, başından ve vücudunun çeşitli bölgelerinden ısırıldığı, annesi tarafından kurtarıldıktan sonra Sakarya Üniversitesi Eğitim ve Araştırma Hastanesi'nde tedavi gördüğü, davacılar tarafından 22.05.2017 kayıt tarihli dilekçe ile sahipsiz hayvanların rehabilitesinden davalı Belediye'nin sorumlu olduğu, sorumluluğun yerine getirilmediğinden bahisle saldırıda zarar gören davacı küçük ile diğer davacılar olan anne ve baba için maddi ve manevi tazminat isteminde bulunulduğu, davalı idarenin 29/05/2017 tarihli ve E.14/2690 sayılı yazısında üzücü olayın yaşandığı Erenler Mahallesi, 1102 Sokak ve çevresi yeni yerleşim alanı olması, çevresinde arsaların boş ve atıl durumda olması nedeniyle dikenli ve orman halini almış, sahipsiz hayvanların saklanma ve barınması için ideal ortam oluşturmaktadır. İlçemiz Sakarya'nın ana giriş yolunun üzerinde olması nedeniyle çevre il ve ilçelerden kapalı kasalı araçlarla modern sanayi arkasındaki boş alanlara sahipsiz hayvanlar bırakılmaktadır (bölgede yaşayan vatandaşların ifadeleri). Ayrıca olayın yaşandığı yerin Adapazarı İlçesine uzaklığı 450 metre, Arifiye İlçesine uzaklığı yaklaşık 900 metre olması nedeniyle ekiplerimizin bölgede yaptığı çalışmalarda sahipsiz hayvanlar çevre ilçe hizmet alanına kaçmaktadır. Ekiplerimiz tarafından bölgedeki köpeklerin toplanmasına rağmen hayvanların beslenmesi ve barınması için uygun bir ortam olduğundan çevre ilçe ve mahallelerden sahipsiz hayvanlar bölgeye toplanmaktadır.” denilerek davacıların tazmin istemlerine olumsuz yanıt verilmesi üzerine bakılan davanın sahipsiz hayvanların ıslah ve denetiminde davalı idarenin hizmet kusuru bulunduğundan bahisle davacı E.D.Ü lehine 150.000 TL manevi, davacı S.Ü lehine 25.000 TL manevi ve davacı M.Ü lehine 25.000 TL manevi tazminata olay tarihinden itibaren işleyecek yasal faiziyle birlikte hükmedilmesi istemiyle açıldığı anlaşılmıştır.

Saldırıya bağlı olarak meydana gelen fiziksel ve ruhsal zararın tespiti için Mahkemenin 27.04.2018 tarihli ara kararı ile davacı küçük Sakarya Üniversitesi Eğitim ve Araştırma Hastanesi'ne sevk edilmiştir. Plastik Cerrahi Polikliniği'nce düzenlenen 14/05/2018 tarihli raporda “Skalpte 5x1 cm skar lomber bölgeler gluteal bölgeler ve uylukta 1-2 cm çaplı multiple skar mevcuttur. Skarlar kalıcı niteliktedir”, denilerek davacı küçüğün bel, kalça ve uyluğunda birden fazla kalıcı yara izinin bulunduğu açıklanmaktadır.

Diğer yandan Mahkemenin 27.04.2018 tarihli ara kararı ile davalı idareden sahipsiz hayvanlara ilişkin olarak Belediye sınırları içerisinde yürütülen faaliyetlerin açıklanarak, buna ilişkin bilgi ve belgelerin gönderilmesi istenilmiş olup; davalı Belediye Veteriner İşleri Müdürlüğü'nün 15/05/2018 tarih ve E:14/2505 sayılı yazısında “Belediyemiz hizmet alanı içerisinde sahipsiz hayvanları toplama hizmetini bir veteriner hekim iki adet köpek toplama personeli sahipsiz hayvanların Sakarya Büyükşehir Belediyesi Sahipsiz Sokak Hayvanları Geçici Bakımevine teslim edildiği belirtilmiş ve hayvanların teslimine ilişkin tutanaklar sunulmuştur.

Dosya kapsamında bulunan olaya ilişkin görüntüler, davacı küçüğe ait tıbbi tedavi kayıtları, Sakarya Üniversitesi Eğitim ve Araştırma Hastanesi'nce hazırlanan davacı küçüğe ilişkin sağlık raporları bir arada değerlendirildiğinde; davacı küçüğün yerleşimin bulunduğu bir yerde, oturduğu sitenin bitişiğindeki boş arsada saat 14:00 sıralarında köpek saldırısına uğradığı; olayın olduğu yer ve saat dikkat alındığında davacı küçüğün ebeveynlerinin çocuğa nezaret yükümlülüklerini yerine getirmediklerinden bahsedilemeyeceği; 5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanunu ile Hayvanların Korunmasına Dair Uygulama Yönetmeliği uyarınca sahipsiz hayvanların toplatılmasından davalı Belediye'nin sorumlu olduğu, sunulan bilgi ve belgeler ile hayvan teslimine ilişkin tutanaklardan davalı Belediye'ce sahipsiz hayvanların toplatılması ve rehabilitasyonu yönünden çalışmalar yapıldığı anlaşılmakla beraber, olayın gerçekleştiği yer ve oluş şekline bu çalışmaların yetersiz olduğu kanaatine varılmıştır.

Kural olarak, idarenin ifa ettiği kamu hizmeti ile zarar arasında bu hizmetten kaynaklanan nedensellik bağı kurulabiliyor ise idare bu zararı karşılamakla yükümlüdür. Hizmet kusurundan doğan sorumluluk, idarenin sorumluluğunun doğrudan ve asli nedenini oluşturmaktadır.

Manevi tazminat, bireyin malvarlığında meydana gelen azalmayı tamamlamaya yönelik bir kaybı giderme aracı değil, bireyin maddiyat ile ölçülemeyen tinsel değerlerinin, yaşadığı sıkıntı, üzüntü ve acı nedeni ile ruhsal tatminini sağlama amacına hizmet eden bir tazmin aracıdır. Manevi tazminat, bir zenginleşme aracı değil yaşanan olay nedeniyle kişinin iç dünyasında meydana gelen üzüntü ve acıyı kısmen de olsa hafifletmeyi amaçlar. Tam yargı davalarının özelliği gereği dava sonucunda takdir

edilecek manevi tazminat miktarının, yaşanan olayın vahametini ortaya koyacak, hukuka aykırılığı teşvik etmeyecek bir başka ifade ile benzeri olayların yaşanması durumunda emsal nitelikte caydırıcı ve aynı zamanda cezalandırıcı bir miktarda olması gerekmektedir.

Bu durumda davacı küçük E.D.Ü'nün evinin bitişiğindeki parselde sokak köpeklerinin saldırısına uğrayarak yaralanması olayında, yasal mevzuat uyarınca sorumluluklarını tam olarak yerine getirmeyen davalı idarenin hizmet kusuru bulunduğu; davacı küçüğün, 6 köpeğin vahşi saldırısına uğramasına bağlı olarak ciddi bir korku ve acı yaşadığı; vücudunun bel, kalça ve uyluk kısımlarında birden fazla kalıcı yara izinin olduğu, davacının ebeveynlerinin çocuklarının başına gelen bu hadiseden dolayı yoğun bir üzüntü ve keder yaşadıkları anlaşılmış olup; olay nedeniyle duyulan üzüntü ve acıyı bir nebze hafifletme ve benzer olayların tekrarlanmaması için caydırıcılık sağlamak amacıyla davacılar lehine aşağıda belirtilen tutarlarda manevi tazminata hükmedilmesi gerektiği kanaatine varılmış, Açıklanan nedenlerle; Davacı E.D.Ü için 150.000 TL manevi tazminat ödenmesini hükmedilmesi talebinin kısmen kabulüne; 50.000,00 TL manevi tazminatın davalı idareye başvuru tarihi olan 22.05.2017 tarihinden itibaren hesaplanacak yasal faiziyle birlikte davacıya ödenmesine, kabul edilen manevi tazminat miktarının üzerindeki kısım bakımından davanın reddine;

Davacı M.Ü için 25.000,00 TL manevi tazminat ödenmesini hükmedilmesi talebinin kısmen kabulüne; 15.000,00 TL manevi tazminatın davalı idareye başvuru tarihi olan 22.05.2017 tarihinden itibaren hesaplanacak yasal faiziyle birlikte davacıya ödenmesine, kabul edilen manevi tazminat miktarının üzerindeki kısım bakımından davanın reddine;

Davacı S.Ü için 25.000,00 TL manevi tazminat ödenmesini hükmedilmesi talebinin kısmen kabulüne; 15.000,00 TL manevi tazminatın davalı idareye başvuru tarihi olan 22.05.2017 tarihinden itibaren hesaplanacak yasal faiziyle birlikte davacıya ödenmesine, kabul edilen manevi tazminat miktarının üzerindeki kısım bakımından davanın reddine karar verilmiştir. Davacılar tarafından yapılan istinaf başvurusu üzerine İstanbul Bölge İdare Mahkemesi 9. İdare Dava Dairesi 27/11/2018 Tarih, 2018/1135 E.-2018/1474 K. Sayılı kararında özetle; İdare Mahkemesi kararında kanunda sayılan kaldırma

nedenlerinin bulunmadığından bahisle davacılar tarafından yapılan istinaf başvurusunun reddine karar vermiştir.

İlk derece mahkemesi tarafından davacı küçük ile davacı anne ve babası lehine manevi tazminat istemlerinin kısmen kabulünün hak ve adalet anlayışına uygun olduğu düşüncesindeyiz. Zira söz konusu olayda evinin yan tarafındaki boş arazide oynayan çocuğun 6 sokak köpeğinin saldırısına uğradığı ve vücudunun farklı bölgelerinde uğradığı saldırıdan dolayı oluşan yaralanmaların kalıcı iz niteliğinde olduğu, davalı belediyenin ileri sürdüğü sebeplerin böyle bir olayda mazeret olarak kabul edilemeyeceği, olayın yaşandığı yerin meskûn mahal olup belediye sınırları içerisinde yer aldığı ve bu durumun davalı idarenin kusurlu olduğu gerçeğini ortadan kaldırmayacağı, kaldı ki bulunduğumuz zaman dilimi içerisinde kamuoyuna yansıyan haber içeriklerinde de sokaklarda başı boş gezen köpekler nedeni ile saldırıya uğrayan ve hayatını kaybeden çok sayıda insan olduğunun aşikâr olduğu, küçük bir çocuğun yaşamış olduğu bu korku ve travmanın onun psikolojisi üzerindeki etkisi ve yaralanmalarına ilişkin tedavi süreci düşünüldüğünde yüksek mahkeme kararının yerinde olduğu kanaatindeyiz.

3. Balıkesir 2. İdare Mahkemesinin 08/11/2019 Tarih, 2019/325 E.-2019/636 K. Sayılı Kararında³⁴⁵ özetle; Davacı A.A tarafından, 5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanunu'nun 14/l. maddesine aykırı hareket ettiğinden bahisle, sahibi olduğu Dogo Argentino kırması ile Pitbull Terrier kırması iki adet köpeğin alıkonularak İvrindi barınağına teslim edilmesi ve aynı Kanun'un 28.maddesi (k) bendi uyarınca 15.604,00-TL idari para cezası ile cezalandırılmasına dair Gömeç Kaymakamlığı'nın 2019/01/20/02/2019 sayılı işleminin; hukuka aykırı olduğu, köpeklerin sahiplenilmesinin değil, sahiplendirilmesinin yasak olduğu, köpekler melez olduğu için kanunda belirtilen şartları taşımadıkları, ceza miktarının hatalı olarak hesaplandığı ileri sürülerek iptaline karar verilmesi istenilmektedir.

5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanunu'nun 14/1 maddesinde Pitbull Terrier, Japanese Tosa gibi tehlike arz eden hayvanların üretimini yapmak, bu ırka ait hayvanları sahiplendirmek, sahiplendirilmesine aracılık etmek, ülkemize girişini sağlamak, satışını ve reklamını yapmak, bu hayvanları takas etmek, satmak ya da başkaca bir amaçla

³⁴⁵ Balıkesir 2. İdare Mahkemesi, 08/11/2019, E: 2019/325, K. 2019/636, <https://uyap.gov.tr/>, E.T. 10.10.2021.

sergilemek ve hediye etmek eylemlerinin her biri yasak fiiller arasında sayılmıştır. Kanunda kısaca üretimi, değişimi, satışı, sergilenmesi yasak sayılan bu ırklara Tarım ve Orman Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğünün 28.05.2010 tarihli yazısı ve Tarım ve Orman Bakanlığı 2. Bölge Müdürlüğü Balıkesir Şube Müdürlüğü'nün 09.11.2018 tarihli yazısıyla Dogo Argentino adlı köpek ve bu ırkların melezlerinin de ilave edildiği, irdelenecek olan davaya dayanak idari yaptırım kararına konu köpeklerle ilgili gelen şikâyetler üzerine davacı evinin bahçesinde Pitbul Terier kırması ve Dogo Argentino kırması köpeklerin tespiti üzerine 5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanunu uyarınca sözü edilen köpeklere el konularak davacının idari para cezası ile cezalandırıldığı ileri sürülerek davanın kabul edilmemesi gerektiği savunulmaktadır.

Dava dosyasının incelenmesinden; Gömeç İlçe Jandarma Komutanlığı'na gelen ihbar üzerine, denetim ekibince, 19.02.2019 tarihinde davacının ikametgahının bulunduğu, Balıkesir İli, Gömeç İlçesi, Kemalpaşa Mahallesi, İnteland Tatil Sitesi adresine gidildiği, yapılan denetim sonucu düzenlenen tutanakta “söz konusu evin bahçesinde, ırkları Rottweiler kırması, Dogo Argentino kırması ve Pitbull Terrier kırması olmak üzere üç adet köpeğin tespit edildiği, Dogo Argentino kırması ve Pitbull Terrier kırması olan köpeklerin Balıkesir Büyükşehir Belediyesi İvrindi barınağına teslim edilmek üzere teslim alındığı, ifadelerine yer verilerek aynı tarihte, 1-2 yaşlarında siyah renkli Hera isimli Pitbull Terrier kırması köpek ile 1-2 yaşlarında beyaz renkli Rıfkı isimli Dogo Argentino kırması köpeğin, denetim elemanları gözetiminde, Gömeç Belediyesi ekiplerine teslim edildiği, akabinde de Gömeç Kaymakamlığı'nın 2019/01/20/02/2019 sayılı işlemi ile davacının 5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanunu'nun 14/l. maddesine aykırı hareket ettiğinden bahisle, Dogo Argentino kırması ile Pitbull Terrier kırması iki adet köpeğin alıkonularak İvrindi barınağına teslim edildiği ve aynı Kanun'un 28/k maddesi uyarınca 15.604,00-TL idari para cezası ile cezalandırıldığı, anılan bu işlemin iptaline karar verilmesi talebi ile görülmekte olan davanın açıldığı anlaşılmaktadır.

Mahkemece dava kül halinde incelendiğinde, mülga Tarım ve Orman Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü'nün “Tehlikeli Köpekler” konulu 22.04.2008 tarih ve 126 sayılı yazısında, 5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanunu'nun 14.maddesi kapsamı içerisinde değerlendirilecek köpek ırklarına ilişkin Bakanlık nezdinde düzenlenen 20.11.2007-2008 sayılı Müsteşarlık Makam oluru ile kurulan komisyonca, adı geçen maddede sayılan Pitbull Terrier ve Japanese Tosa, Dogo

Argentino, Fila Brasileiro ve bu ırkların melezlerinin de bu maddeye eklendiği, bahsi geçen tehlikeli köpekleri bulunduran hayvan sahiplerinin, işbu yönergenin yayımından itibaren üç ay içinde İl Hayvan Koruma Kurullarına bildirimde bulunarak bunları kayıt altına aldirmaları, altı ay içerisinde kısırlaştırmaları ve kısırlaştırıldıklarına ilişkin belgeleri İl Hayvan Koruma Kurullarına teslim etmeleri gerektiği yönünde bir takım düzenlemeler yapıldığı, yine Tarım ve Orman Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü'nün Balıkesir Valiliği, İl Çevre ve Orman Müdürlüğü'ne gönderdiği 28.05.2010 tarih ve 165/4595 sayılı yazısında; belirtilen tehlikeli köpek türlerinin halka açık yerlerde görülmesi veya şikayet konusu olması durumunda kolluk kuvvetleri ve belediye zabıtasınca; *“1 Ocak 2005 tarihi öncesi doğumlu kısırlaştırma belgesi ve belediye kayıtları bulunan Pitbull Terrier ve Japanese Tosa türleri ile 22 Ekim 2008 tarihi öncesi doğumlu kısırlaştırılma belgeleri ve belediye kayıtları bulunan Dogo Argentino ve Fila Brasilerio ve bu dört tür köpek melezleri hariç hayvan sahiplerinin tespiti halinde tutanak tutulması, söz konusu tehlikeli köpeklere el konularak belediye bakımevlerine teslim edilmesi ve İl Çevre ve Orman Müdürlüklerine bilgi verilmesi”* hususunun İçişleri Bakanlığı'na bildirildiği, bu bağlamda, tehlikeli köpeklerin tespit edilmesi halinde yukarıda belirtilen tarihler göz önünde bulundurularak kısırlaştırma belgesinin bulunmaması halinde idari para cezası kesilmesi ve hayvanlara el konularak bakımevlerine teslim edilmesi hususunda gereğinin yapılmasının belirtildiği görülmektedir.

Bakılan uyuşmazlıkta; davacının, 5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanunu'nun 14. maddesi kapsamında değerlendirilecek köpek ırklarına dair Bakanlık nezdinde oluşturulan 20.11.2007-208 sayılı Müsteşarlık Makam oluru ile kurulan komisyonca, tehlikeli köpekler sınıfı kapsamında olduğu belirlenmiş 1-2 yaşlarında Pitbull Terrier kırması ile Dogo Argentino kırması köpeklerinin bulunduğu görülmekte olup, yukarıda sözü edilen ilgili yazı uyarınca, köpeklerin 2005 veya 2008 yılı öncesi doğumlu olmadığı da dikkate alındığında, söz konusu köpeklerin alıkonulmasına ve davacıya 5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanunu'nun 28/k maddesi uyarınca yeniden değerlendirme oranı ile güncellenmesi suretiyle 15.604,00-TL idari para cezası verilmesine yönelik dava konusu işlemde hukuka aykırılık bulunmamaktadır. Açıklanan nedenlerle; davanın reddine karar verilmiştir.

Davacı tarafından kararın istinaf edilmesi üzerine İzmir Bölge İdare Mahkemesi 6. İdare Dava Dairesi 16/06/2020 Tarih, 2020/521 E.-2020/814 K. sayılı kararında;³⁴⁶ Dava, davacının 5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanunu’nun 14/l. maddesine aykırı hareket etmesi nedeniyle sahibi olduğu Dogo Argentino kırması ile Pitbull Terrier kırması iki adet köpeğin alıkonularak İvrindi barınağına teslim edilmesi ve devamında yer alan madde 28’in (k) bendi uyarınca 15.604,00-TL idari para cezası ile cezalandırılmasına dair Gömeç Kaymakamlığı’nın 2019/01/20/02/2019 sayılı işleminin iptali istemiyle açılmıştır.

Olayda, bir yakınma üzerine denetim birimlerince davacının ev adresine gidildiği, yapılan denetim sonucunda evin bahçesinde üç köpeğin bulunduğu, birinin Dogo Argentino, birinin Pitbull Terrier kırması olduğunun belirlendiği, bu belirleme üzerine Kanunun 14/l bendinde getirilen yasağa aykırılık nedeniyle aynı Kanunun 28/k bendi uyarınca iki köpeğin barınağa teslim edilmek üzere alındığı, her bir köpek için 7.802,00 TL olmak üzere dava konusu işlemle 15.604,00 TL idari para cezası verildiği, ilk derece mahkemesince Bakanlık tarafından oluşturulan komisyonun anılan ırkların melezlerini de tehlikeli köpek olarak değerlendirdiği kararına dayanılarak davanın reddine karar verildiği görülmektedir.

Davalı idarece davacının 5199 Sayılı Hayvanları Koruma Kanunu’nun 28. Maddesi (k) bendinde bahsi geçen ve tehlike oluşturan hayvan olarak nitelenen cinsteki köpeklerini ürettiği, üçüncü kişilere sahiplendirdiği yolunda yapılmış bir belirlemenin bulunmadığı, bu hayvanları sahiplenmiş ve bakımını üstlenmiş olmasının, davacının salt sahiplendiği hayvanlar nedeniyle Kanunun 14/l bendi uyarınca yaptırıma konu edilmesinde “neden ve konu” bakımından hukuka uygun görülerek, davacının istinaf başvurusunun kabulüne, kesin olarak karar verilmiştir.

İdareyi bağlayan hukuk kaynaklarından biri de, bizzat idare tarafından yapılan düzenleyici işlemlerdir. Bu düzenleyici işlemlerden tüzük ve yönetmelik Anayasada düzenlenmiştir. Ancak idarenin düzenleyici idari işlemleri sadece Anayasada düzenlenmiş bulunan bu işlemlerden ibaret olmayıp idarenin genel düzenleme yetkisine sahip olması nedeni ile başka isimler altında misal kararname, karar, genelge, tebliğ,

³⁴⁶ İzmir Bölge İdare Mahkemesi, 6. İdare Dava Dairesi, 16/06/2020, E: 2020/521, K. 2020/814, <https://uyap.gov.tr/>, E.T. 10.10.2021.

sirküler ve benzeri düzenleyici işlemler yapması mümkündür. Dolayısı ile 5326 Sayılı Kabahatler Kanunu 4. madde hangi fiillerin kabahat oluşturduğu, kanunda açıkça tanımlanabileceği gibi; kanunun kapsam ve koşulları bakımından belirlediği çerçeve hükmün içeriği, idarenin genel ve düzenleyici işlemleriyle de doldurulabilir. Kabahat karşılığı olan yaptırımların türü, süresi ve miktarı, ancak kanunla belirlenebilir.” kapsamında toplum sağlığı ve güvenliği açısından tehlike riski taşıyan köpek ırklarının belirlenmesi, bu köpek ırkları ile ilgili düzenlemelerin kanun çerçevesinde birtakım koşul ve yaptırımlara tabi olması hiç kuşkusuz hukuk devletinin işleyişi açısından olağandır. Somut olayda ise Hayvanları Koruma Kanunu’nun 14. maddesi kapsamında biri Dogo Argentino, bir diğeri Pitbull Terrier kırmısı köpek cinslerine sahip olan davacının belediye tarafından barınağa teslim edilmek üzere köpeklerine el konulmasına ve her bir köpek için 7.802,00 TL olmak üzere toplamda 15.604,00 TL idari para cezası ödemesine ilişkin işlemlerin iptali için açtığı davada ilk derece mahkemesince davacının davasının reddine karar verildiği sonrasında davacı tarafından ilgili kararın süresinde istinaf edilmesi üzerine yüksek mahkemece davacının Hayvanları Koruma Kanunu 28.maddesi k bendinde bahsi geçen 14. maddenin (1) bendine aykırı hareket etmediği gerekçesi ile davacının istinaf başvurusunun kabulüne karar vermiştir. Kanaatimizce burada davacının lehine bir değerlendirme yoluna giden istinaf mahkemesi davacının eyleminin Hayvanları Koruma Kanunu Madde 14/1’de açıkça tek tek satılmak suretiyle bahsedildiği şekilde tehlike arz eden bu hayvanları ürettiğine, 3. kişilere sahiplendirdiğine, ülkemize girişini, satışını ve reklamını yaptığına, takas ettiğine, sergilediğine ve hediye ettiğine dair tüm dosya kapsamında somut bir delil bulunmadığı gerekçesi ile isabetli olacak şekilde istinaf başvurusunun kabulüne karar vermiştir.

2.2.3. Adli Cezalar

5199 sayılı Kanunda³⁴⁷ yapılan değişiklik ile mevcut idari para cezalarına ek olarak adli cezalar da eklenmiştir. Yeni düzenleme ile nesli tehlike altında olan bir hayvanı öldüren, bir hayvanın neslini yok eden kişilerin beş yıldan on yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılacağı belirtilmiştir. 12. madde dâhilinde belirtilen hayvan kesimleri ile 13/1 fıkra da sayılanların haricinde bir ev hayvanını veya evcil hayvanı kasten öldüren kişinin altı aydan dört yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılacağı hükmü getirilmiştir.

³⁴⁷ “Hayvanları Koruma Kanunu”.

Ülkemizde genellikle son yıllarda sıkça karşılaşılan hayvanlara cinsel saldırıda bulunma veya tecavüz etme fiilini işleyen kişinin ise bu fiili dolayısı ile altı aydan üç yıla kadar hapis ve yüz günden az olmamak üzere adli para cezası ile cezalandırılmasına karar verilebilecektir.

Kanunun madde 14/1 (m) bendi uyarınca ev ortamına ve yaşam hareketliliğine uygun bir ev hayvanına veya evcil hayvana eziyet ederek, hayvana karşı zalimane ve merhametsizce davranan kişinin ise altı aydan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılması uygun görülmüştür. Yine hayvanları dövüştüren kişiler içinde adli para ve hapis cezası öngörülmüş, belirtilen suçların veteriner hekim, veteriner sağlık teknisyeni, hayvan koruma gönüllüsü, hayvan koruma derneği üyeleri, hayvan koruma vakfı üyeleri veya hayvanlara bakmak yahut hayvanları korumakla mükellef olan şahıslar tarafından işlenmesi halinde bu durum verilecek cezanın yarı oranında artırıcı nitelikli hal olarak kabul edilmiştir. Bu madde kapsamında belirtilen suçların hayvanın sahibi ya da üçüncü bir kişi tarafından işlenmesi halinde soruşturma yapılması Tarım ve Orman Bakanlığının il veya ilçe müdürlükleri tarafından Cumhuriyet Başsavcılığına yazılı başvuruda bulunulması koşuluna bağlanmıştır. Bu başvuru yargılama şartı niteliğinde olup suçüstü halinde ise soruşturma genel hükümlere göre yapılacaktır. Kanunun 14. maddesinin ikinci, üçüncü, dördüncü ve beşinci fıkralarında belirtilen suçların üçüncü bir kişi tarafından sahipli hayvana karşı işlenmesi durumunda ise soruşturmaya başlanması için hayvan sahibinin şikâyeti aranmaktadır. Maddede sayılan suçlara konu olan eylemleri gerçekleştirdiği tespit olunan kişilerin veya bu suretle sahibi olduğu hayvanın bakımını ciddi şekilde ihmal ederek hayvana zarar veren kişilerin hayvan bulundurması yasaklanarak (m. 24), hayvanlarına el konulmasına karar verilir. El konulan hayvanlar denetime yetkili makam tarafından uygun koşullarda bakıma alınarak tekrardan sahiplendirilir.

Bu maddelerde hayvanlara karşı yapılan eziyet ve istismarlara karşı verilecek cezaların alt sınırının 2 yıldan az olması, üst sınırın 3 yıla sabitlenmesi ve adli cezaların sadece ev/evcil hayvanlara yönelik olması ilk göze çarpan maddeler olarak değerlendirilmektedir. Kanunda, hapis cezalarının “Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun”³⁴⁸ gereğince ertelenmesi, cezalara ertelenemez şerhinin

³⁴⁸ “Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun”, (Erişim Tarihi 27.03.2021), <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5275.pdf>

konulmaması ve dolayısıyla caydırıcılığın sınırlı olması başlıca eleştiriler arasında yer almaktadır. Bununla beraber, Kanunda, hayvanların petshoplarda sergilenemeyecek olması ancak eşya hüviyetinde kataloglardan seçtirilip satışa devam ettirilmesi de yanlış bir düzenleme olarak görülmektedir.

Kanunda (m.12), suç olarak tanımlanan fiillere ilişkin soruşturma açılmasının, suçüstü hâlleri hariç, şikâyetle bağlı olacağı belirtilmektedir.³⁴⁹ Kanaatimizce bu şekildeki yargılama durumu anayasal ihbar ve şikâyet hakkına aykırılık teşkil etmekte ve teknik bir alan olan soruşturma görevinin savcılık dışında aracı bir kuruma verilmesi temel ceza hukuku prensipleriyle bağdaşmamaktadır. İhbar veya suçüstü hâllerinde hayvanlara yönelik olarak gerçekleştirilen suçlarda genel tahkikat hükümleri uygulanmalı ve savcılık resen ya da gerçek-tüzel herhangi bir kişinin ihbarı üzerine harekete geçebilmelidir.

Yapılan düzenleme ile hayvanlara karşı işlenen suçların karşılığında öngörülen hapis veya adli para cezası hükümlerinde yer alan “veya” bağlacının bu suçlardan birini işleyen kişilere verilecek cezaların ikisinden birinin uygulanacağı anlamını taşıdığı dolayısı ile kanunda bu cezaların seçimlik cezalar şeklinde yer aldığı anlaşılmaktadır. Bu nedenle verilecek hapis cezasının adli para cezasına çevrilerek infaz ettirilecek olması, mahkeme hâkiminin de bu yönde de takdir yetkisi kullanarak karar verebileceği ihtimali göz önüne alındığında bu yönde verilecek kararların kamu vicdanını tatmin etmeyeceği ve cezaların caydırıcılığı konusunda yetersiz kalacağı endişesini oluşturacağı düşünülmektedir.

09.07.2021 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 7332 Sayılı Kanun kapsamında Hayvanları Koruma Kanununda yapılan yenilikler, hayvan sahiplerinin her türlü zulüm ve eziyete maruz kalan, hayatını sürdürme hakkı yok sayılan hayvanlara karşı yürüttükleri mücadele ve verdikleri çabaya önemli ve hukuki bir katkı sağlamıştır. 7332 sayılı Kanun ile önceki kanuna göre kabahat kapsamında sayılan “Hayvanlara işkence yapmak”, “Acımasız ve zalimce muamelede bulunmak”, “Hayvanlara cinsel saldırıda bulunmak” ve “Tecavüz etmek” fiilleri yeni düzenleme ile kabahat olmaktan çıkmış ve TCK kapsamında suç niteliğini kazanmıştır.

Söz konusu düzenleme sonrası ilgili kanun maddesini ihlal ettiği iddiası ile Türkiye’de açılan ilk dava olma özelliğini taşıyan davada, Ankara 55. Asliye Ceza

³⁴⁹ “Hayvanları Koruma Kanunu”.

Mahkemesinde tutuklu olarak yargılanan Meral T. isimli şahıs hakkında Ankara Cumhuriyet Başsavcılığınca düzenlenen iddianame içeriğinde; sanık Meral T.'nin köpeklere zalimce muamele ettiğine dair yapılan ihbar üzerine harekete geçildiği, sanığın ikametinde yapılan aramada ise bakımları savsaklanmış ve elverişsiz şartlarda yaşayan 7 köpeğin bulunduğu, sanığın evinin avlusunda yapılan kazıda ise toprak altına gömülü halde 11 ölü köpeğin bulunduğu tespit edildiği, mevcut deliller ve ihbar içeriği dikkate alındığında sanığın üzerine atılı suçu işlediği hususunda yeterli ve kuvvetli şüphe bulunduğu, Ankara Sulh Ceza Hâkimliğince yapılan sorgusunun ardından tutuklandığı, Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından düzenlenen iddianamede sanık Meral T.'nin 11 evcil hayvanı kasten öldürmek, uhdesinde bulunan evcil hayvana zalimce muamelede bulunma suçlarından 9 aydan 4 yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılmasının talep edildiği, iddianamenin kabulüne müteakip Ankara 55. Asliye Ceza Mahkemesine açılan 2021/1230 Esas sayılı dosyasındaki yargılamanın hali hazırda derdest olduğu ve dosyaya bilirkişi olarak atanan veteriner hekimin raporunu sunması için duruşmanın ileri bir tarihe ertelendiği, tutuklu olan sanığın ise adli kontrol hükümlerinin tatbiki sureti ile tahliye edilmesine karar verildiği bilgisine ulaşılmıştır.

2.3. Yargıtay Kararları Işığında Hayvanların Korunması

Bu bölümde Türk Ceza Hukukunda yer alan, hayvanların korunması ile ilgili Yargıtay kararları hukuki açıdan değerlendirilerek, uygulamada ortaya çıkan bazı sorunlara ilişkin fikirler geliştirilmesine, Yargıtay içtihatlarının nasıl şekillendiğinin gösterilmesine çalışılmıştır. Burada sadece hayvanların korunmasına ilişkin kararlara değil, hayvanların sebebiyet verdiği zararlardan dolayı verilen kararlara da yer verilmiştir.

Yargıtay 19. Ceza Dairesi 15/06/2021 Tarihli, 2020/867E-2021/6628 K. Sayılı ilamında; 5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanunu'na aykırılık eyleminden dolayı kabahatli Mustafa Kalaycı hakkında, aynı Kanun'un 11/2, 28/h ve 28/son maddeleri uyarınca 140.292,00 Türk lirası idarî para cezası uygulanmasına dair Orman ve Su İşleri Bakanlığı IV. Bölge Müdürlüğü İzmir Şube Müdürlüğünün 19/04/2019 tarihli ve 9 sayılı idarî yaptırım kararına karşı yapılan başvurunun reddine dair İzmir 3. Sulh Ceza

Hâkimliğinin 19/09/2019 tarihli ve 2019/2193 değişik iş sayılı kararına karşı yapılan itirazın reddine ilişkin İzmir 4. Sulh Ceza Hâkimliğinin 04/10/2019 tarihli ve 2019/3911 değişik iş sayılı kararı aleyhine Adalet Bakanlığının 20/12/2019 gün ve 94660652-105-35-17776-2019-Kyb sayılı kanun yararına bozma istemini içeren yazısı ekinde bulunan dava dosyası Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığının 30/12/2019 gün ve KYB-2019/133462 sayılı ihbarnamesi ile daireye verilmekle okundu.

Dosya kapsamına göre, 21/02/2019 tarihinde Kemalpaşa Kanatlı Kümes Hayvanlarını Yetiştirme ve Koruma Derneğine ait binada horoz dövüşü yaptırdığından bahisle anılan derneğin başkanı kabahatli hakkında 12 adet horoz için 3.897,00 Türk lirasından toplam 140.292,00 Türk lirası idarî para cezası verilmiş ise de; benzer bir olayla ilgili olarak Yargıtay 19. Ceza Dairesinin 12/09/2019 tarihli ve 2019/29857 esas, 2019/11191 karar sayılı ilâmında da belirtildiği üzere,

5326 sayılı Kabahatler Kanunu'nun 4/2. maddesinde yer alan, "Kabahat karşılığı olan yaptırımların türü, süresi ve miktarı, ancak kanunla belirlenebilir.", 14. maddesinin, (1) Kabahatin işlenişine birden fazla kişinin iştirak etmesi halinde bu kişilerin her biri hakkında, fail olarak idarî para cezası verilir. (3) Kabahate iştirak için kasten ve hukuka aykırı işlenmiş bir fiilin varlığı yeterlidir. Kabahatin işlenişine iştirak eden kişi hakkında, diğerlerinin sorumlu olup olmadığı göz önünde bulundurulmaksızın idarî para cezası verilir." şeklindeki, 5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanunu'nun 11/2. maddesinde yer alan, "Hayvanları başka bir canlı hayvanla dövüştürmek yasaktır. Folklorik amaca yönelik, şiddet içermeyen geleneksel gösteriler, Bakanlığın uygun görüşü alınarak il hayvanları koruma kurullarından izin alınmak suretiyle düzenlenebilir." şeklindeki, aynı Kanunun 28/1-h. maddesinde yer alan "11'inci maddenin birinci fıkrasındaki eğitim ile ilgili yasaklara aykırı davrananlara binbeşyüz Türk Lirası; ikinci fıkrasına aykırı davrananlara hayvan başına binbeşyüz Türk Lirası idarî para cezası verilir." şeklindeki ve anılan Kanun'un 28/son maddesinde yer alan, "Bu maddenin (b) bendinde atıfta bulunulan 5'inci maddenin birinci, ikinci ve beşinci fıkraları ile (o) bendi dışında kalan fiillerin, veteriner hekim, veteriner sağlık teknisyeni, hayvan koruma gönüllüsü, hayvan koruma derneği üyeleri, hayvan koruma vakfı üyeleri, hayvan toplama, gözetim altına alma, bakma, koruma ile görevlendirilmiş olan kişilerce işlenmesi hâlinde verilecek ceza iki kat artırılarak uygulanır." şeklindeki düzenlemeler dikkate alındığında, dosyada bulunan olay yeri tespit tutanağında horoz dövüşü yaptırılan adreste 100 veya daha fazla

kişinin bulunduğu, ele geçirilen 19 adet horozdan 7 tanesinin sahibinin tespit edildiği, 12 adet horozun ise kime ait olduğunun tespit edilemediği, 5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanunu'nun 28/1-h maddesinde hayvan başına idarî para cezası verileceği belirtilmiş ise de, aynı kişiye ait her bir hayvan için bu cezanın uygulanacağı, başka kişilere ait hayvanların toplamı üzerinden bir kabahatli hakkında ceza uygulanamayacağı, dosya kapsamında 12 adet horozun kabahatliye ait olduğuna dair bir delil bulunmadığı, ancak horoz dövüştürülenler arasında bulunması sebebiyle sadece bir hayvan sebebiyle ceza verilebileceği gözetilmeksizin, idarî para cezasına karşı yapılan itirazın kabulüne karar verilmesi gerekirken yazılı gerekçeyle reddine karar verilmesinde isabet görülmediği gerekçesiyle 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 309. maddesi uyarınca anılan kararın kanun yararına bozulması isteminde bulunulmakla, gereği görüşülüp düşünüldü;

5326 sayılı Kanunun 14. maddesinin birinci fıkrasındaki “Kabahatin işlenişine birden fazla kişinin iştirak etmesi halinde bu kişilerin her biri hakkında, fail olarak idari para cezası verilir.” ve üçüncü fıkrasındaki “Kabahate iştirak için kasten ve hukuka aykırı işlenmiş bir fiilin varlığı yeterlidir. Kabahatin işlenişine iştirak eden kişi hakkında, diğerlerinin sorumlu olup olmadığı göz önünde bulundurulmaksızın idari para cezası verilir.” düzenlemeleri ile 5199 sayılı Kanunun 11/2. ve 28/1-h maddelerindeki düzenlemeler ışığında somut olay değerlendirildiğinde kabahatlinin, Kemalpaşa Kanatlı Kümes Hayvanlarını Yetiştirme ve Koruma Derneği isimli derneğin başkanı olduğu, dosya kapsamında yer alan fotoğraflardan dernek binasında horozların dövüştürülmesi için arena hazırlandığının belirlendiği ve bilgi sahiplerinin de haftada 3 gün horoz dövüşü yaptırıldığını belirttikleri, 21/02/2019 ve 22/02/2019 tarihli tutanaklara göre en az 12 horozun dövüştürüldüğünün tespit edildiği, kabahatlinin de horozların dövüştürülmesini organize etmek ve yeri ayarlamak suretiyle, 5199 sayılı Kanunun 28/1-h maddesindeki düzenleme gereğince her bir horozun dövüştürülmesi suretiyle ayrı ayrı oluşan kabahatlere iştirak ettiği anlaşılmakla, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığının yerinde görülmeyen kanun yararına bozma isteğinin REDDİNE, 15/06/2021 tarihinde oy birliğiyle karar verildi.³⁵⁰

³⁵⁰ Yargıtay 19. Ceza Dairesi, 15/06/2021, E: 2020/867, K. 2021/6628, <https://uyap.gov.tr/>, E.T. 10.10.2021; Benzer bir davada; 5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanunu'nun 11/2. maddesine muhalefet eyleminden dolayı kabahatli Yavuz Durna hakkında Orman Su İşleri Bakanlığı XV. Bölge Müdürlüğü Sivas Şube Müdürlüğünün 30/05/2018 tarihli ve 2018/28 sayılı idarî para cezası karar tutanağı ile uygulanan 47.250,00 Türk lirası idari para cezasına yönelik itirazın reddine dair Sivas

2.3.1. TCK Hayvanın Tehlike Yaratabilecek Şekilde Serbest Bırakılması Suçu Kararları

1. Yargıtay 8. Ceza Dairesi, 09/11/2015 Tarih, 2015/14169 Esas ve 2015/24187 K. Sayılı İlamında;

Sulh Ceza Hâkimliğinin 31/10/2018 tarihli ve 2018/2856 değişik iş sayılı kararına karşı yapılan itirazın reddine ilişkin Tokat 1. Sulh Ceza Hâkimliğinin 21/11/2018 tarihli ve 2018/2899 değişik iş sayılı kararı aleyhine Adalet Bakanlığının 23/12/2019 gün ve 4934 sayılı kanun yararına bozma istemini içeren yazısı ekinde bulunan dava dosyası Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığının 02/01/2020 gün ve KYB-2019-135852 sayılı ihbarnamesi ile Dairemize verilmekle okundu.

19/05/2018 tarihinde Sivas İli Dikilitaş İlhanı bodrum katında horoz dövüşü yaptırdığından bahisle kabahatli hakkında 15 adet horoz için 3.150,00 Türk lirasından toplam 47.250,00 Türk lirası idari para cezası verilmiş ise de; 5326 sayılı Kabahatler Kanunu'nun 4/2. maddesinde yer alan, "Kabahat karşılığı olan yaptırımların türü, süresi ve miktarı, ancak kanunla belirlenebilir." şeklindeki 14. maddesinin, "(1) Kabahatin işlenişine birden fazla kişinin iştirak etmesi halinde bu kişilerin her biri hakkında, fail olarak idarî para cezası verilir. (3) Kabahate iştirak için kasten ve hukuka aykırı işlenmiş bir fiilin varlığı yeterlidir. Kabahatin işlenişine iştirak eden kişi hakkında, diğerlerinin sorumlu olup olmadığı göz önünde bulundurulmaksızın idarî para cezası verilir." şeklindeki, 5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanunu'nun 11/2. maddesinde yer alan, "Hayvanları başka bir canlı hayvanla dövüştürmek yasaktır. Folklorik amaca yönelik, şiddet içermeyen geleneksel gösteriler, Bakanlığın uygun görüşü alınarak il hayvanları koruma kurullarından izin alınmak suretiyle düzenlenebilir." şeklinde, 28/1-h maddesinde, "11'inci maddenin birinci fıkrasındaki eğitim ile ilgili yasaklara aykırı davrananlara binbeşyüz Türk Lirası; ikinci fıkrasına aykırı davrananlara hayvan başına binbeşyüz Türk Lirası idarî para cezası verilir." şeklindeki düzenlemeler dikkate alındığında, dosyada bulunan 19/05/2018 tarihli olay, yakalama ve muhafaza alma tutanağında horoz dövüşü yaptırılan adreste 44 kişinin bulunduğu, ele geçirilen 15 adet horozdan 2 tanesinin kime ait olduğunun tespit edildiği, 13 adet horozun ise kime ait olduğunun tespit edilemediği, 5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanunu'nun 28/1-h maddesinde hayvan başına idari para cezası verileceği belirtilmiş ise de, aynı kişiye ait her bir hayvan için bu cezanın uygulanacağı, başka kişilere ait hayvanların toplamı üzerinden bir kabahatli hakkında ceza uygulanamayacağı, her ne kadar mahkeme gerekçesinde iştiraktan bahsetmiş ise de, iştirak hükümlerinin olayda uygulanma imkânının bulunmadığı ve kabahatli hakkında ona ait olduğu düşünülen her bir hayvan için ceza verilebileceği, dosya kapsamında 15 adet horozun kabahatliye ait olduğuna dair bir delil bulunmadığı, ancak horoz dövüştürülenler arasında bulunması sebebiyle sadece bir hayvan sebebiyle ceza verilebileceği gözetilmeksizin,

Muterizin salt dövüş yaptırılan yerde bulunması şeklindeki eyleminin 5199 sayılı Kanun'un 11/2. maddesinde kabahat olarak tanımlanan "Hayvanları başka bir canlı hayvanla dövüştürmek" niteliğinde olmadığı gözetilmeksizin, itirazın kabulü yerine yazılı şekilde reddine karar verilmesinde isabet görülmediği gerekçesiyle 5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 309. maddesi uyarınca anılan kararın kanun yararına bozulması isteminde bulunulmakla, gereği görüşülüp düşünüldü;

I-Kanun yararına bozmaya konu ihbarnamenin (1) no'lu bendi yönünden yapılan incelemede;

Muterizin salt dövüş yaptırılan yerde bulunması şeklindeki eyleminin 5199 sayılı Kanun'un 11/2. maddesinde kabahat olarak tanımlanan "Hayvanları başka bir canlı hayvanla dövüştürmek..." niteliğinde olmadığı gibi dosya kapsamında 15 adet horozdan herhangi bir tanesinin muterize ait olduğuna dair bir delil bulunmadığı anlaşılmakla; Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığının yerinde görülmeyen kanun yararına bozma isteğinin REDDİNE, II-Kanun yararına bozmaya konu ihbarnamenin (2) nolu bendi yönünden yapılan incelemede; Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığının kanun yararına bozma istemine dayanan ihbarname içeriği yerinde görüldüğünden, Tokat 1. Sulh Ceza Hâkimliğinin 21/11/2018 tarihli ve 2018/2899 değişik iş sayılı kararının CMK'nın 309/4-d maddesi uyarınca kanun yararına BOZULMASINA, muteriz hakkında uygulanan idari para cezasının kaldırılmasına, 16/06/2021 tarihinde oy birliğiyle karar verildi (Yargıtay 19. Ceza Dairesi 16/06/2021, E: 2020/838, K. 2021/6726 <https://uyap.gov.tr/>, E.T. 10.10.2021).

“...5237 sayılı TCK’nın 177. maddesinde; gözetimi altında bulunan hayvanı başkalarının hayatı veya sağlığı bakımından tehlikeli olabilecek şekilde serbest bırakan veya bunların kontrol altına alınmasında ihmâl gösteren kişinin cezalandırılacağı belirtilmiş olup, malvarlığı açısından tehlikeye sokulma haline maddede yer verilmemiştir.

Sanık tarafından şehirlerarası otoyolun kenarında otlatılan büyükbaş hayvanlardan birinin yola çıkması sonucu maddi hasarlı trafik kazasının meydana geldiği somut olayda, kişilerin hayatı ve sağlığı açısından somut bir tehlikenin meydana gelmemiş olması nedeniyle 177. maddesinde belirtilen suçun yasal unsurları oluşmadığı gözetilerek sanığın 2918 sayılı Karayolları Trafik Kanununun 69/2. maddesi uyarınca idari para cezası ile cezalandırılması gerekirken, yazılı şekilde 177/1 maddesi uyarınca mahkûmiyetine karar verilmesi,...”³⁵¹ izah edilen gerekçeye dayanılarak yerel mahkeme hükmünün bozulmasına karar verilmiştir. Bu madde ile kişinin gözetimi altında bulunan bir hayvanı başkalarının hayatı veya sağlığı bakımından tehlike yaratabilecek şekilde serbest bırakması veya sorumluluğu altında bulunan hayvanların kontrolünü sağlamada ihmalkârlıkta bulunması suç olarak kabul edilmiştir. Bu suçun oluşması için mutlak suretle bir zararın meydana gelme şartı aranmamaktadır. Suç kişinin gözetimi altındaki hayvanının başka kişilerin hayatı ve sağlığı açısından tehlike arz edecek şekilde serbest bırakması veya bu hayvanları kontrolünü sağlamada ihmâl göstermesi ile tamamlanmaktadır. Kanun koyucunun bu madde ile korumak istediği bütün kişilerin sahip olduğu hayat ve sağlık hakkıdır. Tehlike suçunun oluşması açısından madde metninde korunan değer tehlike ile karşı karşıya kalması yeterlidir. Şayet meydana gelen tehlike ile bir zarar doğmuş ise bu kez zarar suçu kapsamında değerlendirme yapılması gerekecek ve burada da failin eylemi nedeni ile doğan zarar açısından kast veya taksirinin tartışılmasının gerekeceği bilinmektedir.³⁵²

Somut olayda yerel mahkemece sanık hakkında TCK 177/1 maddesi gereği cezalandırılması yoluna gidilmesi otoyolda gerçekleşen maddi hasarlı trafik kazasında her ne kadar yaralanan kimselerin olmaması nazara alınarak bir üst mahkeme tarafından

³⁵¹ Yargıtay 8. Ceza Dairesi, 09/11/2015, E: 2015/14169, K: 2015/24187, <https://uyap.gov.tr/>, E.T. 20.09.2021.

³⁵² Hasan Tahsin Gökcan, Mustafa Artuç, *Türk Ceza Kanunu Şerhi* (Ankara: Adalet Yayınevi, 2021), 6302,6303.

sanığın ihmal şeklindeki suç teşkil eden eylemi kabahat niteliğinde olduğu kabul edilerek sanığın 2918 sayılı Karayolları Trafik Kanunu³⁵³ 69/2.maddesinde, “Madde 69-Yerleşim birimleri dışındaki karayolunda, taşıt yolu üzerinde zorunlu haller dışında hayvan bulundurmak, karayollarının yasaklanmamış, kesimlerinde ise hayvanla çekilen veya elle sürülen araçları, hayvanları, hayvan sürülerini ve binek hayvanlarını trafik kurallarına uymadan sürmek ve bunları sürme yeteneğinden yoksun kimselerin yönetimine vermek veya başıboş bırakmak yasaktır (Değişik: 21/5/1997-4262/4 md.). Bu madde hükümlerine uymayanlar 1.800,00 TL para cezası ile cezalandırılırlar. Ancak, başıboş hayvan bırakma yasağına riayet etmeyerek trafik kazasına sebebiyet veren faile üç ay hafif hapis cezası uygulanır. (1) Taşıt yolunu kullanmak zorunda olan hayvan sürü ve kümelerini sevk ve idare edenler yönetmelikte belirtilen usul ve şartlara uymak zorundadırlar.” şeklinde madde hükmünden cezalandırılması gerektiği belirtilerek bozulmuştur. Ancak dava konusu olayda sanığın otlatmakta olduğu büyükbaş hayvanlarından birinin otoyola çıkması neticesinde meydana gelen maddi hasarlı trafik kazasında kazaya karışan araç içerisindeki kişilerin hayat ve sağlık hakları açısından tehlikenin olduğu bu durumda da sanığın yerel mahkemece TCK 177/1.maddesi gereğince cezalandırılması yoluna gidilmesinin hakkaniyetine daha uygun olduğu düşüncesindeyiz.

2. Yargıtay 8. Ceza Dairesi, 02/11/2015 Tarih, 2015/ Esas ve 2015/23783 K. Sayılı İlamında;

“1-5237 sayılı Türk Ceza Kanunu’nun 177. maddesinde tanımlanan tehlike suçunun oluşabilmesi için hayvanın başkalarının hayatı veya sağlığı bakımından tehlikeli olabilecek şekilde serbest bırakılması veya kontrol altına alınmasında ihmal gösterilmesi yeterli olup bir zarar meydana gelmesi durumunda, sanığın zarar suçundan sorumlu olacağı, bu itibarla somut olayda sanığa ait iş yerinin önünde bulunan köpeğin katılana saldırarak basit bir tıbbi müdahaleyle giderilebilecek ölçüde yaralanmasına neden olup zararın gerçekleştiği ve eylemin taksirle yaralama suçunu oluşturduğu, zarar suçu olan taksirle yaralama suçundan sanığın cezalandırılmasına karar verildiği hallerde, ayrıca tehlike suçu olan hayvanın tehlike yaratabilecek şekilde serbest bırakılması suçundan cezalandırılma imkânı bulunmamakta ise de, herhangi bir nedenle zarar suçundan cezalandırılabilme imkânının ortadan kalktığı durumlarda, koşulları bulunmakta ise

³⁵³ “Karayolları Trafik Kanunu”,
(Erişim Tarihi 19.12.2021), <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2918.pdf>.

tehlike suçundan sanığın cezalandırılmasına karar verilmesi gerektiği ve katılanın şikâyetinin devam ettiği gözetilerek sanığın taksirle yaralama suçundan cezalandırılması gerekirken yazılı şekilde TCK 177/1. maddesi ile ceza tayini,

2- 01.03.2008 tarihinde yürürlüğe giren 5739 sayılı Yasa ile yapılan değişiklikle 5237 sayılı TCK'nın 50/6. madde ve fıkrasında yer alan “yaptırım” ibaresinin “tedbir” olarak değiştirilip, 5275 sayılı CGTİK'in 106. maddesinin 4 9. fıkralar 4 ve 9. fıkralarının yeniden düzenlenip, 10. fıkrasının da yürürlükten kaldırılması karşısında, adli para cezasından uygulama olanağı bulunmayan 50/6. maddesi uyarınca ihtar yapılması, Yasaya aykırı, sanık müdafinin temyiz itirazları bu itibarla yerinde görülümüş olduğundan hükmün bu sebeplerden dolayı 5320 sayılı Yasanın 8/1. maddesi uyarınca uygulanması gereken 1412 sayılı CMUK'un 321. maddesi gereğince BOZULMASINA”³⁵⁴, şeklinde izah edilen gerekçeye dayanılarak yerel mahkeme hükmünün bozulmasına karar verildiği anlaşılmıştır.

3. Yargıtay 12. Ceza Dairesi, 09/07/2014 Tarih, 2013/19728 Esas ve 2014/16912 K. Sayılı İlamında;

“...Sanığın, başıboş bıraktığı köpeğinin, bakkala gitmekte olan 2002 doğumlu komşusunun oğlunu ısırması suretiyle mağdurun yaralanmasına sebebiyet verdiği olayda; şikâyet yokluğu nedeniyle soruşturma evresinde sanık hakkında taksirle yaralama suçundan kovuşturmaya yer olmadığına dair karar verildiği ve üzerine atılı hayvanı tehlike yaratabilecek şekilde serbest bırakma suçunu işlediğinden bahisle dava açıldığı, kovuşturma evresinde ise sanığa atılı eylemin taksirle yaralama suçu kapsamında kaldığından bahisle TCK'nın 89/1. maddesinden ek savunma hakkı verilerek şikâyet yokluğu nedeniyle düşme kararı verilmiş ise de; sanığın başıboş bıraktığı köpeğinin mağduru yaralaması şeklinde gerçekleşen eyleminin TCK'nın 177/1. ve 89/1. maddelerinde belirtilen suçları oluşturduğu ancak, taksirle yaralama suçu yönünden mağdurların aşamalarda şikâyetçi olmadıkları gibi bu suç yönünden de açılmış bir davanın bulunmadığı, iddianame kapsamının TCK'nın 177/1. maddesinde düzenlenen suça ilişkin olduğu, sanığın atılı bu suçtan da mahkûmiyeti yerine, suç vasfında yanılgiya düşülerek taksirle yaralama suçundan şikâyet yokluğu nedeniyle düşme kararı verilmesi,

³⁵⁴ Yargıtay 8. Ceza Dairesi, 02/11/2015, E: 2015, K. 2015/23783, <https://uyap.gov.tr/>, E.T. 14.10.2021.

*Kanuna aykırı olup, mahalli Cumhuriyet savcısının temyiz itirazları bu itibarla yerinde görüldüğünden, hükmün bu sebepten dolayı 5320 sayılı Kanun'un 8. maddesi uyarınca halen uygulanmakta olan 1412 sayılı 321. maddesi gereğince isteme uygun olarak BOZULMASINA,*³⁵⁵ şeklinde izah edilen gerekçeye dayanılarak yerel mahkeme hükmünün bozulmasına karar verildiği anlaşılmıştır.

4. Yargıtay 2. Ceza Dairesi, 29/01/2009 Tarih, 2008/34258 Esas ve 2009/2619 K. Sayılı İlamında;

“1- 5237 sayılı Kanun'un 177. maddesinde düzenlenen hayvanın tehlike yaratabilecek şekilde serbest bırakılması suçunun bağımsız bir suç olup, aynı Kanun'un 179. maddesinde düzenlenen trafik güvenliğini tehlikeye sokmak suçu ile arasında bir irtibat bulunmadığı gibi, sanığa ait otlamakta olan ineğin aniden yola çıkması suretiyle maddi hasarlı trafik kazasının meydana gelmesi şeklinde belirlenen eylemde kastın bulunmadığı cihetle, sanığın ihmal suretiyle gerçekleştirdiği bu eyleminin 5237 sayılı Kanun'un 177 179/2. maddelerinde öngörülen suçı oluşturmadığının gözetilmemesinde,

³⁵⁵ Yargıtay 12. Ceza Dairesi, 09/07/2014, E: 2013/19728, K. 2014/16912, <https://uyap.gov.tr/>, E.T. 20.09.2021; Benzer bir davada, “...5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun 177. maddesinde tanımlanan suçun tehlike suçu olduğu bu suçun oluşması için hayvanın başıboş bırakılmasının yeterli olduğu, bir zarar meydana gelmesi durumunda ise, eylemin vasıf değiştireceği ve sanığın en ağır cezayı gerektiren suçtan sorumlu olacağı, somut olayda; sanığın sahibi olduğu ve başıboş bıraktığı köpeğin katılanı yaralamış olması nedeniyle zararın gerçekleştiği ve eylemin taksirle yaralama suçunu oluşturduğu, zarar suçu olan taksirle yaralama suçundan sanığın cezalandırılmasına karar verildiği hallerde, ayrıca tehlike suçu olan hayvanın tehlike yaratabilecek şekilde serbest bırakılması suçundan cezalandırılma imkanı bulunmadığı gözetilmeyerek, sanık hakkında her iki suçtan da mahkumiyet hükmü kurulması, Kanuna aykırı olup, hükmün bu nedenle 5320 sayılı Kanun'un 8. maddesi gereğince halen uygulanmakta olan 1412 sayılı 321. maddesi uyarınca BOZULMASINA, ancak yeniden yargılamayı gerektirmeyen bu konuda, aynı Kanun'un 322. maddesi gereğince karar verilmesi mümkün bulunduğundan, aynı maddenin verdiği yetkiye istinaden; hüküm fıkrasının (A) bendinin hükmünden çıkarıp yerine “Sanık hakkında hayvanın tehlike yaratacak şekilde serbest bırakılması suçundan karar verilmesine yer olmadığına,” bendi eklenmek suretiyle, sair yönleri usul ve kanuna uygun bulunan hükmün isteme aykırı olarak düzeltilerek ONANMASINA,...”. (Yargıtay 12. Ceza Dairesinin 27/04/2014 Tarih, 2013/21314 E-2014/9970 K. Sayılı Kararı); “...Sanığın, kendisine ait çoban köpeğini başı boş bırakması sonucunda hayvanın motosikletiyle oradan geçmekte olan mağdura saldırarak motosikletinden düşürüp bacağından ısırarak basit tıbbi müdahale ile giderilebilecek şekilde yaralanmasına neden olduğu, bu sebeple bakımı ve gözetimi altında bulunan hayvanın muhafazasında ihmal gösterdiği, mağdurun şikayetten vazgeçmesi ve TCK'nın fikri içtimaya ilişkin 44. maddesi hükmü de nazara alındığında, sanığın eyleminin 5237 sayılı TCK'nın 177. maddesinde düzenlenen suça dönüşeceği ve hukuki durumunun buna göre takdir ve tayini gerektiği gözetilmeden, şikayet yokluğu nedeniyle taksirle yaralama suçundan açılan davanın düşürülmesine karar verilmesi, Sonuç: Kanuna aykırı olup, mahalli cumhuriyet savcısının temyiz itirazları bu itibarla yerinde görüldüğünden, hükmün bu nedenle, 5320 sayılı Kanunun 8. maddesi gereğince halen uygulanmakta olan 1412 sayılı 321. maddesi uyarınca BOZULMASINA,...” (Yargıtay 12. Ceza Dairesi, 24/06/2014, E: 2014/4526, K. 2014/15645, <https://uyap.gov.tr/>, E.T. 20.09.2021).

2- Sanığın ihmali bir davranışla karayoluna hayvan sokmak suretiyle trafik kazasına sebebiyet vermek şeklindeki eyleminin 2918 sayılı Karayolları Trafik Kanunu'nun 69/2. maddesinde düzenlendiğinin ve idari yaptırımı gerektirdiğinin nazara alınmamasında,

3- 5237 sayılı Kanun'un 50/2. maddesinde suç tanımında hapis cezası ile adli para cezasının seçenek olarak öngörüldüğü hallerde, hapis cezasına hükmedilmişse; bu ceza artık adli para cezasına çevrilmez şeklindeki düzenleme karşısında, mahkemeye sanık hakkında ceza tayininde anılan Kanun'un 177. maddesinde öngörülen seçenek yaptırımlardan hapis cezasına hükmedildiği cihetle, hapis cezasının adli para cezasına çevrilmek suretiyle yazılı şekilde karar verilmesinde, isabet görülmediğinden 5271 Sayılı CMK'nın 309. maddesi uyarınca anılan kararın bozulması lüzumu kanun yararına bozma talebine dayanılarak ihbar olunmuştur. Gereği düşünüldü:

5237 sayılı TCK'nın 177. maddesinde; gözetimi altında bulunan hayvanı başkalarının hayatı veya sağlığı bakımından tehlikeli olabilecek şekilde serbest bırakan veya bunların kontrol altına alınmasında ihmal gösteren kişinin eylemi yaptırım altına alınmıştır.

Bu suçun oluşumu için; insanların hayatı veya sağlığı açısından somut bir tehlikenin meydana gelmesi gerekir. O nedenle maddedeki suç, somut bir tehlike suçudur. Görüldüğü gibi, maddedeki suçun öğeleri arasında malvarlığı açısından tehlikeye sokulma haline yer verilmemiştir.

Trafik güvenliğini tehlikeye sokma suçu ile ilgili 5237 sayılı TCK'nın 179. maddesinin 2. fıkrasındaki suçu oluşturan fiil ise; kara, deniz, hava veya demiryolu ulaşım araçlarının kişilerin hayat, sağlık veya malvarlığı açısından tehlikeli olabilecek şekilde kullanılmasıdır. Kişilerin hayatı, sağlığı veya malvarlığı açısından bir tehlikenin meydana gelmesi arandığından, bu fıkra düzenlenen suç somut bir tehlike suçudur.

Sanığa ait bulunan ineğin aniden yola çıkması üzerine maddi hasarlı trafik kazasının meydana geldiği somut olayda yukarıda da açıklandığı gibi her iki suçun da yasal öğeleri oluşmamıştır.

Sanığın eylemi 2918 sayılı Karayolları Trafik Kanununda düzenlenen ve idari makamlar tarafından işlem yapılmasını gerektiren bir kabahattir.

Dosya kapsamına göre, sanık hakkında 2918 sayılı yasa gereğince işlem yapılmadığı belirlenmiş ise de, yetkili makamlarca anılan yasa hükümleri uyarınca gerekli işlemlerin yapılması mümkündür.

Sonuç: Yukarıdaki nedenlerle; kanun yararına bozma istemindeki düşünceler yerinde görüldüğünden Didim Sulh Ceza Mahkemesinden verilip kesinleşen 05.11.2007 gün ve 2007/410-705 sayılı kararın 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 309. maddesinin 4. fıkrasının (d) bendi uyarınca, BOZULMASINA.³⁵⁶ şeklinde izah edilen gerekçeye dayanılarak yerel mahkeme hükmünün bozulmasına karar verildiği anlaşılmıştır.

5. Yargıtay 12. Ceza Dairesi, 13/01/2015 Tarih, 2014/7861 Esas ve 2015/182 K. Sayılı İlamında;

“...Taksirle yaralama suçundan kamu davasının şikâyet yokluğu nedeni ile düşmesine, hayvanı tehlike yaratabilecek şekilde serbest bırakma suçundan ise suçun

³⁵⁶ Yargıtay 2. Ceza Dairesi, 29/01/2009, E: 2008/34258, K. 2009/2619, <https://uyap.gov.tr/>, E.T. 20.09.2021; Benzer bir kararda, “Tehlike yaratacak hayvanı serbest bırakmak suçundan sanık Hüseyin’in, 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu’nun 177, 62/1. maddeleri uyarınca 100.00 Yeni Türk Lirası adli para cezası ile cezalandırılmasına dair, Havran Sulh Ceza Mahkemesi’nin 09.04.2007 tarihli ve 2005/170 esas, 2007/81 sayılı kararı ile ilgili olarak; Sanığın kendisine ait danayı ormanda başıboş bırakması sonucunda, hayvanın olay günü müteveffaya vurarak ölümüne neden olduğu, sanığın bu sebeple bakımı ve gözetimi altında bulunan hayvanın muhafazasında ihmal gösterdiği, böylece üzerine atılı suçu sübut bulduğundan 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu’nun 177. maddesinden cezalandırılmasına karar verildiği, Ancak, 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu’nun 177. maddesinin gerekçesinde; Suç, kişinin gözetimi altında bulunan hayvanın başkalarının hayatı veya sağlığı bakımından tehlikeli olabilecek şekilde serbest bırakması ile ya da bunların kontrol altına alınmasında ihmal göstermesi ile tamamlanır. Gözetimi altında bulunan hayvanı başkalarının hayatı veya sağlığı bakımından tehlikeli olabilecek şekilde serbest bırakan veya bunların kontrol altına alınmasında ihmal gösteren kişinin, bu fiillerinden dolayı bir zarar meydana gelirse; fiilin sebebiyet verdiği netice açısından kast veya taksirine göre cezalandırılacaktır. şeklinde ifade edildiği anlaşılmakla, 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu’nun 177. maddesinin, 765 sayılı Türk Ceza Kanunu’ndaki karşılığının 563. maddesi olmasına göre, tanımlanan suçun tehlike suçu olduğu belirtilmesi karşısında, ilgili maddede, bu gibi hayvanların bir zarar meydana getirmesi şartı aranmadığı, bu itibarla bir zarar meydana gelmesi durumunda, eylemin vasıf değiştireceği, Sanığın söz konusu eyleminin, 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu’nun 177. maddesinde tanımlanan suçu aşarak, 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu’nun 85. maddesinde tanımlanan taksirle öldürme suçu kapsamında değerlendirilmesi gerektiği, bu halde Havran Sulh Ceza Mahkemesi’nin, 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu’nun 85 22. maddeleri uyarınca taksirle öldürme suçundan yargılaması yapılmak üzere görevsizlik kararı vererek dosyanın Havran Asliye Ceza Mahkemesi’ne gönderilmesi gerekirken yazılı şekilde karar verilmesinde isabet görülmediğinden bahisle 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu’nun 309. maddesi uyarınca anılan kararın bozulması lüzumu Yüksek Adalet Bakanlığı’nın 03.10.2007 gün ve 50087 sayılı kanun yararına bozma talebine atfen Yargıtay C. Başsavcılığının 31.10.2007 gün ve 2007/219751 sayılı tebliğnamesi ile Daireye ihbar ve dava evrakı tevdi kılınmakla dosya incelenerek gereği düşünüldü: Sonuç: Kanun yararına bozma talebine atfen düzenlenen tebliğnamedeki bozma isteği, incelenen dosya kapsamına nazaran yerinde görüldüğünden, Havran Sulh Ceza Mahkemesinin 09.04.2007 tarih ve 2005/170 E., 2007/81 K. sayılı kararının CMUK’un 309. maddesi uyarınca BOZULMASINA. (Yargıtay 9. Ceza Dairesi, 04.06.2008, E: 2008/1245, K. 2008/7347, <https://uyap.gov.tr/>, E.T. 20.09.2021).

unsurları oluşmadığından beraate ilişkin hükümler, mahalli Cumhuriyet savcısı tarafından temyiz edilmekle ve mahalli Cumhuriyet savcısının temyiz talebinin hayvanı tehlike yaratabilecek şekilde serbest bırakma suçundan verilen beraat hükmüne yönelik olduğu belirlenmekle, bu suç yönünden dosya incelenerek gereği düşünüldü:

Olay günü sanığın kendisine ait köpeği başıboş bırakması nedeniyle, mağdura saldırması sonucu, mağdurun yaralanmasına neden olduğu olayda; Türk Ceza Kanunu'nun 177. maddesinde tanımlanan suçun ve taksirle yaralama suçunun olduğu, hayvanı serbest bırakma suçunun tehlike suçu olduğu için sanığın sahibi olduğu köpeğin mağduru yaralamış olması nedeniyle zararın gerçekleştiği, zarar suçu olan taksirle yaralama suçundan sanığın cezalandırılmasına karar verildiği hallerde, ayrıca tehlike suçu olan hayvanın tehlike yaratabilecek şekilde serbest bırakılması suçundan cezalandırılma imkânı bulunmamakta ise de, herhangi bir nedenle zarar suçundan cezalandırılabilme imkânının ortadan kalktığı durumlarda, tehlike suçundan sanığın cezalandırılmasına karar verilmesi gerektiği, Somut olayda, taksirle yaralama suçundan şikâyetten vazgeçme nedeniyle açılan davanın, TCK'nın 73/1 ve 89/5. maddeleri uyarınca düşmesine karar verilmesi karşısında, sanığın hayvanı tehlike yaratabilecek şekilde serbest bırakılması suçundan TCK'nın 177. maddesi uyarınca mahkûmiyetine karar verilmesi gerektiği gözetilmeksizin, beraatine karar verilmesi, Kanuna aykırı olup, mahalli Cumhuriyet savcısının temyiz itirazları bu itibarla yerinde görüldüğünden, 5320 sayılı Kanun'un 8. maddesi uyarınca halen uygulanmakta olan 1412 sayılı CMUK'un 321. maddesi gereğince, hükmün isteme uygun olarak BOZULMASINA³⁵⁷. şeklinde izah edilen gerekçeye dayanılarak yerel mahkeme hükmünün bozulmasına karar verildiği anlaşılmıştır.

6. Yargıtay 12. Ceza Dairesi, 13/10/2014 Tarih, 2013/28903 Esas ve 2014/19611 K. Sayılı İlamında;

“Taksirle yaralama suçundan kamu davasının şikâyet yokluğu nedeni ile düşürülmesine, hayvanı tehlike yaratabilecek şekilde serbest bırakma suçundan ise suçun unsurları oluşmadığından beraate ilişkin hükümler, mahalli Cumhuriyet savcısı tarafından temyiz edilmekle ve mahalli Cumhuriyet savcısının temyiz talebinin hayvanı

³⁵⁷ Yargıtay 12. Ceza Dairesi, 13/01/2015, E: 2014/7861, K. 2015/182, <https://uyap.gov.tr/>, E.T. 20.09.2021.

tehlike yaratabilecek şekilde serbest bırakma suçundan verilen beraat hükmüne yönelik olduğu belirlenmekle, dosya incelenerek gereği düşünüldü;

Sanığın başıboş bıraktığı köpeğinin mağduru ısırarak yaralaması biçiminde gerçekleşen eyleminin, taksirle yaralama suçunun yanı sıra 5237 sayılı TCK'nın 177. maddesinde tanımlanan hayvanın tehlike yaratabilecek şekilde serbest bırakılması suçunu da oluşturduğu ve daha ağır nitelikteki taksirle yaralama suçundan mağdurun şikâyetinden vazgeçmesi nedeniyle sanığa bu suçtan ceza verilemeyeceği ancak sanığın hayvanın tehlike yaratabilecek şekilde serbest bırakılması suçundan mahkûmiyeti yerine yazılı şekilde beraatine hükmolunması,

Kanuna aykırı olup, mahalli Cumhuriyet savcısının temyiz itirazları bu itibarla yerinde görüldüğünden, bu sebepten dolayı 5320 sayılı Kanun'un 8. maddesi uyarınca halen uygulanmakta olan 1412 sayılı CMUK'un 321. maddesi gereğince, beraate ilişkin hükmün isteme uygun olarak BOZULMASINA”³⁵⁸ şeklinde izah edilen gerekçeye dayanılarak yerel mahkeme hükmünün bozulmasına karar verildiği anlaşılmıştır.

7. Yargıtay 12. Ceza Dairesi, 23/01/2014 Tarih, 2013/19131 Esas ve 2014/1309 K. Sayılı İlamında;

“Yapılan yargılamaya, toplanıp karar yerinde gösterilen delillere, mahkemenin kovuşturma sonuçlarına uygun olarak oluşan kanaat ve takdirine, incelenen dosya kapsamına göre sanığın kusuru bulunmadığına, savunmasının alınmadığına ilişkin yerinde görülmeyen sair itirazlarının reddine, ancak;

Dosya kapsamına göre; 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun 177. maddesinde tanımlanan suçun tehlike suçu olması karşısında, suçun oluşabilmesi için bu gibi hayvanların bir zarar meydana getirmesi şartı aranmadığı, bu itibarla bir zarar meydana gelmesi durumunda, eylemin vasfı değiştireceği ve sanığın en ağır cezayı gerektiren suçtan sorumlu olacağı, somut olayda; sanığın sahibi olduğu köpeğin katılanı yaralamış olması nedeniyle tehlikenin gerçekleştiği ve eylemin taksirle yaralama suçunu oluşturduğu,

³⁵⁸ Yargıtay 12. Ceza Dairesi, 13/10/2014, E: 2013/28903, K. 2014/19611, <https://uyap.gov.tr/>, E.T. 20.09.2021.

Zarar suçu olan taksirle yaralama suçundan sanığın cezalandırılmasına karar verildiği hallerde, ayrıca tehlike suçu olan hayvanın tehlike yaratabilecek şekilde serbest bırakılması suçundan cezalandırılma imkânı bulunmamakta ise de, herhangi bir nedenle zarar suçundan cezalandırılabilme imkânının ortadan kalktığı durumlarda, koşulları bulunmakta ise tehlike suçundan sanığın cezalandırılmasına karar verilmesi gerekmektedir.

Taksirle yaralama suçuna yönelik şikâyetten vazgeçme karşısında, 5237 sayılı TCK'nın 73/1 ve 89/5. maddeleri uyarınca sanık hakkında taksirle yaralama suçundan soruşturma ve kovuşturma yapılamayacağı, ancak, sanığın sabit eyleminin ayrıca re'sen takibi mümkün bulunan hayvanın tehlike yaratabilecek şekilde serbest bırakılması suçunu oluşturacağı gözetilerek, sanığın 5237 sayılı TCK'nın 177. maddesi uyarınca mahkûmiyetine karar vermek gerekirken, taksirle yaralama ve hayvanın tehlike yaratabilecek şekilde serbest bırakılması suçlarından mahkûmiyete karar verilmesi,

Sanık hakkında tayin olunan hapis cezasının 2 ay süreyle köpek beslemekten yasaklanma tedbirine çevrilmesine rağmen, TCK'nın 50/5. maddesi gereğince esasen bu mahkûmiyetinin de tedbir olduğu gözetilmeyerek, sanık hakkında TCK'nın 58. maddesi gereğince mükerrerlere özgü infaz rejimi ve cezanın infazından sonra denetimli serbestlik tedbirinin uygulanması,

Kanuna aykırı olup, hükmün bu nedenlerle, 5320 sayılı Kanunun 8. maddesi gereğince halen uygulanmakta olan 1412 sayılı CMUK'un 321. maddesi uyarınca BOZULMASINA, ancak yeniden yargılamayı gerektirmeyen bu konuda, aynı Kanunun 322. maddesi gereğince karar verilmesi mümkün bulunduğundan, aynı maddenin verdiği yetkiye istinaden "Taksirle yaralama" suçundan kurulan hükmün, hüküm fıkrasından tümüyle çıkartılarak, yerine taksirle yaralama suçuna yönelik katılanın kolluk aşamasında şikâyetçi olmaması karşısında, 5237 sayılı TCK'nın 73/1 ve 89/5. maddeleri uyarınca davanın düşmesine karar verilmek, hayvanı tehlikeli olacak şekilde serbest bırakma suçundan kurulan hükümden TCK'nın 58/6. maddesinin uygulanmasına ilişkin paragrafın çıkarılması suretiyle hükmün isteme uygun olarak DÜZELTİLEREK

ONANMASINA”³⁵⁹. şeklinde izah edilen gerekçeye dayanılarak yerel mahkeme hükmünün bozulmasına karar verildiği anlaşılmıştır.

2.3.2. TCK Mala Zarar Verme Suçu Kararları

1. Yargıtay 15. Ceza Dairesi, 11.09.2012 Tarih, 2012/6123 Esas ve 2012/41089 K. Sayılı İlamında;

“Müştekilere ait kedinin sanığın bahçesine girerek yumurtaları yemesi nedeniyle sanık tarafından, kedinin müştekilere ait olduğu bilinmeksizin, tüfekle öldürülmesi şeklinde geliştiği iddia olunan olayda, mahkemece sanığın kedinin sahipli olduğunu bilmediğine ilişkin beyanının aksini kanıtlar başkaca bir delil bulunmadığı, dosya arasındaki fotoğraflarda kedinin tasmaşının bulunmadığı, 5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanunu hükümleri uyarınca da olay anında suça konu kedinin “sahipsiz hayvan” statüsünde bulunduğu gerekçeleri ile sanığın atılı suçtan beraatine karar verilmesinde isabetsizlik görülmemiştir.”³⁶⁰

2. Yargıtay 9. Ceza Dairesi, 05.06.2012 Tarih, 2011/10993 Esas ve 2012/7366 K. Sayılı İlamında;

“TCK’nın 151. maddesinin ikinci fıkrasında “haklı bir neden olmaksızın sahipli hayvanı öldürme” eyleminin suç olarak düzenlendiği insanlara ve diğer canlılara zarar verecek biçimde saldırması sebebiyle bir hayvanın öldürülmesinin haklı nedene dayanacağı, bu durumda suçun unsurlarına dâhil olan “haksız neden” keyfiyeti gerçekleşmediğinden atılı suçtan CMK’nın 223/2-a maddesi gereğince beraat kararı verilmesi gerektiği gözetilmeden.”³⁶¹ şeklinde izah edilen gerekçeye dayanılarak yerel mahkeme hükmünün bozulmasına karar verildiği anlaşılmıştır.

3. Yargıtay 15. Ceza Dairesi, 09.05.2013 Tarih, 2013/6014 Esas ve 2013/8632 K. Sayılı İlamında;

Somut olayda; sanığın katılanlara ait eşeğe balta ile vurup yaraladığı şeklinde gerçekleşen eylemde suçun unsuru olan sahipli hayvanı öldürmek, işe yaramayacak hale

³⁵⁹ Yargıtay 12. Ceza Dairesi, 23/01/2014, E: 2013/19131, K. 2014/1309, <https://uyap.gov.tr/>, E.T. 15.10.2021.

³⁶⁰ Yargıtay 15. Ceza Dairesi, 11.09.2012, E: 2012/6123, K. 2012/41089, <https://uyap.gov.tr/>, E.T. 15.10.2021.

³⁶¹ Yargıtay 9. Ceza Dairesi, 05.06.2012, E: 2011/10993, K. 2012/7366, <https://uyap.gov.tr/>, E.T. 15.10.2021.

getirmek ya da değerinin azalmasına sebep olma koşullarının gerçekleşmediği gerekçesi ile verilen beraat kararında bir isabetsizlik görülmediği³⁶² anlaşılmıştır.

4. Yargıtay 15. Ceza Dairesi, 08.10.2013 Tarih, 2013/12332 Esas ve 2013/15014 K. Sayılı İlamında;

*“Somut olayda; sanığın, katılana ait köpeği vurmak suretiyle mala zarar verme suçunu işlediği belirtilerek 5237 sayılı TCK'nın 151/2 bendi gereğince cezalandırılması istemiyle açılan kamu davasında; sanığın tavuklarına saldırdığı için köpeği vurduğu ancak köpeğin iyileştiği katılan anlatımı ile sabit olduğundan, sanığın haklı bir neden olmaksızın, sahipli hayvana zarar verme eyleminden bahsedilemeyeceğinden yüklenen suçun unsurları oluşmadığı gözetilmeden beraati yerine yazılı şekilde ceza verilmesine yer olmadığına karar verilmesi.”*³⁶³ şeklinde izah edilen gerekçeye dayanılarak yerel mahkeme hükmünün bozulmasına karar verildiği anlaşılmıştır.

5. Yargıtay 15. Ceza Dairesi, 19.12.2012 Tarih, 2012/11076 Esas ve 2012/45946 K. Sayılı İlamında;

Somut olayda; Sanığın tavuklarının başıboş köpekler tarafından öldürüldüğü gerekçesiyle köpeklerin yuvalandığını belirttiği boş arsaya söz konusu köpekleri öldürmek amacıyla arasına zehir koyduğu ekmek parçalarını yerleştirmesi sonucu zehirlerden yiyen dört adet köpeklerle birlikte müştekiye ait küçükbaş hayvanların da ölmesi biçiminde belirlenen olayda mahkemenin olası kast altında mala zarar verme suçunun işlendiğine ilişkin kabulünde bir isabetsizlik görülmediğinden tebliğnamedeki bozma düşüncesine iştirak edilmemiştir.³⁶⁴

2.3.3. TCK Çevreyi Kasten Kirletme Suçu Kararları

1. Yargıtay 4. Ceza Dairesi, 24.11.2014 Tarih, 2013/25740 Esas ve 2014/34075 K. Sayılı İlamında;

“Sanığın, mezbaha harici tek tırnaklı hayvan kesimi yaparak kesim atıkları olan sakatatları da kanal boyuna atma biçimindeki yargılamaya konu eylemlerinin, 5199

³⁶² Yargıtay 15. Ceza Dairesi, 09.05.2013, E: 2013/6014, K. 2013/8632, <https://uyap.gov.tr/>, E.T. 15.10.2021.

³⁶³ Yargıtay 15. Ceza Dairesi, 08.10.2013, E: 2013/12332, K. 2013/15014, <https://uyap.gov.tr/>, E.T. 15.10.2021.

³⁶⁴ Yargıtay 15. Ceza Dairesi, 19.12.2012, E: 2012/11076, K. 2012/45946, <https://uyap.gov.tr/>, E.T. 15.10.2021.

sayılı Hayvanları Koruma Kanunu'nun 14/f maddesi ile 5326 sayılı Kabahatler Kanunu'nun 41/3 maddesine göre idari yaptırımı gerektiren eylemler oldukları gözetilmeden, TCK'nın 181/1 maddesi gereğince mahkûmiyet kararı verilmesinin usul ve kanuna aykırı olduğu anlaşılmıştır.”³⁶⁵

2. Yargıtay 4. Ceza Dairesi, 01.12.2014 Tarih, 2012/12054 Esas ve 2014/34653 K. Sayılı İlamında;

Yargıtay bir başka kararında hayvan kesimi nedeniyle oluşan atıklar, kirletme ihtimali olan atıklar sınıfına girmediğinden çevrenin kasten kirletilmesi suçunun oluşmayacağına, bu nedenle Kabahatler Kanununu 41/3 hükmüne gidilebileceğine karar vermiştir. “Hayvanların kesilmesi ile oluşan atıklar yönünden ise; 5326 sayılı Kabahatler Kanunu'nun 41/3. maddesinde “Hayvan kesimine tahsis edilen yerler dışında hayvan kesen veya kesilen hayvan atıklarını sokağa veya kamuya ait sair bir alana bırakan kişiye, elli Türk Lirası idarî para cezası verilir” şeklindeki düzenleme gereğince aynı Kanun'un 24. maddesi dikkate alınarak idari yaptırım kararı verilip verilmeyeceğinin tartışılması gerekir. Toprak kirliliği oluşturmayan, dolayısıyla suç olarak kabul edilemeyecek eylem için, suçun ne şekilde olduğu da gerekçelendirilmeden çevrenin kasten kirletilmesi suçundan mahkûmiyet kararı verilmesi kanuna aykırıdır.”³⁶⁶

2.3.4. Çevre Kanunu Kapsamındaki Kararlar

Tehlike suçu olan çevrenin kirletilmesi ile somut bir zarar doğmuşsa örneğin atıkla temasa geçen kişi ölmüş, yaralanmış ya da mala zarar verme suçu oluşmuşsa TCK 44. maddesine binaen en ağır cezayı gerektiren suçtan hüküm verilmesi gerekmektedir. Nitekim alıcı ortama her türlü atık/artık atmak yasak olsa da her atık/artığın her alıcı ortamı kirlettiği, kirletme ihtimali olduğu Yargıtay tarafından kabul edilmemektedir. Atığın niteliği ve içeriğine göre, bırakıldığı alıcı ortama ilişkin ilgili yönetmelik ya da eklerinde kirletici özellik taşımadığı kabul ediliyorsa, olayın özelliklerine göre sanığın hukuki durumunun belirlenmesi gerekmektedir. Örneğin, toprak alıcı ortamına bırakılan atık, toprağı kirleten ya da kirletme ihtimali taşıyan atık değilse, 2872 sayılı Çevre Kanunu'nun 20/j-s fıkrasına, 5326 sayılı Kabahatler Kanunu'nun 41. maddesine,

³⁶⁵ Yargıtay 4. Ceza Dairesi, 24.11.2014, E: 2013/25740, K. 2014/34075, <https://uyap.gov.tr/>, E.T. 15.10.2021.

³⁶⁶ Yargıtay 4. Ceza Dairesi, 01.12.2014, E: 2012/12054, K. 2014/34653, <https://uyap.gov.tr/>, E.T. 15.10.2021.

TCK'nın 151. maddesine, 5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanunu'na ya da diğer bir suç kapsamına girebilmektedir. Buna göre, hayvan dışkılarının toprak alıcı ortama verilmesi halinde, toprak alıcı ortamı kirlenmeyerek çevre kirliliği suçu oluşmayacaktır. Bununla beraber, hayvan dışkıları atıldığı, biriktirildiği yer itibariyle bazı hallerde üçüncü kişileri rahatsız edebilmektedir. Hayvanları Koruma Kanunu'nun 5/2 maddesi gereğince hayvan sahipleri, sahip oldukları hayvanlardan kaynaklanan çevre kirliliğini ve insanlara verilebilecek zarar ve rahatsızlıkları önleyici tedbirleri almakla yükümlü tutulmuşlardır. Aynı Kanun'un 28/b maddesinde ise 5/2. fıkrada öngörülen hayvanların sahiplenilmesi ve bakımı ile ilgili yasaklara ve yükümlülükler uymayan ve alınması gereken önlemleri almayanlara idari para cezası verileceği hükme bağlanmıştır. Ancak failin, sahibi olduğu hayvanlardan kaynaklanan dışkıları muhafaza ederken, zamanında ve yeterli seviyede tedbir alma yükümlülüğüne aykırı davranarak üçüncü kişileri rahatsız ettiği veya üçüncü kişilere zarar verdiği takdirde Kabahatler Kanunu'nun 24'üncü ve 5199 sayılı Kanun'un 5/2, 28/b maddeleri gereğince idari para cezası verilip verilmeyeceği değerlendirilmelidir.³⁶⁷

1. Yargıtay 4. Ceza Dairesi, 01.12.2014 Tarih, 12054/34653 K. Sayılı İlamında;

“Dosyada bulunan tutanak ve fotoğraflara göre; Türbe etrafında gruplar halinde küçükbaş hayvanların bulunduğu, kesim sırasında oluşan kanların ve hayvanların ayak, kelle, işkembe ile deri gibi parçalarının bir araya toplandığı, etrafta hayvan dışkılarının bulunduğu anlaşılmaktadır. Hayvanların gezinmesi ve küçük gruplar halinde bir arada tutulması sırasında oluşan dışkıları ile kesim nedeniyle oluşan kan, işkembe, kelle, ayak ile deri parçalarının, suç tarihi itibariyle tabi olduğu Atık Yönetimi Genel Esaslarına İlişkin Yönetmeliğin EK-1 listesi gereğince toprağı kirleten, kirletme ihtimali olan atıklar sınıfına girmediği, dolayısıyla toprak kirliliğinin ve çevrenin kasten kirletilmesi suçunun oluşmadığı kabul edilmelidir. Alıcı ortam olan toprağı kirletmeyen, kirletme ihtimali olmayan, sadece görsel kirlilik oluşturan ve basit bir çaba ve az masraf ile giderilmesi, ortamdan uzaklaştırılması mümkün olan yüzeysel kirlenme, 2872 sayılı Çevre Kanunu'nun 20/s bendinden “Umuma açık yerlerde her ne şekilde olursa olsun çevreyi

³⁶⁷ Cengiz Otacı, “Çevrenin Kasten ve Taksirle Kirletilmesi Suçuna (TCK 181, 182) İlişkin Yargıtay 4. Ceza Dairesi Kararlarında Belirlenen İlkeler”, *Ankara Barosu Dergisi*, 1 (2015): 301, 311.

kirletenlere 100 Türk Lirası idarî para cezası verilir” şeklindeki düzenleme ile yaptırıma bağlanmıştır. Sanığa, soruşturma aşamasında hayvan dışkıları nedeniyle 2872 sayılı Kanun’un 20/s bendi gereğince idari yaptırım kararı verildiği sabittir. Hayvanların kesilmesi ile oluşan atıklar yönünden ise; 5326 sayılı Kabahatler Kanunu’nun 41/3. maddesinde “Hayvan kesimine tahsis edilen yerler dışında hayvan kesen veya kesilen hayvan atıklarını sokağa veya kamuya ait sair bir alana bırakan kişiye, elli Türk Lirası idarî para cezası verilir” şeklindeki düzenleme gereğince aynı Kanun’un 24. maddesi dikkate alınarak idari yaptırım kararı verilip verilmeyeceğinin tartışılması gerekmektedir. Toprak kirliliği oluşturmayan, dolayısıyla suç olarak kabul edilemeyecek eylem için, suçun ne şekilde oluştuğu da gerekçelendirilmeden çevrenin kasten kirlenmesi suçundan mahkûmiyet kararı verilmesi kanuna aykırıdır.”³⁶⁸

2. Yargıtay 18. Ceza Dairesi, 02.04.2018 Tarih, 2016/3129 Esas ve 2018/4710 K. Sayılı İlamında;

Yerel Mahkemece bilirkişi raporu temin edilmiş, 05/04/2014 tarihli bilirkişi raporunda; dava konusu olay nedeniyle taksirle olsa da 2872 sayılı Çevre Kanunu’na ve yönetmeliklere aykırılık oluşturarak suç unsurlarının oluştuğu, çevreye zarar verecek şekilde, atık veya artıkların toprağa, suya veya havaya verilmesine taksirle neden olan kişi tanımının ortaya çıktığı, ancak atıkların toprakta suda veya havada kalıcı etki bırakmasının beklenmediği ve insan ve hayvanlar açısından tedavisi zor hastalıkların ortaya çıkmasına, üreme yeteneğinin körelmesine, hayvanların ya da bitkilerin doğal özelliklerini değiştirmelerine neden olabilecek nitelikte olmasının beklenmediği görüşü bildirilmiştir.³⁶⁹

2.3.5. Kara Avcılığı Kanunu Kapsamındaki Kararlar

Davacı S.K’nın 2011-2012 av döneminde bir adet boz ayıyı öldürdüğü gerekçesiyle davacıdan 19.000,00-TL tazminat istenilmesine ilişkin Tarım ve Orman

³⁶⁸ Yargıtay 4. Ceza Dairesi, 01.12.2014, K. 12054/34653, <https://uyap.gov.tr/>, E.T. 16.10.2021; Benzer bir kararda, “Sanığın, mezbaha harici tek tırnaklı hayvan kesimi yaparak kesim atıkları olan sakatatları da kanal boyuna atma biçimindeki yargılamaya konu eylemlerinin, 5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanunu’nun 14/f maddesi ile 5326 sayılı Kabahatler Kanunu’nun 41/3 maddesine göre idari yaptırımı gerektiren eylemler oldukları gözetilmeden, TCK’nın 181/1 maddesi gereğince mahkûmiyet kararı verilmesinin usul ve kanuna aykırı olduğu anlaşılmıştır (Yargıtay 4. Ceza Dairesi, 24.11.2014, K. 25740/34075, <https://uyap.gov.tr/>, E.T. 16.10.2021).

³⁶⁹ Yargıtay 18. Ceza Dairesi, 02.04.2018, E: 2016/3129, K. 2018/4710, <https://uyap.gov.tr/>, E.T. 16.10.2021.

Bakanlığı 10. Bölge Müdürlüğü'nün 14.02.2017 tarih ve 89901778-465-37255 sayılı işleminin hukuka aykırı olduğu, davacının arıcılık yaparak geçimini sağladığı, yine kendisi gibi aynı yerde arıcılık yapan C.K'nın kovanlarını ayının parçalaması üzerine kovanları toplamaya ve yardıma gittiği sırada bölgede bulunan ayının kendilerine saldırması üzerine; İ.K. tarafından ayıyı korkutmak maksadıyla tüfekte ateş edilmesi sonucu ayının istemeyerek vurulduğu, ayıya ateş etmediği, vurulduğunu görmediği, ayının vurulmasında herhangi bir kusurunun bulunmadığı, öte yandan tutanakta ayının 2011-2012 av döneminde vurulduğu belirtilmiş ise de bu tarihin hatalı yazıldığı, olayın 2015 yılı haziran ayı içerisinde meydana geldiği bu nedenle tazminatın 2011-2012 yılı rakamlarına göre istenemeyeceği iddiasıyla kendisi yönünden iptali istenilmektedir.

Davalı yapmış olduğu savunmasında özetle; Kurucasıle Jandarma Komutanlığı tarafından bir soruşturma kapsamında elde edilen ve Bakanlıklarına gönderilen CD kaydında davacı ve arkadaşları arasında geçen konuşmada ayıya tüfeğin kurşunları bitene kadar doğrudan öldürme kastıyla ateş edildiğinin anlaşıldığı, yine CD kaydının izlenmesinde davacı ve arkadaşlarının dere içerisinde ölü olarak yatan boz ayıdan trofe (pençe, diş, tırnak, boynuz gibi av hayvanlarının hatıra değeri olan parçaları) çıkardıklarının görüldüğü, boz ayıların gündüz vakti yerleşim yerlerinden ve insanlardan uzak durduğunun bilinen bir gerçek olduğu, boz ayıyı korkutma imkânı varken öldürülmek suretiyle 4915 sayılı Kara Avcılığı Kanunu'na aykırı hareket edildiğinin sabit olduğu ileri sürülerek haksız açılan davanın reddi gerektiği savunulmaktadır.

Karar veren Zonguldak İdare Mahkemesinin 13/06/2018 tarih; E:2018/217; K:2018/622 sayılı “İncelenmeksizin Ret” kararının; Ankara Bölge İdare Mahkemesi 12. İdari Dava Dairesinin 11/10/2018 tarih; E:2018/1099; K:2018/1189 sayılı kararıyla kaldırılması üzerine, dava dosyası yeniden incelenerek işin gereği düşünüldü:

Her ne kadar davacı tarafından duruşma talep edildiği görülmekte ise de; uyuşmazlık konusu miktarın tek hâkimle çözümlenecek yasal sınır içerisinde kalması ve Anayasanın 141. maddesinin son fıkrasında davaların en az giderle ve mümkün olan süratle sonuçlandırılması gerektiğinin belirtilmesi karşısında, duruşma yapılmayarak işin esasına geçildi.

Dava; 2011-2012 av döneminde bir adet boz ayıyı öldürdüğü gerekçesiyle davacıdan 19.000,00-TL tazminat istenilmesine ilişkin Tarım ve Orman Bakanlığı 10.

Bölge Müdürlüğü'nün 14.02.2017 tarih ve 89901778-465-37255 sayılı işleminin davacı yönünden iptali istemiyle açılmıştır.

4915 sayılı Kara Avcılığı Kanunu'nun 4. maddesinde; “Yaban hayvanı türleri içinde yer alan ve Bakanlıkça belirlenen av hayvanlarından, korunması gerekenler Merkez Av Komisyonunca, av hayvanlarının dışında kalan yaban hayvanları ile diğer türler gerektiğinde ilgili kuruluşların uygun görüşleri alınarak Bakanlıkça koruma altına alınır. Bu karar Resmi Gazete’de yayımlanır. Koruma altına alınan yaban hayvanları avlanamaz. Yaban hayvanları üreme, tüy değiştirme ve göç dönemlerinde rahatsız edilemez, yavru ve yumurtaları toplanamaz, yuvaları dağıtılamaz ve memeliler kış uykusunda rahatsız edilemez. Lüzumu halinde bu yaban hayvanlarının kendilerinden, yavru ve yumurtalarından, korundukları süre içinde faydalanma ve zararlı olanları ile mücadele ve men edilen avlanma usulleri ile geçici olarak avlanma esasları Bakanlıkça tespit edilir.” düzenlemesi, avlanma izni başlıklı 14. maddesinin 2. fıkrasında ise “Avlaklarda, avcılık belgesi ve avlanma izni olmadan avlanılamaz.” hükmü yer almaktadır.

Aynı Kanun’un “Avdan Men Etme ve Mülkiyetin Kamuya Geçirilmesi” başlıklı 28. maddesinin 5. fıkrasında, *“Bu madde hükümlerine göre mülkiyetin kamuya geçirilmesi kararı verilmiş olsa bile, yasak avlanma ile yaban hayatında ve ekosistemde meydana gelen tahribat ve eksilme nedeniyle hükmolunacak tazminatın av hayvanı türlerine göre Bakanlıkça tespit edilen değerler üzerinden hesaplanacağı, hükmolunan tazminatın, Döner Sermaye İşletmesine gelir kaydedileceği”* düzenlemesine yer verilmiş olup, 21, 22, 23, 24, 25 ve 26. maddelerinde ise bu Kanuna muhalefet edenlere verilecek adli ve idari cezalar belirtilmiştir.

18/06/2011 tarih ve 27968 sayılı Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren 2011-2012 Av Dönemi Merkez Av Komisyonu Kararı'nın “Bağ ve Bahçeleriyle Ürünlerini, Sürülerini, Kendilerini Korumak Durumunda Olanların Avlanma Amacı Dışında Silahlarını Taşıma ve Köpek Bulundurma Esasları” başlıklı 16. maddesinde; *“Ürünlerini korumak için tarla, bağ ve bahçelerinde, arı kovanlarının bulunduğu yerde ve ormanda çalıştıkları için çadır ve barınaklarında kendilerini korumak amacıyla ruhsatlı yivli veya yivsiz tüfekleri üzerlerinde bulunduracaklar* ve “Av ve Yaban Hayvanlarının ve Yaşam Alanlarının Korunması, Zararlılarıyla Mücadele Usul ve

Esasları Hakkında Yönetmeliğin” 57. maddesi kapsamında, il müdürlüklerinden koruma amaçlı av tüfeği taşıma belgesi almak zorundadırlar. Ancak bu kişiler yanlarında tek kurşunlu fişek dışındaki diğer fişekleri bulunduramazlar.

(2) Bu kişilerden;

a) Ürünlerini koruyanların, korudukları tarla, bağ ve bahçelerinin mülkiyet belgeleri veya kira sözleşmelerini, b) Arıcılık yapanların, arıcılar birliğinden alacakları arıcılık yaptıklarına ilişkin arıcılık kimlik belgesini, c) Çobanların, sürü sahibi çoban veya ücretli çoban olduklarına ilişkin muhtarlıklarından alacakları yazıyı, ç) Ormanda istihsal ve/veya bakım çalışmaları işlerinde çalışanların, orman işletmelerinden alacakları yazıyı üzerlerinde bulundurmak zorundadırlar.

(3) Yukarıda belirtilen kişiler;

a) Tarla, bağ ve bahçelerinin ekili veya dikili olduğu tarihlerde olmak üzere tarla, bağ-bahçeleri içinde; arı kovanı sahipleri arılarının yanı başındayken; ormanda istihsal yapanlar, ormandaki geceleme yerinde (barınak ve çadırlarında) istihsal ve/veya bakım sahasına gidip-gelirken tüfeklerini yanlarında ve açıkta bulundurabilirler. Bu kişilerde, avcılık belgesi ve avlanma izni aranmaz.

b) Sadece ürünlerine, arılarına veya kendilerine zarar veren veya vermek üzere tarlaya, kovanların arasına giren veya kendilerine saldırma ihtimali olan av ve yaban hayvanlarını; ürünlerinden, bağ ve bahçelerinden, arılarından ve kendilerinden ürküterek uzak tutmak için tüfeklerini kullanabilirler. Bu kişiler tarla, bağ ve bahçelerine, arılarına, kendilerine zarar veren yaban domuzu veya diğer korunan yaban hayvanlarını ürkütmek ve uzak tutmak istemelerine rağmen avlamak mecburiyetinde kalmaları halinde, derhal il çevre ve orman müdürlüğü veya orman işletme müdürlüklerine veya güvenlik güçlerine haber vermek ve olay tespit tutanağı tutturmak zorundadırlar. Bu kişiler yaban hayvanlarının zararlarından korunmak için bağ, bahçe ve tarlalarına veya civarına hiçbir surette yakalama tuzakları kuramazlar.

c) Biyolojileri itibariyle tarla, bağ ve bahçelerine, arılarına, kendilerine zarar verme ihtimali olmadığı halde hayvanları avlanmaları durumunda 4915 sayılı Kanun gereğince haklarında yasal işlem yapılır ve ayrıca Bakanlıkça o hayvan için belirlenen tazminat üzerinden yasal faizi ile tazmin ettirilir.

d) *Bu kişiler, yaban hayvanlarının zararı söz konusu olmadıkça boşa veya nişana ateş etmek suretiyle tüfek ve silahlarını kullanamazlar, yaban hayatını rahatsız edemezler.*

(7) *Ancak, ikinci fıkranın (a), (b), (c) ve (ç) bentlerinde belirtilen kişiler; ormanlardaki baraka veya çadırlarına, tarla, bağ ve bahçelerine ve arılarının bulunduğu yere kadar avlaklardan geçerken tüfeklerini boş ve kılıfında taşımak zorundadırlar düzenlemesi bulunmaktadır.*

Dava dosyasının incelenmesinden; Kurucaşile Jandarma Komutanlığı tarafından bir soruşturma kapsamında elde edilen video kaydı üzerine, davacının bilgisine başvurulduğu, 03/02/2017 tarihli bilgi alma tutanağında arıcı kimlik kartı sahibi olan davacının; Bartın İli Kurucaşile İlçesi Karaman Köyü ile Curunlu Köyü arasındaki alanda kendisi gibi arıcılık faaliyetinde bulunan dava dışı arkadaşı C.K'nın 2012 yılı Mayıs ayının ilk haftasında kendisini arayarak arı kovanlarının ayı tarafından parçalandığı bilgisini verdiği ve kendisinden arı kovanlarını toplamak için yardım istemesi üzerine bir başka arkadaşı olan dava dışı İ.K'yı da yanına alarak söz konusu yere gittiği, kovanları toplarken seslerini duyan ve 80-100 metre mesafeden kendilerine doğru koşan ayıyı yine dava dışı diğer bir şahıs olan V.K'nın bağırması üzerine gördüğünü, kendisini korumaktan başka bir şey düşünemediğini ve doğruca arı kulübesine giderek saklandığını, kulübenin önünden İ.K'nın tüfekle geçtiğini gördüğünü ve ardından tüfek sesi duyduğunu, ayının vurulup vurulmadığını görmediğini, kulübenin içinde arıların sakinleşmesini beklediğini, ortalık sakinleşince kulübeden çıkıp kovanları toplamaya devam ettiğini, kovanları topladıktan sonra arkadaşlarının ayıyı ölü olarak buldukları ve köyün içme suyunun karşılandığı dere yatağından çıkartamadıkları için yardım istedikleri, ayıyı dere yatağından çıkartamayacaklarını anladıkları için ayının parçalanarak çıkartıldığını, ancak kendisinin ayının parçalanması noktasında da herhangi bir temasının olmadığını beyan ettiği, bunun üzerine davalı idarece; davacı hakkında verilen idari para cezasından ayrı olarak (verilen idari para cezası davacı tarafından 28/02/2017 tarihinde ödenmiştir), 2011-2012 av döneminde 2012 yılının Mayıs ayının ilk haftasında, Bartın İli Kurucaşile İlçesi Karaman Köyü ile Curunlu Köyü arasında 4915 sayılı Kara Avcılığı Kanunu'nun 14/2 ve 4. maddelerine muhalefetten usulsüz avlandığından bahisle aynı Kanunun 28/5. maddesi gereğince yasak avlanma ile yaban hayatında ve ekosistemde meydana gelen tahribat ve eksilme nedeniyle avlanan 1 adet

Boz Ayı için 19.000,00-TL tazminat bedeli belirlendiği, bu bedelin ödenmesi konusunda Orman ve Su İşleri Bakanlığı X. Bölge Müdürlüğü Bartın Şube Müdürlüğü'nce davacıya 14.02.2017 tarih ve 37255 sayılı sulhe davet yazısının gönderilmesi üzerine Amasra Sulh Ceza Hâkimliğinde itiraz edildiği, ilerleyen süreçte yapılan yargılamalar neticesinde, Amasra Sulh Ceza Hâkimliği'nin 2017/197 D. İş sayılı dosyasında 03/11/2017 tarihli kararı ile itirazın görev yönünden reddine, itiraz edenlerin görevli ve yetkili Zonguldak İdare Mahkemesinde dava açmak üzere muhtariyetine karar verilmesi üzerine, 19.000,00-TL tazminat istemine ilişkin Orman ve Su İşleri Bakanlığı X. Bölge Müdürlüğü Bartın Şube Müdürlüğü'nün 14.02.2017 tarih ve 37255 sayılı işleminin davacı yönünden iptali istemiyle bakılmakta olan davanın açıldığı anlaşılmaktadır.

4915 sayılı Kara Avcılığı Kanunu'nun 4. maddesinde, yaban hayvanı türleri içinde yer alıp Tarım ve Orman Bakanlığınca belirlenen av hayvanlarından korunması gerekenlerin Merkez Av Komisyonunca, av hayvanlarının dışında kalan yaban hayvanları ile diğer türlerin Bakanlıkça koruma altına alınacağı; koruma altına alınan yaban hayvanlarının avlanamayacağı hükme bağlanmıştır.

Aktarılan hükme istinaden alınan ve 18/06/2011 tarih ve 27968 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 2011-2012 Av Dönemi Merkez Av Komisyonu Kararının, Bakanlıkça Koruma Altına Alınan Yaban Hayvanlarını gösteren Ek 1 sayılı listesinde, boz ayı, koruma altına alınan ve bu nedenle (av turizmi hariç) avlanma yasağına tabi olan yaban hayvanları arasında sayılmıştır. Ancak anılan Kararın 16. maddesinde, ürünlerini korumak için tarla, bağ ve bahçelerinde, arı kovanlarının bulunduğu yerde ve ormanda çalıştıkları için çadır ve barınaklarında kendilerini korumak için avcılık amacı dışında üzerlerinde tüfek bulundurmamak isteyenlerin il müdürlüklerinden koruma amaçlı av tüfeği taşıma belgesi almaları gerektiği, arıcılık yapanların, arıcılar birliğinden alacakları arıcılık yaptıklarına ilişkin arıcılık kimlik belgesini üzerinde bulundurmalarının zorunlu olduğu, arı kovanı sahiplerinin, arılarının yanı başındayken; tüfeklerini yanlarında ve açıkta bulundurabilecekleri, arılarına veya kendilerine zarar veren veya vermek üzere tarlaya, kovanların arasına giren veya kendilerine saldırma ihtimali olan av ve yaban hayvanlarını; ürünlerinden, bağ ve bahçelerinden, arılarından ve kendilerinden ürküterek uzak tutmak için tüfeklerini kullanabilecekleri, avlamak mecburiyetinde kalmaları halinde, derhal İl Çevre ve Orman Müdürlüğü veya Orman İşletme Müdürlüklerine veya

güvenlik güçlerine haber vermek ve olay tespit tutanağı tutturmak zorunda oldukları kuralına yer verilmiştir.

Buna göre, boz ayıların avlanması yasak olmakla birlikte, bu yasağın mutlak olmadığı; arı kovanı sahiplerine, kendilerini ya da kovanlarını korumak için söz konusu hayvanlara ateş etme olanağı tanındığı görülmektedir.

Uyuşmazlıkta; davacının 2011-2012 av döneminde 2012 yılının Mayıs ayının ilk haftasında, Bartın İli Kurucası İlçesi Karaman Köyü ile Curunlu Köyü arasında usulsüz avlandığı iddiasıyla 19.000,00-TL tazminat bedelinin ödenmesi istenilmiş ise de; davacının yukarıda anılan Kanun maddelerine aykırı davranışına ilişkin olarak; herhangi bir av suçu tutanağı veya davacının iddialarının aksini ispatlayacak dosyaya sunulmuş herhangi bir somut tespit bulunmadığı, dosyaya sunulan CD kaydının bu haliyle her türlü kuşkudan uzak somut delillerle av suçu işlendiğinin ortaya konulamadığı anlaşıldığından 19.000,00-TL tazminat bedeli istenilmesine ilişkin dava konusu işlemde hukuka uyarlık görülmemiştir.

Açıklanan nedenlerle; “Dava konusu işlemin davacıya ilişkin kısmının iptaline, aşağıda dökümü yapılan 234.55 TL yargılama giderinin davalı idareden alınarak davacıya verilmesine, artan posta ücretinin karar kesinleştikten sonra Mahkememizce davacıya iadesine, kararın tebliğ tarihini izleyen 30 gün içerisinde Ankara Bölge İdare Mahkemesi’ne istinaf yolu açık olmak üzere 03/12/2018 tarihinde karar verildi.” şeklinde açıklanan ilgili mahkeme hükmüne karşı davalı idare Tarım ve Orman Bakanlığı 10. Bölge Genel Müdürlüğüne süresi içerisinde istinafa kanun yoluna başvurulduğu, Ankara Bölge İdare Mahkemesi 12. İdare Dava Dairesince yapılan istinaf incelemesinde;

İdare Mahkemesince; Davacının 4915 sayılı Kara Avcılığı Kanunu hükümlerine aykırı davranışına ilişkin olarak herhangi bir av suçu tutanağı veya davacının iddialarının aksini ispatlayacak dosyaya sunulmuş somut tespit bulunmadığı, dosyada mevcut CD kaydının ise her türlü kuşkudan uzak somut delillerle av suçu işlendiğinin ortaya konulamadığından 19.000,00 TL tazminat bedeli istenilmesine ilişkin dava konusu işlemde hukuka uyarlık görülmediği gerekçesiyle davacıya ilişkin kısmının iptaline karar verilmiştir.

8 Haziran 2011 tarih ve 27968 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan 2011-2012 Av Dönemi Merkez Av Komisyonu kararının Ek listesinde; “Boz Ayı” koruma altına alınan

yaban hayvanları arasında listelenmiş olup, ayrıca Avrupa'nın Yaban Hayatı ve Yaşama Ortamlarını Koruma Sözleşmesinde Türkiye'nin taraf olması nedeniyle boz ayıların korunması taahhüt edilmiş ve Nesli Tehlike Altında olan Yaban Hayvan ve Bitki Türlerinin Uluslararası Ticaretine İlişkin Sözleşme (CITES) hükümleri gereği de boz ayılar koruma altına alınan hayvanlar arasında sayılmıştır.

Bakılan uyuşmazlıkta; İdare Mahkemesince her ne kadar somut delillerle av suçu işlendiğinin ortaya konulmadığı belirtilmiş ise de, dosyada mevcut CD kaydının incelenmesinden; davacı ve arkadaşlarının aralarında geçen konuşmalardan ayıya, tüfeğin kurşunları bitene kadar doğrudan öldürme kastıyla ateş edildiği, yine davacı ve arkadaşlarının dere içinde ölü olarak yatan boz ayıdan trofe (tırnak, diş, boynuz vb av hayvanlarının hatıra değeri olan) parçalarını çıkardıkları belirlendiği gibi davacının iddialarının kanıtlanamadığı, öldürülen ayının davacının arkadaşının arı kovanlarına saldırdığına ilişkin yeterli kanıt bulunmadığı, kaldı ki olay davacı ve arkadaşları arasında geçtiğinden davalı idare yetkililerince tutanak tutulmasının imkânsızlığı da açık bulunduğundan, davacı ve arkadaşlarının boz ayıya arı kovanlarını korumak amacıyla ateş ettiklerinin kabulü hukuken olanaksızdır

Bu durumda, davacı ve arkadaşları tarafından Uluslararası sözleşmeler ve 2011-2012 yılı Merkez Av Komisyonu kararı ile avlanması yasak olan boz ayıyı avlamak amacıyla öldürmek suretiyle av suçu işlediklerinin kabulü gerektiğinden dava konusu işlemde hukuka aykırılık mahkeme kararında hukuki isabet bulunmamaktadır.

Açıklanan nedenlerle, davalı idarenin istinaf isteminin KABULÜ ile Zonguldak İdare Mahkemesi Hâkimliğinin 03/12/2018 gün ve E:2018/964, K:2018/1057 sayılı kararının KALDIRILMASINA, 2577 sayılı Yasanın değişik 45. maddesinin 4. fıkrası uyarınca esastan incelenen davanın REDDİNE, kesin olarak 04/07/2019 tarihinde oybirliğiyle karar verildi.” şeklinde izah edilen gerekçeye dayanılarak yerel mahkeme hükmünün kaldırılmasına karar verilmiştir.³⁷⁰

³⁷⁰ Ankara Bölge İdare Mahkemesi, 12. İdari Dava Dairesi, E: 2019/205, K. 2019/1324, <https://uyap.gov.tr/>, E.T. 16.10.2021.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Çalışmanın ilk bölümünde, hayvanların ahlaki durumu ile ilgili kuramlar incelenmiştir. Immanuel Kant konuya deontolojik etik, Bentham ve Spinoza faydacı kuram, Singer tercihe dayalı faydacı kuram, Regan hak kuramı, Francione “*Abolisyonist*” hak kuramı ve Hursthouse erdem etiği açısından yaklaşmışlardır.

Peter Singer’ın savunduğu faydacılık kuramı hayvanların çıkarlarını korumaya yönelmiş hayvan refahı kuralları için felsefî bir dayanak oluşturmuştur. Hayvan haklarının temellendirilmesi ise Tom Regan tarafından sağlanmıştır. Regan’a göre sözleşmecilik, Kantçılık, iyilik görüşü ve faydacılık gibi ahlak felsefesi yaklaşımları sezgilere uygunluk, tutarlılık ve tarafsızlık gibi ölçütler açısından sorunludur. Regan, hayvan hakları ve hayvan refahı arasındaki farkı, kafeslerin ortadan kaldırılması isteği (hak teorisi) ile daha büyük kafesler yapılması isteği (refah teorisi) arasındaki farka benzetmiştir. Arıkan,³⁷¹ Regan’ın hak temelli yaklaşımının mevcut hukuk sistemlerine uygun şekilde hak-ödev kavramları üstüne oturmaya müsait olduğunu ancak günümüz hukuk sistemlerinin ve siyasi söylemlerin hayvanları koruma ve onlara saygı gösterme konusundaki büyük eksiklikleri düşünüldüğünde hak kuramı temelli taleplerin kanun koyucular tarafından kabul görmeyeceği ve hukuk bağlamında hayata geçirilmesinin oldukça zor olduğunu savunmaktadır.

Hayvanın hukuki konumu ve karşılaştırmalı hukukta hayvanların korunması alt başlığında çeşitli ülke ve hukuk sistemlerindeki hayvanların korunmasına ilişkin düzenlemeler incelenmiştir. Modern hukuktaki gelişmeler neticesinde günümüzde hayvanların eşya olmadığına dair görüş ağırlık kazanmış, başta Almanya, Avusturya ve İsviçre gibi ülkeler hayvanların eşya olmadıklarını ilgili kanunlarda göstermişlerdir.

³⁷¹ Arıkan, “Hayvan Refahı”, 80.

Böylece, hayvan kavramı eşya kavramından ayrılarak hayvanların, acı ve haz hissedebilen ve kanunlarca özel korunması gerekli olan canlılar olduğu ortaya konulmuştur. Hayvan haklarını savunan yazarlardan bazıları, hayvanların kişi/hak öznesi olarak kabul edilebilmesini hayvanların acı çekme yetisine ve bilinç düzeyindeki gelişmişliğe bağlamaktadır. Çalışmada tespit edilen diğer bir konu ise hayvanların hukuk düzenindeki konumu üzerinedir. Bazı hukukçuların, hayvanların özel olarak korunması gerektiğini savunmalarına rağmen korumanın yöntemi/teknigi konusunda anlaşamadıkları görülmüştür. Bu bağlamda kimi hukukçular, bir hayvan ya da bir nesnenin hukuk öznesi olabileceğini, insana hukuk öznesi niteliğini veren yasa koyucunun hayvana da kişilik tanıyabileceğini ve onu hukuk öznesi kılabilceğini ileri sürmektedirler. Burada, hayvana hukuk öznesi niteliğini verecek düzenlemelerin anayasal ve uluslararası sözleşme normlarına uygunluğu sorunu ortaya çıkabilecektir. Bu sorunun giderilmesi durumunda, hayvana hukuk öznesi niteliği kuşkusuz tanınabilecektir.

Avrupa’da 19’uncu yüzyılda başlayan yasal düzenlemeler Türkiye’de 21’inci yüzyılda başlamıştır.³⁷² Türk hukukunda hayvanlarla ilgili yasal düzenlemelerin yer aldığı kanunlar incelendiğinde insan dışında her şeyin “eşya” olarak değerlendirildiği anlaşılmaktadır. Türkiye’de hayvanların korunmasına ilişkin en ayrıntılı düzenleme HKK’dır. Son dönemde HKK’da değişiklik yapılmasını öngören 7332 Sayılı Kanunun yürürlüğe girmesiyle beraber hayvanlara karşı işlenen suçlar Kabahatler Kanunu kapsamından çıkartılıp TCK kapsamına alınmıştır. Özellikle TCK 151/2. maddesinin yürürlükten kaldırılmasıyla beraber hayvanlar dolaylı da olsa eşya statüsünden çıkarılıp canlı statüsüne getirilmiştir. Yeni düzenleme ile bir hayvana kötü muamelede bulunanlara, kasten öldürenlere, tecavüz edenlere, dövüştürenlere, nesli yok olma tehlikesi altında olan hayvanları öldürenlere karşı hapis cezaları getirilmesi, hayvanlara karşı işlenen bazı kabahatlere karşı para cezalarının artırılması hayvanların korunması adına atılan önemli adımlar olarak nitelendirilebilir. Ayrıca Kanunda sahipli sahipsiz hayvan ayırımının kaldırılması, yerel yönetimlerin Tarım ve Orman İl Müdürlükleri ile uyumlu şekilde hayvan bakımevi kurma ve bu hayvanların bakım ve tedavilerini sağlama

³⁷² Aşkın Yaşar ve Halis Yerlikaya, “Dünya’da ve Türkiye’de Hayvan Haklarının Tarihsel Gelişimi”, *Veteriner Bilimleri Dergisi*, 20/4 (2004): 43-44; Atilla Özgür, “Türk Hukuk Sisteminde Hayvanlar”, *Veteriner Hekimler Derneği Dergisi*, 81/1 (2010): 31-34.

gibi konularda görev ve yükümlülüklerinin genişletilmesi hayvanların korunması mücadelesindeki önemli hukuki gelişmeler arasında sayılabileceği söylenebilir.

Hayvanların, hakkın konusu olarak değerlendirmesi ve insanların sahip olduğu bir eşya/mülkiyet olarak kabul edilmesi, hayvan haklarının temel felsefesi ile çelişmektedir. Türkiye’de her ne kadar hayvanlara karşı işlenen suçların mala zarar verme suçu kapsamında çıkarılması önemli bir düzenleme olsa da hayvanların eşya kapsamında değerlendirildiği düzenlemeler Türk Medeni Kanunu ve Borçlar Kanunu’nda da yer almaktadır. Bu bağlamda, hayvanların eşya olmadığına dair hükümlerin Medeni Kanun ve Borçlar Kanunu olmak üzere, tüm mevzuatta açıkça belirtilmesi gerekmektedir. Ayrıca, İsviçre Medenî Kanunu ve İsviçre Borçlar Kanunu’nda olduğu gibi, Türk Medenî Kanunu ve Borçlar Kanunu’na hayvanın hukuki niteliği ve hayvanlar üzerinde uygulanan tıbbî müdahalelerde maddî-manevî tazminat taleplerine ilişkin düzenlemelerin getirilmesi ile hayvanların daha iyi bir şekilde korunmalarının sağlanabileceği de ileri sürülmektedir.³⁷³

Hayvanın kötü muamelelere karşı ceza hukuku vasıtasıyla korunmasıyla aslında korunanın insan menfaati ve haklarının olduğu yani insanla hayvan arasındaki ahlaki düzenin korunduğunu söyleyebiliriz. Nitekim TCK m.142/2-g’de, büyük ve küçükbaş hayvan hırsızlık suçunun işlenmesi ağırlaştırıcı neden olarak öngörülmektedir. Bu hüküm hayvanın korunmasından ziyade insan menfaatinin korunmasına hizmet etmektedir. Her ne kadar son düzenleme ile beraber yürürlükten kalksa da TCK 151/2 mala zarar verme suçu insanın mülkiyet hakkını korumaktaydı. Çalışmada incelenen birçok idari ve adli mahkeme ile Yargıtay kararlarında da korunanın insan hak ve menfaatleri olduğu, bu statükonun kanun koyucunun düzenlemeleri insan merkezci bir bakış açısıyla oluşturmasından kaynaklı olduğu söylenebilir.

Türkiye’de son on yıllarda modern çağa paralel olarak gelişen hayvan hukuku incelendiğinde ortaya çıkan asıl sorunun hukuki yaptırımların oldukça yetersiz olduğudur. Hayvan hak ve hukukunun iyi derecede korunduğu ülkelerde cezai müeyyideler olarak idari para ve hapis cezaları öngörülmüştür. Türkiye’deki hayvanları koruma mevzuatında ise idari para cezalarının caydırıcı etkisinin çok sınırlı olduğu ve hapis cezalarının çok nadir durumlarda verildiği görülmektedir. Bu bağlamda hukuk

³⁷³ Uyumaz, “Bir Hukuk”, 147; Sarıyev, “Veteriner Hekimin”, 290.

kurallarının gerçek ve tüzel kişilerin davranışlarını düzeltmede caydırıcı bir etken olamayacağı kaçınılmazdır. Sonuç olarak, hayvanların çağdaş hukuk sistemlerinde olduğu gibi Türkiye’de de ağır yaptırımları olan ceza hukuku yoluyla korunmasının başta hayvan hakları, hayvan refahı, hayvan sağlığı ve ekolojik dengenin sürdürülmesi açısından son derece gerekli olduğu söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Abanoz, Nejla. “Çağdaş Toplumlarda Hayvan Hakları ve Refahı”. Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi, 2008.
- Act No. 5.027 Establishing Sanitary Code, Erişim Tarihi 11.11.2020, <https://urbanlex.unhabitat.org/law/1278>.
- Act on Animal Protection, Erişim tarihi 15.11.2019, <https://www.animallaw.info/sites/default/files/Swisslaws.pdf/>.
- Act on Welfare and Management of Animals, Erişim Tarihi 02.04.2021, https://www.env.go.jp/nature/dobutsu/aigo/1_law/files/aigo_kanri_1973_105_en.pdf.
- Administrative Measures for Practicing Veterinarians, Erişim Tarihi 02.04.2020, <http://www.lawinfochina.com/display.aspx?lib=law&id=7394&CGid=&EncodingName=big5>
- Agreement on The Conservation of Cetaceans of the Black Sea, Mediterranean Sea and Contiguous Atlantic Area, Erişim Tarihi 16.11.2019, https://www.cms.int/sites/default/files/instrument/Anglais_Text%20of%20the%20Agreement%20English.pdf.
- Akbulut, Onur ve Nesrin Çobanoğlu. “Türk Hukukunda Hayvanların Korunmasına İlişkin Yasal Mevzuat ve Bu Mevzuata Göre Hayvanların Hukuki Durumları”. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 36 (2020): 1-37.
- Aksoy, Can H. “Türk ve İsviçre Hukuklarında Evcil Hayvanlara Verilen Zararlara İlişkin Özel Hukuktan Doğan Sorumluluk”. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*. 129 (2017): 163.
- Altınal, Berk Efe. “Hayvanların Türçülük Bağlamında Ötekileştirilmesi. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2019.
- Animal Crush Video Prohibition Act, Erişim Tarihi 05.12.2020, <https://www.congress.gov/bill/111th-congress/house-bill/5566>.
- Animal Husbandry Law of the People’s Republic of China, Erişim Tarihi 02.04.2020, <https://www.ecolex.org/details/legislation/animal-husbandry-law-of-the-peoples-republic-of-china-2015-lex-faoc155082/>.
- Animal Protection Act (2017), Erişim Tarihi 02.04.2020, <http://extwprlegs1.fao.org/docs/pdf/tw40369.pdf>.
- Animal Protection Bill 2018, Erişim Tarihi 02.04.2020, https://legislation.nt.gov.au/LegislationPortal/Bills/~link.aspx?_id=C200E817764D463C88DB658BE4A78598&_z=z.
- Animal Protection Index 2020, Erişim Tarihi 02.04.2020, https://api.worldanimalprotection.org/sites/default/files/api_2020_-_australia.pdf.
- Animal Protection Index 2020, Erişim Tarihi 05.12.2020, https://api.worldanimalprotection.org/sites/default/files/api_2020_-_usa.pdf.
- Animal Welfare Act 1992, Erişim Tarihi 02.04.2020, <https://www.legislation.act.gov-.au/a/1992-45/>
- Animal Welfare Act 1993, Erişim Tarihi 02.04.2020, <https://nre.tas.gov.au/biosecurity-tasmaia/animal-biosecurity/animal-welfare/legislation-standards-guidelines/animal-welfare-act>.

- Animal Welfare Act 2002, Erişim Tarihi 02.04.2020,
- Animal Welfare Act 2006, Erişim tarihi 15.11.2019,
<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/45/contents/>.
- Animal Welfare Act, Erişim Tarihi 13.09.2020, <https://www.fedlex.admin.-ch/eli/cc/2008/414/en>.
- Animal Welfare Ordinance, Erişim Tarihi 03.11.2021, https://www.riksdagen.se/sv/-dokument-lagar/dokument/svensk+forfattningssamling/djurskyddsforordning-201966_sfs-2019-66.
- Animal Welfare Regulations 2012, Erişim Tarihi 02.04.2020,
- Ankara 3. İdare Mahkemesi. K. 2002/778 (30 Nisan 2002). <https://uyap.gov.tr/>
- Ankara Bölge İdare Mahkemesi. K. 2019/1324. <https://uyap.gov.tr/>
- Antalyalı, Ahmet. “Avrupa Birliği ve Türkiye’de Hayvan Refahı Uygulamaları”. AB Uzmanlık Tezi, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, 2007.
- Aquinas, Saint Thomas. *The Summa Theologica*. Çeviren Fathers of the English Dominican Province, London: Burns Oats and Washbourne, 1920-1925.
- Arıkan, Engin. “Hayvan Refahı, Hayvan Hakları, Hayvan Hukuku”, Yüksek Lisans Tezi, Galatasaray Üniversitesi, 2014.
- Aristoteles. *Politika*, Çeviren Mete Tunçay, Ankara: Remzi Kitapevi, 1983.
- Artuç, Mustafa. *Pratik Türk Ceza Kanunu*. Ankara: Adalet Yayınevi, 2018.
- Aslım, Gökhan vd “Hayvan Koruma Kavramı ve Biyoetik Çerçevesinde Yaban Hayatı Koruma ve Yaban Hayatı Geliştirme Sahaları”. Kafkas Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi. 18/4 (2012): 658.
- Aşar, Haluk. “Hayvan Haklarına Yönelik Temel Görüşler ve Yanılgıları”. *Kaygı*. 30 (2018): 240.
- Atasoy, Fatih. *Hayvan Refahının Tanımı, Önemi ve Yetiştiricilikte Refahın Değerlendirilmesi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını, 2011.
- Atasoy, Sevil. “İlk Darbe”. *İstanbul Barosu Dergisi*. 8 (2008), 13-18.
- Ayan, Mehmet. *Eşya Hukuku II: Mülkiyet*. Konya: Mimoza Yayıncılık, 2014.
- Aytemiz, Işıl. “Deniz Memelilerinin Korunmasına İlişkin Uluslararası Anlaşmalar ve AB ile Türkiye’nin Olası Politika ve Uygulamaları”. AB Uzmanlık Tezi, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, 2015.
- Balıkesir 2. İdare Mahkemesi. K. 2019/636 (8 Kasım 2019). <https://uyap.gov.tr/>
- Balinacılığın Düzenlenmesine İlişkin Uluslararası Sözleşme ile Sözleşmeye Ait Protokole Katılmamızın Uygun Bulunduğuna Dair Kanun, Erişim Tarihi 15.11.2020, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/04/20180425M1-13.htm>.
- Baş, Eylem. “Hayvanın Kötü Muamelelere Karşı Ceza Hukuku Vasıtasıyla Korunması Halinde Mağdurun Tespiti”. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 12/1 (2021): 4.
- Başpınar, Veysel. “Eşya Hukuku Bakımından Hayvanların Hukukî Durumu”. İçinde 1926’dan Günümüze Türk İsviçre Medeni Hukuku, Medeni Kanun’un ve Borçlar Kanunu’nun 90. Yılı Uluslararası Sempozyumu. İstanbul: Yetkin Yayınları, 2016.

- Belediye Kanunu, Erişim Tarihi 14.12.2021, <http://www.mku.edu.tr/files/200-a5f3980a-2402-4a4a-96b8-7ced2a07631e.pdf>.
- Berksoy, İrem. “Özel Hukukta Hayvan Hakları”. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2007.
- Birbeck, Rachael. “A European Perspective on Farm Animal Welfare”. *JAVMA*. 198/8: (1991): 1377-80.
- Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi, Erişim Tarihi 16.11.2020, <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/22860.pdf>.
- Bolliger, Gieri. “Legal Protection of Animal Dignity in Switzerland: Status Quo and Future Perspectives”. *Animal Law*. 22 (2016): 311-395.
- Brazil Law no 13.426, DE 30 DE MARÇO DE 2017. Erişim Tarihi 11.11.2020, https://www.in.gov.br/materia/-/asset_publisher/Kujrw0TZC2Mb/content/id/20137975/do1-2017-03-31-lei-no-13-426-de-30-de-marco-de-2017-20137896
- Brazil Law No. 10.406 of January 10, 2002. Erişim Tarihi 11.11.2020, <https://wipolex.wipo.int/en/legislation/details/9615>.
- Brazil Penal Code”, Erişim Tarihi 11.11.2020. <https://www.warnathgroup.com/wp-content/uploads/2015/03/Brazil-Penal-Code-TIP-Articles-Unofficial-English.pdf>.
- Brazil. Law no 11.794, November 08, 2008. Erişim Tarihi 11.11.2020, http://www.planalto.gov.br/ccivil_03/_ato2007-2010/2008/lei/111794.htm.
- California Proposition 12. Erişim Tarihi 21.09.2021, <https://www.cdca.ca.gov/ahfss/media/Prop12.pptx.pdf>.
- Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun. Erişim Tarihi 27.03.2021, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5275.pdf>
- Circus Cruelty Prevention Act. Erişim Tarihi 05.12.2020, https://leginfo.ca.gov/faces/billTextClient.xhtml?bill_id=201920200SB313.
- Commission Decision 2001/298/EC. Erişim Tarihi 14.11.2019, http://eur-lex.europa.eu/-RECH_naturel.do/.
- Commission Regulation 1538/91/EEC. Erişim Tarihi 14.11.2019, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A31991R1538/>.
- Companion Animals Act 1998 No 87, Erişim Tarihi 02.04.2020,
- Convention on Biological Diversity. Erişim Tarihi 12.01.2020, <https://www.cbd-int/doc/legal/cbd-en.pdf/>.
- Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora, Erişim Tarihi 16.11.2019, <https://cites.org/sites/default/files/eng/disc/CITES-Convention-EN.pdf>.
- Convention on the Conservation of European Wildlife and Natural Habitats. Erişim Tarihi 16.11.2019, <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/rms/0900001680078aff/>.
- Convention on Wetlands of International Importance Especially as Waterfowl Habitat. Erişim Tarihi 12.01.2020, https://www.ramsar.org/sites/default/files/documents/library/current_convention_text_e.pdf/

Council Decision 78/923/EEC. Erişim Tarihi 14.11.2019, http://eur-lex.europa.eu/-RECH_naturel.do/.

Council Directive 1255/97/EC. Erişim Tarihi 14.11.2019, http://eur-lex.europa.eu/-RECH_naturel.do/.

Council Directive 1999/22/EC, Erişim Tarihi 15.11.2019, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:31999L0022/>.

Council Directive 1999/74/EC. Erişim Tarihi 14.11.2019, http://eur-lex.europa.eu/RECH_naturel.do/.

Council Directive 1999/74/EC. Erişim Tarihi 14.11.2019, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/ALL/?uri=CELEX:31999L0074/>.

Council Directive 2007/43/EC. Erişim Tarihi 14.11.2019, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32007L0043/>.

Council Directive 2008/119/EC. Erişim Tarihi 14.11.2019, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A32008L0119/>.

Council Directive 2008/120/EC. Erişim Tarihi 14.11.2019, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A32008L0120/>.

Council Directive 2010/63/EU. Erişim Tarihi 14.11.2019, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32010L0063&from=EN>.

Council Directive 74/577/EEC. Erişim Tarihi 14.11.2019, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A31974L0577/>.

Council Directive 79/409/EEC. Erişim Tarihi 15.11.2019, http://eur-lex.europa.eu/RECH_naturel.do/.

Council Directive 83/129/EEC. Erişim Tarihi 15.11.2019, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:31983L0129/>.

Council Directive 86/113/EEC. Erişim Tarihi 14.11.2019, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/ALL/?uri=CELEX%3A31986L0113/>.

Council Directive 86/609/EEC. Erişim Tarihi 14.11.2019, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A31986L0609/>.

Council Directive 88/166/EEC. Erişim Tarihi 14.11.2019, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A31988L0166/>.

Council Directive 91/628/EEC. Erişim Tarihi 14.11.2019, http://eur-lex.europa.eu/RECH_naturel.do/.

Council Directive 91/629/EEC. Erişim Tarihi 14.11.2019, http://eur-lex.europa.eu/-RECH_naturel.do/.

Council Directive 91/629/EEC. Erişim Tarihi 14.11.2019, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A31991L0629/>.

Council Directive 91/630/EEC. Erişim Tarihi 14.11.2019, http://eur-lex.europa.eu/-RECH_naturel.do/.

Council Directive 91/630/EEC. Erişim Tarihi 14.11.2019, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A31991L0630/>.

Council Directive 92/43/EEC. Erişim Tarihi 15.11.2019, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A31992L0043/>.

Council Directive 93/119/EC. Erişim Tarihi 14.11.2019, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=celex%3A31993L0119/>.

- Council Directive 95/29/EC. Erişim Tarihi 14.11.2019, http://eur-lex.europa.eu/-RECH_naturel.do/.
- Council Directive 97/2/EC. Erişim Tarihi 14.11.2019, <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/1997/2/oj/>.
- Council Directive 98/58/EC. Erişim Tarihi 14.11.2019, http://eur-lex.europa.eu/-RECH_naturel.do/.
- Council Directive 98/58/EC. Erişim Tarihi 14.11.2019, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A31998L0058/>.
- Council Regulation 1/2005/EC. Erişim Tarihi 14.11.2019, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/ALL/?uri=CELEX%3A32005R0001/>.
- Council Regulation 1040/2003/EC. Erişim Tarihi 14.11.2019, http://eur-lex.europa.eu/-RECH_naturel.do/.
- Council Regulation 1099/2009/EC. Erişim Tarihi 15.11.2019, <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2009/1099/oj/>.
- Council Regulation 1906/90/EEC. Erişim Tarihi 14.11.2019, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A31990R1906/>.
- Council Regulation 1907/90/EEC. Erişim Tarihi 14.11.2019, <https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/en/ALL/?uri=CELEX%3A31990R1907/>.
- Council Regulation 411/98/EC. Erişim Tarihi 14.11.2019, http://eur-lex.europa.eu/RECH_naturel.do/.
- Cumalıoğlu, Emre. “Medeni Hukukta Hayvan Hakları ve Hayvanlar Üzerindeki Hak” *D.E.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi*. 19 (2017): 582.
- Çelebi, Özgün. “Kişi ve Eşya Ayrımı Bağlamında Hayvanların Hukuki Statüsü”. *İstanbul Hukuk Mecmuası*. 76/2 (2018): 564.
- Çevre Kanunu. Erişim Tarihi 02.04.2020), - <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2872.pdf>.
- Dadak, Kemal. “Yeni Kuşak Hak Olarak Çevre Hakkı”. *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*. 5 (2016): 316.
- Decree No. 24645. Erişim Tarihi 11.11.2020, <https://www2.camara.leg.br/legin/fed/decret/-1930-1939/decreto-24645-10-julho-1934-516837-publicacaooriginal-1-pe.html>.
- Decree No. 6.514 Establishing Penalties and Administrative Offences For Illegal Activities Against The Environment. Erişim Tarihi 02.04.2020, <https://leap.unep.org/countries/br/national-legislation/decreed-no-6514-establishing-penalties-and-administrative-offences>.
- Demirci, Kıvanç. “Türkiye’de Hayvan Yaşam Kalitesi Mevzuatı ve Uygulamaları”. *ETÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 9 (2019): 13.
- Descartes, Rene. *The Philosophical Writings of Descartes*. Çeviren John Cottingham, Cambridge: Cambridge University Press, 1985.
- Dog Act 1976, Erişim Tarihi 02.04.2020, https://www.legislation.wa.gov.au/legislation/statutes.nsf/law_a230.html.
- Dog and Cat Protection Act. Erişim Tarihi 10.08.2021, <https://www.federalregister.gov/-documents/2001/08/10/01-20081/dog-and-cat-protection>.

- Domestic Animals Amendment (Restricted Breed Dogs) Act 2017, Erişim Tarihi 02.04.2020, <https://www.legislation.vic.gov.au/as-made/acts/domestic-animals-amendment-restricted-breed-dogs-act-2017>.
- Dönmez, Burcu. “Hayvanlara Yönelik İşlenen Suçlar”. *Yaşar Üniversitesi Elektronik Dergisi*. 8 (2013): 910.
- Dönmezer, Sulhi. *Kişilere ve Mala Karşı Cürümler*. İstanbul: Beta Basım Yayın, 2004.
- Duncan, Ian JH and Marian Stamp Dawkins. “The Problem of Assessing Well-Being and Suffering in Farm Animals”, İçinde *Indicators Relevant of Farm Animal Welfare*, editör D. Schmidt, Brussels Luxembourg: Martinus Nijhoff Publishing, 1983.
- Dural, Mustafa ve Tufan Öğüz. *Kişiler Hukuku*. İstanbul: Filiz Kitabevi, 2001.
- Düzel, Osman. “Türkiye’nin Avrupa Birliği Üyeliği ve Türk Hukuk Sistemi”. Uzmanlık Tezi, AB Genel Sekreterliği, 2004.
- Elephant Protection Act, Erişim Tarihi 10.08.2021, <https://www.nysenate.gov/legislation/bills/2017/s2098/amendment/b>.
- Endangered Salmon Predation Prevention Act. Erişim Tarihi 11.11.2020, <https://www.congress.gov/bill/115th-congress/senate-bill/3119>.
- Endangered Species Act, Erişim Tarihi 11.11.2020, <https://www.fws.gov/endangered/laws-policies/>.
- Environment Protection and Biodiversity Conservation Act 1999, Erişim Tarihi 02.04.2020, <https://www.legislation.gov.au/Details/C2016C00777>.
- Environmental Crimes Law of Brazil. Erişim Tarihi 11.11.2020,
- Ertaş, Şeref. *Çevre Hukuku ve Hayvan Hakları Hukuku*. İzmir: İleri Kültür Merkezi, 2012.
- Esen, Dilek. “Teleolojik ve Deontolojik Kuram Bağlamında İşletmelerin Etik Çalışmalarının Analizi”. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 1 (2020): 301.
- European Convention for the Protection of Animals During International Transport, Erişim Tarihi 14.11.2019, <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/rms/0900001680083710/>.
- European Convention for the Protection of Animals for Slaughter, Erişim Tarihi 14.11.2019, [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:21988A0602\(04\)&from=EN/](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:21988A0602(04)&from=EN/).
- European Convention for the Protection of Animals kept for Farming Purposes, Erişim Tarihi 14.11.2019, <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/087/>.
- European Convention for the Protection of Pet Animals, Erişim Tarihi 25.02.2021, <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168007a67d>.
- European Convention for the Protection of Pet Animals, Erişim Tarihi 14.11.2019, <https://rm.coe.int/168007a67d/>.
- Ev Hayvanlarının Korunmasına Dair Avrupa Sözleşmesinin Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun, Erişim Tarihi 12.03.2020, https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR-_KARARLAR/kanuntbmmc087/kanuntbmmc087/kanuntbmmc08704934.pdf.

- Federal Act on Hunting and Protection of Wild Mammals and Birds, Erişim Tarihi 03.11.2021,
https://www.cms.int/huemul/sites/default/files/document/cms_nlp_che_loi_922.0_1986.pdf
- Federal Act on the Protection of Animals, Erişim tarihi 15.11.2019,
https://www.ris.bka.gv.at/Dokumente/Erv/ERV_2004_1_118/ERV_2004_1_118.pdf/.
- Francione, Gary L. *Hayvan Haklarına Giriş: Çocuğunuz mu Köpeğiniz mi?*. Çeviren R. Akman, E. Gen, İstanbul: İletişim Yayınları, 2008.
- Fransa Ceza Kanunu, Erişim Tarihi 13.09.2020,
https://www.legislationline.org/download/id/8546/file/France_CC_am012020_fr.pdf/.
- Frey, Raymond G. “Why Animals Lack Beliefs and Desires”. İçinde *Animal Rights and Human Obligations*, editors Tom Regan, Peter Singer, Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall, 1989.
- Gökcan, Hasan Tahsin ve Mustafa Artuç. *Türk Ceza Kanunu Şerhi*. Ankara: Adalet Yayınevi, 2021.
- Great Apes Conservation Act, Erişim Tarihi 11.11.2020, <https://www.animallaw.info/statute/us-apes-great-apes-conservation-act-2000>.
- Günday, Metin. *İdare Hukuku*. Ankara: İmaj Yayıncılık, 2003.
- Güneş, Ahmet. “Alman Çevre Hukukunun Anayasal Çerçevesi”. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 58/4 (2009): 797.
- Güneş, Ahmet. “Yeni Anayasa Tartışmaları Bağlamında Çevre”. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 15/3 (2011): 262.
- Güneş, Yusuf ve Aynur Aydın Coşkun. *Çevre Hukuku*. İstanbul: Kazancı Hukuk Yayınları, 2004.
- Halverson, Marlene K. “Farm Animal Health and Wellbeing”, (Erişim Tarihi 13.03.2020)
http://www.awionline.org/farm/pdf/TWP_AnimalHealth_DH.pdf.
- Hayvanları Koruma Kanunu ile Türk Ceza Kanununda Değışiklik Yapılmasına Dair Kanun, Erişim Tarihi 15.07.2021,
<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/07/20210714-9.htm>.
- Hayvanları Koruma Kanunu, Erişim Tarihi 12.01.2020, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2004/07/20040701.htm/>.
- Hayvanların Korunmasına Dair Uygulama Yönetmeliğİ, Erişim Tarihi 14.12.2021,
<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/05/20060512-7.htm>.
<https://legislation.nsw.gov.au/view/whole/html/inforce/current/act-1998-087>.
<https://legislation.nt.gov.au/Legislation/ANIMAL-WELFARE-ACT-1999>.
<https://legislation.nt.gov.au/Legislation/ANIMAL-WELFARE-REGULATIONS-2000>.
<https://www.animallaw.info/statute/brazil-crimes-brazilian-environmental-crimes-law>.
https://www.aphis.usda.gov/aphis/ourfocus/animalwelfare/hpa/ct_hpa_reg_sections.
<https://www.legislation.sa.gov.au/lz?path=%2FC%2FR%2FAnimal%20Welfare%20Regulations%202012>.
https://www.legislation.wa.gov.au/legislation/statutes.nsf/main_mrtitle_50_homepage.html

- Humane Methods of Slaughter Act, Erişim Tarihi 14.11.2020, <https://www.nal.usda.gov/legacy/awic/humane-methods-slaughter-act>.
- Hunting Act No. 5197 Providing for the Protection of Fauna and Hunting Activity, Erişim Tarihi 02.04.2020, <https://www.ecolex.org/details/legislation/hunting-act-no-5197-providing-for-the-protection-of-fauna-and-hunting-activity-lex-faoc012803/>.
- International Convention for the Protection of Birds, Erişim Tarihi 16.11.2019, <http://www2.ecolex.org/server2neu.php/libcat/docs/TRE/Full/En/TRE-000066.txt>.
- International Convention for the Regulation of Whaling, Erişim Tarihi 16.11.2019, <https://archive.iwc.int/pages/view.php?ref=3607&k>.
- İcra ve İflas Kanunu, Erişim Tarihi 02.04.2020, <https://www.mevzuat.gov.tr/Mevzuat-Metin/1.3.2004.pdf>.
- İdari Yargılama Usulü Kanunu, Erişim Tarihi 14.12.2021, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2577&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>.
- İnce, Nurten. “Alman Hukukunda Veteriner Hekimin Aydınlatma Yükümlülüğü”. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 8/2 (2017): 519.
- İnci, Zekiye Özen. “Güncel Gelişmeler Işığında Türkiye’de Hayvanların Ceza Hukuku Bakımından Korunması”. *Hukuk Fakültesi Dergisi*. 5/1 (2019): 5.
- İzmir Bölge İdare Mahkemesi. K. 2020/814 (16 Haziran 2020). <https://uyap.gov.tr/>
- İzmirli, Serdar ve Aşkın Yaşar. “Yumurtacı Tavuk Gönenci (Refah) ve Avrupa Birliği Sürecinde İlgili Mevzuatın Karşılaştırılması”. *Bahri Dağdaş Hayvancılık Araştırma Dergisi*. 6/2 (2017): 10.
- Kant, Immanuel. *Lectures on Ethics*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001.
- Kant, Immanuel. *The Metaphysics of Moral*, Çeviren Mary Gregor, Cambridge: Cambridge University Press, 1991.
- Kara Avcılığı Kanunu, Erişim Tarihi 12.04.2020, <https://www.mevzuat.gov.tr/Mevzuat-Metin/1.5.4915.pdf>.
- Karakaya, Ayşe, Baki Yiğit Çakmakaya ve Yasemin Yılmaz. “Hayvanlara Yönelik Şiddet Konusunda Bir Değerlendirme”. *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*. 06 (2020): 187.
- Karayolları Trafik Kanunu, Erişim Tarihi 19.12.2021, <https://www.mevzuat.gov.tr/-mevzuatmetin/1.5.2918.pdf>.
- Keeling, Linda. “Developing a Monitoring System to Assess Welfare Quality in Cattle, Pigs and Chickens”, *İçinde Welfare Quality Conference Proceedings*, Brussels, Belgium: 2005.
- Kılıç, Selim. “Modern Toplumda Hayvan Hakları Üzerine Felsefî Bir Yaklaşım”. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*. 22 (2015): 102.
- Koçhisarlıoğlu, Cengiz ve Özlem Söğütlü Erişgin. “Hayvanın Hukuki Konumu”. *Yaşar Üniversitesi Elektronik Dergisi*. 2/1691 (2013): 1691-1725.
- Köybaşı, Serkan. “Yeni Bir Anayasal Hak Öznesi Olarak Hayvan – II”. *Anayasa Hukuku Dergisi*. 7/14 (2018): 386-387.
- Kuşların Korunmasına Dair Milletlerarası Sözleşmenin Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun. Erişim Tarihi 15.11.2020,

https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/-KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc050/kanuntbmmc050/kanuntbmmc05000797.pdf.

Kutlay, Kemal. “Haksızlıktan Hayvan Hakkına Gelişen Uygarlık Süreci”. *İstanbul Barosu Dergisi, Hayvan Haklarına Hukuki Yaklaşım Özel Sayısı*. (2008): 77.

Law No. 10.169 on Animal Protection within the State. Erişim Tarihi 11.11.2020, <https://www.fao.org/faolex/results/details/es/c/LEX-FAOC155349/>.

Law No. 8.510 amending Law No. 8.366 on the Animal Protection Code within the State of Sergipe. Erişim Tarihi 11.11.2020, <https://www.fao.org/faolex/results/details/en/c/LEX-FAOC183927/>.

Law of the People’s Republic of China on the Protection of Wildlife. Erişim Tarihi 02.04.2020, <http://www.china.org.cn/english/environment/34349.htm>.

Macit, Hanifi. “Teleolojik Etik Anlayışın Deontolojik Eleştirisi”. *Kaygı*. 13 (2009): 83-91.

Marine Mammal Protection Act. Erişim Tarihi 14.11.2020, <https://legcounsel.house.gov/-Comps/Marine%20Mammal%20Protection%20Act%20Of%201972.pdf>.

Maviş, Volkan. “Türk Ceza Kanununda Çevreye Karşı Suçlar”. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2020.

Melik, Nathalie. “France and Animal Rights Issues”. İçinde *Animal Welfare*, Virginia: Council of Europe Publishing, 2006.

Menteş Gürler, Ayşe. “Uluslararası Sözleşmelerde Yabani Hayvan Refahı ve Korunması”. *Veteriner Bilimleri Dergisi*. 20/3 (2004): 77.

Metin, Umut. “6098 Sayılı Yeni Türk Borçlar Kanunu Hükümlerine Göre Hayvan Bulunduranın Sorumluluğu”. *İstanbul Barosu Dergisi*. 86/5 (2012): 245-261.

Michel, Margot and Kayasseh Eveline Schneider. “The Legal Situation of Animals in Switzerland: Two Steps Forward, One Step Back-Many Steps to Go”. *Journal of Animal Law*. 7 (2011): 1-42.

Michigan Penal Code §750.50b. Erişim Tarihi 05.09.2021, <https://codes.findlaw.com/mi/chapter-750-michigan-penal-code/mi-comp-laws-750-50b.html>.

Milli Parklar Kanunu, Erişim Tarihi 12.04.2020, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2873.pdf/>

Mücavir Atlantik Deniz Bölgesi, Akdeniz ve Karadeniz’deki Deniz Memelilerinin Korunmasına Dair Anlaşmaya Katılmamızın Uygun Bulunduğuna Dair Kanun, Erişim Tarihi 15.11.2020, https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/kanunlar_gd.durumu?kanun_no=6998

Nattrass, Kate M. “Und Die Tiere Constitutional Protection For Germany’s Animals”. *Animal Law*. 10 (2004): 288.

Nesli Tehlikede Olan Yabani Hayvan ve Bitki Türlerinin Uluslararası Ticaretine İlişkin Sözleşme ile Eklerine Katılmamızın Uygun Bulunduğuna Dair Kanun, Erişim Tarihi 15.11.2020, https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/Kanunlar_Kararlar/kanuntbmmc078/kanuntbmmc078/kanuntbmmc07804041.pdf.

Nohutçu, Ahmet. *İdari Yargı*. Ankara: Savaş Yayınevi, 2012.

- Northern Territory of Australia Animal Welfare Act 1999, Erişim Tarihi 03.04.2021,
- Northern Territory's Animal Welfare Regulations 2000, Erişim Tarihi 02.04.2020,
- Nuttall, Jon. *Ahlak Üzerine Tartışmalar (Etiğe Giriş)*, Çeviren Abdullah Yılmaz (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2011), 237.
- Organik Tarım Kanunu, Erişim Tarihi 12.04.2020, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5262&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>.
- Otaç, Cengiz. "Çevrenin Kasten ve Taksirle Kirletilmesi Suçuna (TCK 181, 182) İlişkin Yargıtay 4. Ceza Dairesi Kararlarında Belirlenen İlkeler". *Ankara Barosu Dergisi*. 1 (2015): 301-311.
- Özbek, Veli Özer vd. *Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler*. Ankara: Seçkin Yayınevi, 2018.
- Özellikle Su Kuşları Yaşama Ortamı Olarak Uluslararası Öneme Sahip Sulak Alanlar Hakkında Sözleşmeye Katılmamızın Uygun Bulunduğuna Dair Kanun, Erişim Tarihi 15.11.2020, https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc077/kanuntbmmc077/kanuntbmmc07703958.pdf.
- Özgür, Atilla. "Türk Hukuk Sisteminde Hayvanlar". *Veteriner Hekimler Derneği Dergisi* 81/1 (2010): 31-34.
- Palabıyık, Hanefi ve Korkut Dindi. "Deve ile İlgili Bir Kült'ün Mucizeye Dönüştürülmesi: Hz. Salih'in Devesi Örneği". *Journal of Islamic Research*. 25/3 (2014): 160-175.
- Peters, Anne, Saskia Stucki and Livia Boscardin. *Animal Law: Reform or Revolution?*. Zürich: Schulthess, 2015.
- Preventing Animal Cruelty and Torture Act, Erişim Tarihi 06.05.2021, <https://www.congress.gov/bill/116th-congress/house-bill/724/text>.
- Prevention of Cruelty to Animals Act 1979, Erişim Tarihi 02.04.2020, <https://www.dpi.nsw.gov.au/about-us/legislation/list/prevention-cruelty-animals>.
- Prevention of Cruelty to Animals Act 1986, Erişim Tarihi 02.04.2020, <https://content.legislation.vic.gov.au/sites/default/files/2020-04/86-46aa096%20authorised.pdf>.
- Prevention of Cruelty to Animals Regulations 2019, Erişim Tarihi 02.04.2020, <https://www.legislation.vic.gov.au/as-made/statutory-rules/prevention-cruelty-animals-regulations-2019>.
- Reçber, Sercan. "Uluslararası Hukukta Balinaların Korunması ve Uluslararası Adalet Divanının Japonya - Avustralya & Yeni Zelanda Kararı". *International Journal of Social Inquiry*. 12/2 (2019): 726.
- Regan, Tom. *Kafesler Boşalsın: Hayvan Haklarıyla Yüzleşmek*, Çeviren S. Çağlayan, İstanbul: İletişim Yayınları, 2007.
- Regulation 1007/2009/EC. Erişim Tarihi 15.11.2019, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32009R1007&from=en/>.
- Regulation 1223/2009/EC, Erişim Tarihi 15.11.2019, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A32009R1223/>.
- Regulation 1523/2007/EC. Erişim Tarihi 15.11.2019, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32007R1523/>.

- Rowan, Andrew N. *Farm Animal Welfare: The Focus of Animal Protection in the USA in the 21st Century*. USA: Tufts Center for Animals and Public Policy, 1999.
- Sakarya 1. İdare Mahkemesi. K. 2018/532 (1 Haziran 2018). <https://uyap.gov.tr/>
- Sao Paulo State Law no. 12.916, Concerning Stray Dogs and Cats. Erişim Tarihi 11.11.2020, <https://www.animallaw.info/statute/brazil-dogs-and-cats-sao-paulo-state-law-n-12916-no-kill-ordinance>.
- Sarıyev, Ayşe Erol. “Veteriner Hekimin Sözleşme Dışı Sorumluluğu”. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*. 127 (2016): 266.
- Senate Bill no. 839. Erişim Tarihi 14.09.2021, https://leginfo.legislature.ca.gov/faces/-billNavClient.xhtml?bill_id=201520160SB839.
- Sınai Mülkiyet Kanunu. Erişim Tarihi 02.04.2020, <https://www.mevzuat.gov.tr/-MevzuatMetin/1.5.6769.pdf>.
- Singer, Peter and Jim Mason. *The Ethics of What We Eat*. Pennsylvania: Rodale Press, 2006.
- Singer, Peter. “Ethics Beyond Species and Beyond Instincts: A Response to Richard Posner”. In *Animal Rights: Current Debates and New Directions*, editors Cass R. Sunstein, Martha C. Nussbaum, Oxford: Oxford University Press, 2004.
- Singer, Peter. *Hayvan Özgürleşmesi*, Çeviren H. Doğan, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2005.
- Singer, Peter. *Practical Ethics*. Cambridge: Cambridge University Press, 1993.
- Sinmez, Çağrı Çağlar, Musa Kazım Arıcan ve Aşkın Yaşar. “Hadislerde Hayvanları Koruma ve Gönenci (Refahı) Üzerine Bir Değerlendirme”. *Erciyes Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi*. 12/2 (2015): 115-121.
- Sirmen, Lale. *Eşya Hukuku*. Ankara: Yetkin Yayınevi, 2014.
- South Australia Animal Welfare Act 1985. Erişim Tarihi 02.04.2020, <http://extwprlegs1.fao.org/docs/pdf/sa82899.pdf>.
- Soyaslan, Doğan. *Ceza Hukuku Özel Hükümler*. Ankara: Yetkin Yayıncılık, 2010.
- Sözer, Mutlu. *Hayvan Hakları Mevzuatı*. Ankara: Adalet Yayınevi, 2007.
- Spinoza, Baruch. *Ethica*, Çeviren Çiğdem Dürüşken, İstanbul: Alfa Yayınları, 2017.
- State Code on Animal Protection within the State of Pernambuco. Erişim Tarihi 11.11.2020, <https://leap.unep.org/countries/br/national-legislation/law-no-15226-creating-state-code-animal-protection-within-state>.
- Su Ürünleri Kanunu. Erişim Tarihi 02.04.2020, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.1380.pdf/>.
- Sungurbey, İsmet. *Hayvan Hakları*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Basımevi, 1992.
- Şeker, Fatma. “Peter Singer’da Hayvan Özgürleşmesi Hareketinin Dini Düşünce Açısından Değerlendirilmesi”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2019.
- Şenpolat, Ahmet Kemal. “Hayvanlara Eziyet Daha Ne Kadar Kabahatler Kanunu Kapsamında Kalmalı?”. *İstanbul Barosu Dergisi Özel Sayı*. 8 (2008): 33-49.
- Tatar, Dilara Buket. “Hayvanların Korunmasına Dair Görüşlere Eleştirel Bir Bakış”. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 20/3 (2016): 301.
- TBMM Araştırma Komisyonu Raporu. Erişim Tarihi 12.03.2020, <https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem27/yil01/ss132.pdf>.

Tehlike Arz Eden Hayvanlar Genelgesi, Erişim Tarihi 12.12.2021,
<https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Belgeler/YABAN%20HAYATI/Tehlike+Arz+Eden+Hayvanlar+07.12.2021+2021-48.pdf>.

Texas Panal Code 42.09. Erişim Tarihi 05.09.2021, <https://statutes.capitol.texas.gov/Docs/PE/pdf/PE.42.pdf>.

The Act on Conservation of Endangered Species of Wild Fauna and Flora, Erişim Tarihi 02.04.2020, <https://www.env.go.jp/nature/kisho/kisei/en/>

The Airborne Hunting Act. Erişim Tarihi 14.11.2020, <http://extwprlegs1.fao.org/docs/pdf/usa143301.pdf>.

The Cat Act 2011. Erişim Tarihi 02.04.2020, <https://www.ava.com.au/siteassets/about-us/legislation/western-australia/wa-cat-act-2011.pdf>.

The Constitution of Austria, Erişim Tarihi 02.04.2020,
https://www.constituteproject.org/constitution/Austria_2009.pdf.

The Constitution of Brazil. Erişim Tarihi 02.04.2020,
https://constituteproject.org/constitution/Brazil_2017.pdf?lang=en/.

The Constitution of China, Erişim Tarihi 04.04.2020,
https://constituteproject.org/constitution/China_2018.pdf?lang=en.

The Constitution of Germany, Erişim Tarihi 02.04.2020,
https://constituteproject.org/constitution/German_Federal_Republic_2014.pdf?lang=en/.

The Domestic Animals Act. Erişim Tarihi 02.04.2020,
<https://www.legislation.act.gov.au/a/2000-86>.

The Fur Seal Act. Erişim Tarihi 14.11.2020,
<https://www.govtrack.us/congress/bills/111/hr2480>.

The Horse Protection Act. Erişim Tarihi 10.08.2021,

The Humane Society of the United States. Erişim Tarihi 05.12.2020, Multi-State Dog fighting Raid Saves 367 Dogs | The Humane Society of the United States.

The Law of the People's Republic of China on the Protection of Wildlife. Erişim Tarihi 02.04.2020, <http://www.china.org.cn/english/environment/34349.htm>.

The Queensland Animal Care and Protection Act, Erişim Tarihi 02.04.2020,
<https://www.legislation.qld.gov.au/view/pdf/2016-07-01/act-2001-064>.

Tierschutzgesetz, Erişim Tarihi 15.11.2019,
https://www.dpz.eu/fileadmin/content/Kommunikation/1_Internet/4_Infothek/Tierversuche/Fotos_Zahlen_und_Fakten/TierSchG_gesamt.pdf.

Trajano, Tagore and de Almeida Silva. "Brazilian Animal Law Overview: Balancing Human and Non-Human Interests". *Animal Law Journal*. 6 (2010): 93.

Truth in Fur Labeling Act. Erişim Tarihi 14.11.2020,
<https://www.govtrack.us/congress/bills/111/hr2480>.

Türk Borçlar Kanunu. Erişim Tarihi 12.04.2020,
<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6098.pdf/>.

Türk Ceza Kanunu. Erişim Tarihi 12.03.2020,
<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5237.pdf/>.

Türker, Savaş, İsmail Yaman Yurtman ve Cemil Tölü. "Hayvan Hakları ve Hayvan Refahı: Felsefi Bakış- Nesnel Arayışlar". *Hayvansal Üretim*. 50/1 (2009): 55.

- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. Erişim Tarihi 04.04.2020, <https://www.mevzuat.gov.tr/-mevzuat?MevzuatNo=2709&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>.
- Uluslararası Adalet Divanı Statüsü. Erişim Tarihi 10.11.2020, https://diabgm.-adalet.gov.tr/arsiv/sozlesmeler/coktarafilsoz/bm/bm_02.pdf.
- Universal Declaration of Animal Rights. Erişim Tarihi 15.11.2019, <http://www.esdaw.eu/unesco.html/>.
- Uran Murphy, Peri. “Hayvanların Anayasal Çerçeve de Korunması”. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 88 (2019): 254.
- USA Animal Welfare Act. Erişim Tarihi 10.08.2021, <https://www.animallaw.info/statute/us-awa-animal-welfare-act#2139>.
- Uslu, Ayşe. “İnsanlar, Hayvanlar ve Taşlar Üzerine: Spinoza Felsefesinde Bireyselleşme ve Doğa Farkı”. *Cogito*. 80 (2015): 98-118.
- Uyumaz, Alper. “Bir Hukuk Sorunsalı Olarak Güncel Gelişmeler Işığında Türkiye’de Hayvan Hakları”. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 20/3 (2016): 142.
- Ünal, Mehmet ve Veysel Başpınar. *Şekli Eşya Hukuku (Giriş Zilyetlik Tapu Sicili)*. Ankara: Yetkin Yayınevi, 2012.
- Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu, Erişim Tarihi 12.04.2020, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/06/20100613-12.htm>.
- Veysel Başpınar, *Mülkiyet Hakkını İhlal Eden Müdâhaleler* (Ankara: Yetkin Yayınevi, 2009), 108.
- Wild Bird Conservation Act. Erişim Tarihi 11.11.2020, <http://extwprlegs1.fao.org/docs/pdf/usa144314.pdf>.
- Yaban Hayatı Kaçakçılığını Ortadan Kaldırma, Nötrale Etme ve Bozma Kanunu. Erişim Tarihi 11.11.2020, <https://www.congress.gov/bill/114th-congress/house-bill/2494?q=%7B%22search%22%3A%5B%22HR+280%22%5D%7D&s=1&r=49>.
- Yaban Hayatı Koruma ve Geliştirme Sahaları Yönetmeliği. Erişim Tarihi 12.04.2020, <https://www.mevzuat.gov.tr/File/GeneratePdf?mevzuatNo=7204&mevzuatTur=KurumVeKurulusYonetmeligi&mevzuatTertip=5/>.
- Yargıtay 12. Ceza Dairesi. K. 2014/1309 (23 Ocak 2014). <https://uyap.gov.tr/>
- Yargıtay 12. Ceza Dairesi. K. 2014/15645 (24 Haziran 2014). <https://uyap.gov.tr/>
- Yargıtay 12. Ceza Dairesi. K. 2014/16912 (09 Temmuz 2014). <https://uyap.gov.tr/>
- Yargıtay 12. Ceza Dairesi. K. 2014/19611 (13 Ekim 2014). <https://uyap.gov.tr/>
- Yargıtay 12. Ceza Dairesi. K. 2014/9970 (27 Nisan 2014). <https://uyap.gov.tr/>
- Yargıtay 12. Ceza Dairesi. K. 2015/182 (13 Ocak 2015). <https://uyap.gov.tr/>
- Yargıtay 15. Ceza Dairesi. K. 2012/41089 (11 Eylül 2012). <https://uyap.gov.tr/>
- Yargıtay 15. Ceza Dairesi. K. 2012/45946 (19 Aralık 2012). <https://uyap.gov.tr/>
- Yargıtay 15. Ceza Dairesi. K. 2013/15014 (08 Ekim 2013). <https://uyap.gov.tr/>
- Yargıtay 15. Ceza Dairesi. K. 2013/8632 (09 Mayıs 2013). <https://uyap.gov.tr/>
- Yargıtay 18. Ceza Dairesi. K. 2018/4710 (02 Nisan 2018). <https://uyap.gov.tr/>
- Yargıtay 19. Ceza Dairesi. K. 2021/6628 (15 Haziran 2021). <https://uyap.gov.tr/>
- Yargıtay 19. Ceza Dairesi. K. 2021/6726 (16 Haziran 2021). <https://uyap.gov.tr/>
- Yargıtay 2. Ceza Dairesi. K. 2009/2619 (29 Ocak 2009). <https://uyap.gov.tr/>

- Yargıtay 4. Ceza Dairesi. K. 12054/34653 (01 Kasım 2014). <https://uyap.gov.tr/>
- Yargıtay 4. Ceza Dairesi. K. 2014/34075 (24 Kasım 2014). <https://uyap.gov.tr/>
- Yargıtay 4. Ceza Dairesi. K. 2014/34653 (01 Aralık 2014). <https://uyap.gov.tr/>
- Yargıtay 4. Ceza Dairesi. K. 25740/34075 (24 Kasım 2014). <https://uyap.gov.tr/>
- Yargıtay 8. Ceza Dairesi. K. 2015/23783 (02 Kasım 2015). <https://uyap.gov.tr/>
- Yargıtay 8. Ceza Dairesi. K. 2015/24187 (09 Kasım 2015). <https://uyap.gov.tr/>
- Yargıtay 9. Ceza Dairesi. K. 2008/7347 (04 Haziran 2008). <https://uyap.gov.tr/>
- Yargıtay 9. Ceza Dairesi. K. 2012/7366 (05 Haziran 2012). <https://uyap.gov.tr/>
- Yaşar, Aşkın ve Halis Yerlikaya, “Hayvan Gönenci-Veteriner Hekimliği İlişkisi ve Avrupa Birliğindeki Yasal Düzenlemeler Üzerine Bir Araştırma”. *Veteriner Bilimleri Dergisi*. 20/4 (2004): 18.
- Yaşar, Aşkın ve Halis Yerlikaya. “Dünya’da ve Türkiye’de Hayvan Haklarının Tarihsel Gelişimi”. *Veteriner Bilimleri Dergisi*. 20/4 (2004): 43-44.
- Yıldırım, Ali ve Hasan Şimşek. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2013.
- Yılmaz, Halil. “Hayvan Haklarına Bakış”. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*. 62 (2006): 214.
- Yiğit, Ali ve Aşkın Yaşar. “Zoofili: Kutsal Dinler, Mevzuat ve Etik Açısından bir Değerlendirme”. *Eurasian Journal of Veterinary Science*. 32/2 (2016): 116.